कथासरित्सागरः सोमदेवविरचित

बृहत्कथासरित्सागरः दशमोलंबकः

पत्र सं०: ६८ (द्वितीयभाग:)

अतःपरंशक्तियशोलंबकोभविष्यति अवारणीयंरिपुभिःर्वारणीयंकरंनुमः हेरंबस्यससिंदूरमसिंदूरमघबि
दं पाया ——— दाहायशंभोःसंदधतःशरं समम्यग्रेषुनेत्रेषुतृतीयमधिकंस्फुरत् एकारुणान्नसिंहस्यकुटिला
विद्विषोवधे नखश्रेणीचदंष्ट्रिश्चनिहंतुदुरितानिवः एवंवत्सेश्वरसुतःकौशांब्यांसचिवैःसह नरवाहनदत्तः
सतस्थौभार्यासखःसुखी एकदावस्थितेतस्मिन्नास्थानस्थस्यतत्पितुः वत्सेश्वरस्यविज्ञप्त्यैतद्वासीवणिगाययौ सरत्न
दत्तनामातंप्रतीहारनिवेदितः प्रविश्यनत्वाराजानंवणिगेवंव्यजिज्ञपत् नाम्नावसुंधरोदेवदरिद्रोस्तीहभा
रिकः अकस्माच्चददनवादत्त्विवंश्चाद्यहिदृश्यते कौतुकाच्चगृहंनीत्वायथेष्टंपानभोजनं दत्त्वासक्षीवतांनीचा
मयापृष्टोब्रवादिदं लब्धंराजकुलद्वारात्सरत्नंकटकंमया उत्पाद्यरत्नमेकंचततोविक्रीतवानहं तच्चदीनारल
क्षेणाल्पेनवणिजोमया दत्तंहिरण्यगुप्तस्यतेनाद्यादंसुखंस्थितः इत्युक्त्वादर्शितंतेनदेवनामांकितंमम कटकं
यत्ततोदेवविज्ञप्तोद्यमयाप्रभुः तच्छ्रुत्वासतुवत्सेशस्तत्रानाययतिस्मतौ भारिकंतंसविनयंसद्रत्नवणिजंचनं
दंनष्टंतंप्रकोष्ठान्मेभ्रष्टमेनन्नुराज्ञे इतितत्कटकंदृष्ट्वासराजाभिदधेस्वयं निकृतंराजनामांकंलब्धा
किंकटकंत्वया इतिपृष्टोथसभ्यैःसराजाग्रेभारिकोभ्यधात् भारजाविक्रीतोवेद्मिराजनामाक्षराण्यहं द्वारि
उद्दुःखदग्धेनलब्धमेतत्स्वीकृतंमया इत्युक्तेतेनरत्नार्थमाक्षिप्तसोब्रवीद्वणिक् प्रसह्यमूल्येनमयागृहीतंतन्मा २१

व०लं०१०
१

पणे नचास्तिराजाभिज्ञानमस्तिनन्मयमुच्यते मल्यात्पंचसहस्त्रीतुनीतानेनापरं स्थितं एतद्धिरण्यगुप्तस्यवचो
योगंधरायणः श्रुत्वानत्रस्थितोवादीन्नात्रदोषोस्तिकस्यचित् दरिद्रस्यालिपिज्ञस्यभरण्यतांभारिकस्यकिं दारिद्र्या
त्क्रियतेचौर्य्यंलब्धंकेनोज्झितंपुनः मूलेनरत्नग्राहीचनवाच्योवणिगय्यसौ एतन्महामंत्रिवचोवत्सेशःश्रद्दधे
तदा दत्वापंचसहस्त्रीचभारिकेणाव्ययात्तताम् हिरण्यगुप्तावणिजोरत्नंतस्मात्समाददे भारिकंवाकरोन्मुक्तंग्र
हीत्वाकटकंनिजं मुक्तःपंचसहस्त्रीकोगतभीःसोप्यगाद्गृहं विश्वस्तघातीपापोयमितिचांतर्द्धि न्नृपः रत्नदत्तं
सवणिजंकार्यार्थेतममानयत् गतेषुतेषुराजाग्रगतोवोचद्वसंतकः अहोदैवाभिशप्तानांप्राप्तोप्यर्थःपलाय
ते अस्यभद्रघटोदंतस्संवृत्तोभारिकस्ययत् तथाहिकश्चिदासीत्प्राक्पुरेपाटलिपुत्रके शुभदत्तःसनाम्नाच
प्रत्यहंकाष्ठभारकं वनादानीयविक्रीयपुष्णातिस्वकुटुंबकं एकदाचगतोदूरंवनंदैवाद्ददर्शसः तत्रस्थांश्चतु
रोयक्षान्दिव्याभरणवाससः तेभीतंवीक्ष्यतंप्रीत्यासर्वंपृष्ट्वायथातथं बुध्वादरिद्रमुत्पन्नकृपायक्षाबभाषिरे
इहास्मदंतिकेतिष्ठ भद्रकर्मकरोभवान् अक्लेशंगृहनिर्वाहंकरिष्यामोवयंतव इत्युक्तस्तैस्तथेत्यासाबुभदत्त
स्तदंतिके स्नानादिपरिचर्यांचत्रेस्नांतेषांचकरोस संजातेभोजनस्थानेयक्षास्तेजगदुश्चतं आहारमस्मात्तोदे
हिभद्रघटादिति अंतःशून्यंतुतंदृष्ट्वाघटंयावद्विलंबते तावत्तेगुह्यकाभूयस्तमाहुस्सस्मिताननाः शुभदत्तनवे

राम
१

श्चित्वं क्षिपहस्तं घटांतरे यथेष्टं लप्स्यसे सर्वं घटो कामप्रदो ह्यसौ तच्छ्रुत्वा प्रक्षिपत्यंतः पाणिं यावद्घटांतरे तावदाहा
रपानादिकैर्भृतं ददृष्टवानसौ ॥ शुभदत्तो ददौ तेभ्यो बुभुजे च स्वयं ततः एवं परिचरन्यक्षांस्तत्र भक्त्या भीत्या वसोमु
हं तस्यै कुटुंबचिंतार्तः शुभदत्तस्तदंतिके ततः कुटुंबं च दुःखार्तं स्वप्नादेशेन गुह्यकैः आश्वासितं तत्प्रसादादरिद्रमते
स्मततश्च सः मासमात्रेण यक्षास्ते शुभदत्तं तमभ्ययुः तुष्टाः स्मस्तेन या भक्त्या ब्रूहि किं विदध्महे तच्छ्रुत्वा स जगा
देतान्संतुष्टाश्चेद्यदि सत्यतः एष भद्रघटस्तन्मे युष्माभिर्दीयतामिति ततस्तमूचुर्यक्षास्ते नैतं शक्ष्यसि रक्षितुं भंगे
पलायते ह्येष तद्वृणीष्वापरं वरं इत्युक्तोपि स यक्षैस्तैः शुभदत्तोपरं यदा वरं नैच्छत्तदा तस्मै तत्ते भद्रघटं ददुः ततः
प्रणम्य तान्हृष्टो घटमादाय ते जवात् गृहं स शुभदत्तः स्वमगान्नंदितबांधवः तत्र तस्माद्घटाल्लब्धाभोजनादिनि
वेश्यतं गुप्त्यर्थमन्यभांडेषु स भुक्ते स्वजनैः सह भारमुक्तो भजन्भोगान्पानमत्तोथ जातु सः कुतस्तवैषा भोगश्रीरित्य
पृच्छातबंधुभिः सव्यक्तमब्रवीन्मूढो गर्वेणोत्पिततकामदं गृहीत्वा घटकं स्कंधे प्रारेभे बत नर्तितुं नृत्यतस्तस्य च स्कंधा
न्मदोद्रेकात्स्खलद्गतेः स भद्रघटको यातः पतित्वा भुवि खंडशः तदैव चान्तर्हीभूतः स जगाम यथागतं पूर्ववि
स्थां च स प्राप शुभदत्तो विषादवान् तदेवं पानदोषादिप्रमादहतबुद्धयः अभव्याः प्राप्तमप्यर्थं नैव जानंति रक्षि
तुं इति भद्रघटाख्यानं हासं श्रुत्वा च वसंतकात् उत्थाय चक्रे वत्सेशः स्नानाहारादिकाः क्रियाः नरवाहनदत्तोपि

स्नात्वाभुंक्त्वांतिकेपितुः दिनांतेसखिभिःसाकंजगामभवनंनिजं तत्ररात्रौविनिद्रंतंशयनीयगतंसुहृत् प्टाक्सुस-
चिवेक्षैतेष्ववोचन्मरुभूतिकः दासीसंगेत्वया जानेस्म तमंतःपुरंत्वया नाक्ष्तंसापिनाक्ष्ता तेन निद्राघनास्तितेत
क्किमद्यापिवेश्यासुजानन्नप्यनुरज्यसे नह्यासांचास्तिसद्भावः तथाचैतांकथांश्टणु अस्तीहचित्रकूटाख्यं क्षिमन्न
गरंमहत् तत्राभूद्रत्नगर्भाख्योमहाधनपतिर्वणिक् ईश्वराराधनादेकस्तस्यसूनुरजायत ततश्चेश्वरवर्मणानाम्ना
चक्रेसतंसुतं अधीतविद्यमासन्नयौवनंवीक्ष्यतंसुतं एकपुत्रोवणिग्मुख्योरत्नवर्माव्यचिंतयत् रूपिणीकुस्रतिस्स
ब्धाधनप्राणापहारिणी आढ्यानांयौवनांधानांवेश्यानामेहवेधसा तदार्पयामिकुट्टिण्याःकस्याश्चिदमुमात्मजं
वेश्याव्याजोपशिक्षार्थंतेनतत्तिर्नवंच्यते इत्यालोच्यचपुत्रेणसहैवेश्वरवर्मणा जमजिक्काभिधानायाःकुट्टिन्याः
सदनंययौ तत्रस्थूलहनुंदीर्घदशनांभुग्ननासिकां शिक्षयंतीदुहितरंकुट्टिनींतांददर्शसः धनेनपूज्यतेपुत्रि
सर्वोवेश्याविशेषतः नचनास्त्यनुरागिण्यारागंवेश्यात्यजेदतः देयाग्रहतोरागोहिवेश्यापश्चिमसंध्ययोः मिथ्यै
वदर्शयेद्वेश्या तंनटीवसुशिक्षिता रंजयेत्तेनरम्यंचदुह्याद्भुक्तंततोधनं दत्तार्थंचत्यजेदंतेप्राप्तार्थंपुनराहरे
त् समोयूनिशिशौवृद्धेविरू पेरूपवत्यपि वेश्याजनोयंमुनिवश्यदार्थपरमश्नुते इतिब्रुवाणांदुहितुस्तामु
पागात्सकुट्टिनी रत्नवर्मारत्नतातिथ्यस्तयाचसमुपाविशत् अब्रवीत्तांसपुत्रोमेत्वयार्यैशिक्ष्यतामयं वेश्य

योसिक्कलायेन वैदग्ध्यं प्राप्नुयादयं दीनाराणां सहस्रं च निष्क्रयं ते ददाम्यहं तच्छ्रुत्वा तस्य कामं ते प्रतिपेदे तथेति सा
ततो वितीर्य दीनारान्पुत्रं तस्यै समर्प्य च स तमीश्वरवर्माणं त्वर्थवर्मा गृहं ययौ गृहं ययौ इत्यग्रे स चात्रेश्वरवर्मेति प
ठनियं ततश्च प्राप्तषोडशवर्षेतिक्रमः प्राप्तषोडशवर्षश्च पितरं तमुवाच सः अर्थाद्धि धर्मकामौ नः प्रजाऽर्था
दर्थतः प्रथा सचात्रेश्वरवर्मा श्रुयमजिह्वागृहे कलाः वर्षेणैकेन शिक्षित्वा पितुस्तस्य गृहं ययौ एवमुक्तवते त
स्मै श्रद्धायस तथेतिः तपंचाशद्द्रव्यकोटीनां भांडं प्रीतो ददौ पिता तदादाय वणिक्पुत्रः स सार्थः सशुभे दिने प्रायादी
श्वरवर्मा यस्वर्णद्वीपाभिवांछया गच्छन्पथि क्रमात्प्राप स कांचनपुराभिधं नगरं तत्र चासन्नवाह्योद्याने समावस
त् स्नातभुक्तानुलिप्तश्च प्रविश्य नगरे च सः युवा प्रेक्षणकं ह्येकं देवकुलं ययौ तत्रापश्यच्च नृत्यंतीं सुंदरीं नाम ला
सिकां तारुण्यवातोच्चलितां रूपाब्धेर्लहरीमिव दृष्ट्वैव तां तथाभूतां सोभूत्तद्गतमानसः कुड्डेव कुट्टिनी शिक्षा हृतेत
स्याभवद्यथा वयस्यं प्रेष्य तत्रांते प्रार्थयामास तां च सः धन्यास्मीति वदंती च प्रह्वा साप्यन्वमन्यत स्थापयित्वा निवासे
स्वनिपुणान्भांडरक्षिणः तस्याद्ईश्वरवर्मा सो सुंदर्या मंदिरं ययौ तस्मिन्मकरकूटाख्यतन्माता तमुपागतं अमानया
द्रूहावारेस्तैस्तैर्मयोचितैः निशागमे वासगृहं स्फुरद्रत्नवितानकं न्यस्तपर्यंकशयनं प्रावेश्यत तया यतः तत्रारमत
सुंदर्या तया सोन्वर्थया सह विचित्रकरणैर्वृत्ते सुरते च विदग्धया गाढदर्शितरागां तां पार्श्वादनुपगामिनीं दृष्ट्वाद्वि

तीयेह्नितततो निर्गंतुं नाशकच्चसः ददौ च हेमरत्नादिलक्षाणां पंचविंशतीः तस्यै दिनद्वयेतस्मिन्सुंदर्यै सवणिक्सुपु
वा प्राप्तंमयाधनंभूरिनाहंप्राप्तामवादृशं सएव चेन्मयाप्राप्तः किंधनेनकरोम्यहं इत्यसत्यानुबंधेनसुंदरीतद
ग्रह्णतीमातामकराकट्यवमेकापत्येवसाहतां इदानीमस्मदीयंयत्तदस्यैवस्वकंधनं तन्मध्येस्थापयित्वातज्ञ
द्यतांपुत्रिकाक्षतिः इत्युक्तासुंदरीसात्रन्नब्रादिवतग्रहीत मेनेचेश्वरवर्मातांमूढः सत्यानुरागिणीं तस्यारूपे
णानृत्तेनगीतेनचहृतात्मनः तथैवात्रस्थितस्याथतस्यमासद्वयंगतं तावच्चतस्यैसुंदर्यैकोटिद्वयेसददौक्रमा
त् अथोपेत्यार्थदत्ताख्यः सखास्वैरमुवाचतं सखिकिंबुद्धिनीशिक्षासायत्नोपार्जितापिते कातरस्यास्त्रविधेवनि
ष्फलावसरेगता वेश्याप्रेमनिसद्भावोयदस्मिन्बुध्यतेत्वया सत्यंभवतिकिंजानुजलंमरुमरीचिषु तत्सर्वंक्षीय
तेयावदिहैवनधनंतव तावद्व्रजामोबुध्वाहिक्षमेतेतव्यितानते इत्युक्तास्तेनमित्रेणवणिक्पुत्रोजगादसः स
त्यंनवेश्याविश्वासः सुंदरीनतुताहृशी क्षणंहिमामपश्यंतीमुंचेत्प्राणानसौसखे तद्भवान्बोधयत्वेतांगंतव्यंय
दिसर्वथा एवमुक्तः सतेनार्थदत्तस्तस्यैवसंनिधौ मातुर्मकरकाद्याश्चसुंदरीमवदत्ततः तववतावद्दसामान्याप्री
तिरीश्वरवर्मणि गंतव्यंचाधुनावश्यंस्वर्णद्वीपंवणिज्यया ततः प्राप्स्यत्ययंलक्ष्मीययागत्यत्वदंतिके याव
कालंसुखंस्थास्यत्यनुमन्यस्वतत्सखि तच्छ्रुत्वासाश्रुनयनापश्यंतीश्वरवर्मणः मुखंकृतविषादासासुंदरीत्वेवमब्र

वीत् यूयंजानीतकिंमहंवक्ष्यंतमनवेक्ष्यकः कस्यप्रत्येतितद्दल्यंयद्विधन्नांविधिर्म्मम तच्छुत्वोवाचसामातामा
दुःखंध्वनितिरस्तुते एष्यत्येवप्रियोयत्नेसिद्धार्थस्त्वांनहास्यति इतिमाताकिलाश्वास्यत्नतसंवित्त्रयासह मार्गाग्रेगु
प्तमेकस्मिन्कूपेजालमकारयत् तदाचेश्वरवर्माभूत्तद्दोलारूढमानसः शुचेवाल्पाल्पमाहारपानंचक्रेवसुंदरी।
गीतवादित्रनृत्तेषुनबबंधरतिंचसा आश्वास्यतेस्मप्रणायैस्तैस्तैरीश्वरवर्म्मणा ततोदिनेवयस्योक्तेसुंदरीमंदिरा
त्ततः चचालेश्वरवर्मासऊढिनीत्ततमंगलः अनुवव्राजवोदश्रुस्सुंदरीतस्समान्तका नगराद्बहिराकूपाद्धृष्टांत
ज्ञालिकात्ततः ततोनिवर्त्यथावच्चसुंदरीतांप्रयातिसः तावदात्मातयाकूपेजालपृष्ठेन्नचिक्षिपे हाहास्वामि-
निहापुत्रीत्याक्रंदःसुमहांस्ततः दासीनांभृत्यवर्गस्यतन्मातुश्चात्रशुश्रुवे तेनप्रतिनिवृत्त्यैवसमित्रःसवणिक्सुतः।
कूपेक्षिप्ततनुंकांतांबुद्ध्वामोहमगात्क्षणां सप्रलापंचशोचंतीतस्मिन्मकाकोद्यथ स्वानवातरयद्भृत्यान्कूपं।
स्निग्धासससंविदः रज्जुभिस्तेवतीर्ण्येवदिष्ट्याजीवति इत्युक्त्वातांततःकूपादुक्षिपंतिस्मसुंदरी उद्दिसप्तास्ततकला
साज्ञत्वात्मानंनिवेद्यतः प्रात्यागतंवणिक्पुत्रमालापंशनकैर्ददौ समाश्वस्तांसमादायहृष्टस्तांसानुगःप्रियां
आगादीश्वरवर्मासोप्रत्यावृत्त्यैवतद्गृहं निश्चित्यसुंदराप्रेमप्रत्ययंजन्मनःफलं तत्प्राप्तिमेवमत्वासयात्रा
बुद्धिंपुनर्जहौ ततोबद्धस्थितिंतत्रसोर्थदत्तःसखापुनः वमभ्यधत्तसखेमोहात्किमात्मानासितस्त्वया मा

व०त्के:१०
४

भुक्ते सुंदरी स्नेहप्रत्ययः कृपया ततः । अतर्क्या कुट्टिनी कूटरचना हि विधेरपि ॥ विपितुश्चक्षपितार्थः किं वक्ष्य
से ध्यास्य सिद्धका तदितो गोपि निर्याहि कल्याणी चेन्मतिस्तव । एतद्वचस्तस्य साध्युस्ते नावधीर्य वणिक्सुवा
मासेनान्यद्वयी चक्रे तत्र कोटित्रयं च तत् । ततो हृतस्वो रत्नाईचंद्रकः सुंदरीगृहात् । तया मकरदंष्ट्रया स कुट्टि
न्या निरवास्यत । अर्थदत्तादयस्ते च गत्वा स्वनगरं द्रुतं । तत्पित्रे तत्समाचख्युर्यथावृत्तमशेषतः । स तत्पिता रत्न
वर्मा तिच्छुध्वा दुःखितो भृशं । कुट्टिनीं यमजिह्वां वा गत्वा वोचद्वणिक्पतिः । गृहीत्वा मूल्यमीदृक्षस्त्वया मे शिक्षि
तः सुतः । हृतं मकरदंष्ट्राय सर्वस्वं तस्य हेलया । इत्युक्त्वा पुत्रवृत्तांतं स तस्यै तमवर्णयत् । ततः सा यमजिह्वा तं वृ
द्धकुट्टिन्यभाषत । आनायय इह पुत्रं तं करिष्ये इत तथा यथा । तस्या मकरदंष्ट्रायास्तत्सर्वस्वं सहरिष्यति । एवं तया प्रति
ज्ञाते कुट्टिन्या यमजिह्वया । तदैव शीघ्रं संदिश्य वस्त्रादानपुरस्सरं । रत्नवर्मा ततस्तस्य पुत्रस्यानयनाय सः । तन्मि
त्रमर्थदत्तं स प्रजिघाय हितैषिणं । अर्थदत्तः स गत्वा च तत्वा च तत्कांचनपुरं पुरं । तस्मै तत्सर्वसंदेशं शशंसेश्वरव
र्मणे । पुनस्तं चाब्रवीन्मित्र नाकार्षीः त्वं वचो हि मे । तदद्य वेश्या सद्भावो दृष्टः प्रत्यक्षतस्त्वया । अर्द्धचंद्रस्त्वया प्रा
पंच२ प्तो दत्वा तत्कोटिपंचकं । कः प्राज्ञो वांछति स्नेहं वेश्यासु सिकतासु च । किमुच्यते वा भवतो वस्तु धर्मोयमादृशः । तावद्धि
दग्धो धाराश्च न[illegible]तो भागीशुभस्य च । यावत्पतति नैवासौ रामाविभ्रमभूमिषु । तदागच्छ पितुः पार्श्वमनुप्रतिष्ठ

राम
४

तिंकुरु इत्युक्त्वासार्थदत्तेननेनानीयतसत्वरं आश्वास्येश्वरवर्मासोपितुःपार्श्वमुपागतः पित्राचैकसुतस्ने
हात्सांत्वयित्वैवतेनयः नीतोभूद्यमजिह्वायाःकुट्टिन्यानिकटंपुनः पृष्टश्चात्रतयाचख्योसोर्थदत्तमुखेनतं
स्वैरंतंसुंदरीकृपनितांतंधनक्षयं। यमजिह्वाततोवादीदहमेवापराधिनी यद्विस्मृत्यमयामायामेतामेषनशिक्षि
तः कूपेमकराकाद्यादिजालमंतर्निबध्यच तत्पृष्ठेसुंदरीदेहमक्षिपन्नममार्यत तदत्रास्तिप्रतीकारइत्युक्त्वासा
पिकुट्टिनी आनाययत्स्वदासीभिरालंनामस्वमर्कटं दत्वाग्रेस्वंचदीनारसहस्रंतमुवाचस निगलेतिततःसोपिशि
क्षितःसोपिगीर्णवान् पुत्रास्मैविंशतिंदेहिदेह्यस्मैपंचविंशतिं षष्टिमस्मैशतंचास्मैइतिनानाव्ययेषुच दीयमा
नोनिर्गीर्णांस्तांस्तयात्रयमजिह्वया उक्ती — क्तीर्य्यदीनारांस्तथैवसकपिर्ददौ आलयुक्तिंप्रदर्श्यैतांयमजिह्वा
ब्रवीत्पुनः गृहाणेश्वरवर्म्मस्त्वमेतंमर्कटपोतकं पुनस्तत्सुंदरीवेश्मप्राग्वत्कृत्वादिनेदिने एवंगुप्तनिगीर्णार्था
न्मृगयस्वासुतोव्ययं दृष्ट्वाचिंतामणिप्रख्यंसात्वामात्मंचसुंदरी दद्यात्तेप्रार्थ्यसर्वस्वंकपिमेनंग्रहीष्यति गृही
तत्वनोदत्वानिर्गीर्णाहर्द्वयमयं इमंतस्यैततोहृत्वायायास्त्वयविलंबितं इत्युक्त्वायमजिह्वातत्तस्माईश्वरवर्म्मणे।
मर्कटंतंददौभांडंपिताकोटिद्वयस्यच तद्गृहीत्वैवसप्रायात्सकांचनपुरंपुरं सख्याग्रस्ततःसुंदर्य्यागृहमेवविवे
शसः दातुंसाधनसर्वस्वंनिर्बंधमिवसुंदरी अभ्यनंदत्ससुहृदंकंठाश्लेषादिसंभ्रमैः विश्वास्येश्वरवर्माथततस्स

व०क०१०
५

5

मक्षं क्षणांतरे आलमानय गत्वेति सोऽर्थदत्तमभाषत तथेति तेन गत्वा च समानीयत मर्कटः निगीर्णपूर्वदीना
रसहस्रं निजगाद सः आल पुत्र प्रयच्छाद्य दीनाराणां शतत्रयं आहारपानस्य स्नते तांबूलादिव्यये शतं शतम
कारकद्ये चदेद्यवायेद्विनातिषु शतं शेषं सहस्राद्य सुंदर्यै तत्समर्प्पय एवमीश्वरवर्मोक्तो मर्कटः स तथैव ता
न् उद्गार्योद्गार्य दीनारांस्त्रीन् निगीर्णान् व्ययेऽप्यदात् इत्थं युक्त्यानया नित्यं यावदीश्वरवर्म्मणा आलोच्ययेषु
दीनारां दाप्यते पक्षमात्रकं तावन्मकरकोद्येवं सुंदरी च व्याचिंतयत् अहो चिंतामणिरयं सिद्धोऽस्य कपिरूपभृ
त् दिने दिने सहस्रं यो दीनाराणां प्रयच्छति एषो मुनाचेदस्माकं दत्तः सिद्धं मनोरथैः इत्यालोच्य समं मात्रा वि
जनर्ये यतेऽस्मत सुंदरी ईश्वरवर्म्माणं भुक्तोत्तरसुखस्थितं प्रसादो मयि सत्यं चेद् आलमेतं प्रयच्छ मे तच्छ्रुत्वेश्वरवर्म्मा
तं निजगाद हसन्निव असौ तातस्य सर्वस्वं तद्दातुं न युज्यते इत्यूचिवांसं च पुनः सुंदरी तमुवाच सा ददामि पंच
कोटीर्वास्तदयं दीयतामिति ततः ईश्वरवर्मा च निश्चित्यैव जगाद तां ददामि यदि सर्वस्वमिदं वा नगरं मम तथापि
युज्यते नैष दातुं किमुत कोटिभिः श्रुत्वैतत्सुंदरी स्माह सर्वस्वं तद्ददाम्यहं देह्येनं मर्कटं मह्यमं बाकुप्येत्तु नाममे
इत्युक्त्वा सुंदरी पादौ जग्राहेश्वरवर्म्मणः ऊचुस्ततोऽर्थदत्ताद्या दीयतां यद्भवत्विति ततश्चेश्वरवर्मा तं तथा दा
तुममन्यत अनयत्सह सुंदर्या दिनं तं च प्रहृष्टया। प्रापातश्चार्थयमानायै सुदर्यै मर्कटं च तं निगीर्णगु

राम
५

स्वदीनारसहस्रक्षिप्तयं ददौ तन्मूल्यं गृहसर्वस्वं तस्याश्चादाय तत्क्षणं ततः प्रायाद्द्रुतं चागात्स्वर्णद्वीपं वणिज्यया
सुंदर्यै च प्रहृष्टायै ददौ चालो दिनद्वयं सहस्रं सहस्रं तान्दीनारान्याचितः कपिः तृतीये सत्त्वत्प्रीत्या याच्यमानो
प्यसौ यदा तादात्किंचित्तदामुष्या सुंदरी तमताडयत् सताडितः क्रुधोत्पत्य मर्कटो दशनैर्नखैः सुंदर्यास्तज्ज
नन्याश्च सस्रोत्पाटितवान्मुखं ततस्तज्जननी सा तं स्रवद्रक्तमुखी क्रुधा लगुडैस्ताडयामास तेनालोऽत्र ममा
रसः तं मृतं वीक्ष्य सर्वस्वं नष्टमालोच्य दुःखिता प्राणत्यागोद्यता साभूज्जनन्या सह सुंदरी जालं मकरकघातं ज्ञा-
त्वाय स्वहृतं धनं आलं सत्वाघतेनास्याः सर्वस्वं सुधियाहृतं तयान्यस्य स तं जालं आलं ज्ञातं त्वनात्मनः इत्यु
क्त्वा चात्र विज्ञातवृत्तांतो विहसज्जनः ततः सा सुंदरी नस्तार्द्धहत्यामान्यावर्तत स्वजनैर्जननीयुक्ता नष्टार्था
पाटितानना सबार्जिताधिकश्चाकः स्वर्णद्वीपात्ततो चिरात् आगादीश्वरवमतिच्चित्रकूटं पितृगृहं तमुपागतम
र्जितामितार्थं सुतमालोक्य पिता चार्थवर्मा अभिसृज्य स कुट्टिनीं धनेन यमजिह्वां सुमहोत्सवं चकार स च वि
दितातुल्यमायो विरक्तचेता विलासिनीसंगे आसीदीश्वरवर्मा तत्र तत्तदा संग्रहाः स्वगृहे एवं न वेश्यावनिताहृ
दये कदाचित्कूटाहृते वसति सत्यकथालवोपि तत्स्वार्थसाध्यगमनासु सदैवतासु शून्याटवीषु विरमेत न भूति
कामः इति महभूतेर्वचनाच्छ्रुत्वा यथावदालजालकथां नरवाहनदत्तस्तच्छ्रुत्वा यजहास गोमुखादियुतः ॥ ॥

व०लं०१०
६

इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेप्रथमस्तरंगः आदितःसप्तपंचाशस्तरंगः ॥ ५७ ॥
एवंवेश्यासुसद्भावेकथितेमरुभूतिना आचख्यौगोमुखोधीमांस्तत्रकुमुदिकाकथां आसीद्विक्रमतुंगाख्यःप्रति
ष्ठानेमहीपतिः व्यधमयिविधिनान्वर्थोयःसिंहइवविक्रमे यस्येश्वरस्यसुभगानदीनप्रभवाप्रिया अलंकार
तनुर्द्देवीशशिलेखेवचाभवत् तमेकदास्वनगरेस्थितंसंभूयगोत्रजाः पंचषाणिहमागत्याराजानंपर्यवेष्टयन्
महाभटोवीरबाहुःसुबाहुःसुभटस्ततः न्पपःप्रतापादित्यश्चसर्वेप्येतेमहाबलाः तेषुसामादियुंजानंनिरास्ते
त्यस्वमंत्रिणां राजाविक्रमसिंहोसौयुद्धायैषांविनिर्ययौ प्रवर्तेचास्त्रसंपातेसन्नपःसैन्ययोर्द्वयोः शौर्यदर्पा
रुजारूढःप्रविवेशाहवंस्वयं धनुर्द्वितीयंदृष्ट्वातंदलयंतंद्विषश्चमुं महाभटाद्याःपंचापिराजानोभ्यपतत्समं।
तद्बलेषुसमंभूयतस्यविलेप्यभिधावति बलंविक्रमसिंहस्यतदतुल्यमभज्यत ततोनंतगुणाद्यस्तंमंत्रीपा
र्श्वस्थितोब्रवीत् भग्नमस्मद्बलंतावज्जयोनास्तीहसांप्रतं विधूयास्मान्वृतश्चायंबलवद्विग्रहस्त्वया त
द्विवाधुनापीदंमदीयंवचनंकुरु अवरुह्यद्विपादस्मादारुह्यचतुरंगमं एह्यन्यविषयंयावोजीवंजेतास्यरी
न्पुनः इतिमंत्रिगिरावीरमवतीर्यसवारणात् हयारूढःसमंतेनस्वबलान्निर्ययौततः ययौचवेषबद्धःसन्सहि
तस्तेनमंत्रिणा राजाविक्रमसिंहोसौक्रमादुज्जयिनींपुरीं तस्यांकुमुदिकाख्यायाःप्रख्यातवसुसंपदः मंत्रिद्विती

राम
६

योवसतिंविलासिन्याविवेशसः अकस्मात्तंगृहायातंदृष्ट्वासाचव्यचिंतयत् पुरुषातिशयःकोपिममायंगृहमा
गतः तेजसालक्षणैश्चैषमहाराजेतिसूच्यते तत्मेयथेप्सितंसिद्धेदरिद्रकुचेत्त्वीसतोभवेत् इत्यालोच्यतमुत्था
यस्वागतेनाभिनंद्यच चकारमहदातिथ्यंराज्ञःकुमुद्रिकास्वयमा विश्रांतंतंजगादैनंराजानंसाक्षणांतरे धन्याह
मद्यसुक्तंतंप्राक्तनंफलितंमम देवेनस्वयमागत्ययद्हंमेपवित्रितं तदनेनप्रसादेनक्रीतादासीभ्वरास्मि
ते यदस्तिमेहस्तिशतंहयानांदेतथायुते मंदिरंरत्नपूर्णंचतदायत्तमिदंतव इत्युक्त्वासाकुमुद्रिकाराजानंतं
मुपाचरत् स्नानादिनोपचारेणमहार्हेणासमंत्रिकं ततस्तन्मंदिरेसाकंतयातत्रार्प्पितस्वया राजाविक्रम
सिंहोसौखिन्नस्तस्थौयथासुखं बुभुजेद्रविणांतस्यायाचकेभ्योददौचसः नचसादर्शयत्तस्यविकारंतुष्यतिस्म
तु अहोमय्यनुरक्तोयमितितुष्टंततोन्यपं तंसोनंतगुणोमंत्रीरहोवादीत्सहस्थितः वेश्यानांदेवसद्भावोना
स्त्येवकुरुतेधुनः यत्तेकुमुद्रिकाभक्तिंनजानेतत्रकारणं एतत्तस्यवचःश्रुत्वायाराजानिजगादतं मैवंकु
मुद्रिकाप्राणानपिमुंचितिमत्कृते नचेत्प्रत्येषितदहंप्रत्ययंदर्शयामिते इत्युक्त्वातंस्वसचिवंराजाव्याजमयं
व्यधात् शनैःस्तशीत्तत्यतनुंमितपानोल्पभोजनैः चकारम्रतमात्मानंनिश्चेष्टंलुठितांगकं ततोधिरोप्य
शिबिकांतिन्येपरिजनेनसः श्मशानंशोचतानंचगुणेस्नतकदुःखिते साचशोकात्कुमुद्रिकावार्यमाणापिबां

द०कु०१०
८

धवैः आगत्यतेनैवसमंसमारोहच्चितोपरि यावन्नदीप्यतेवह्निस्तावदन्वागतांसतीं बुध्वाकुमुदिकांराजास
मुत्तस्थौसज्जंभिकं प्रत्युज्जीवितएवोत्रदिष्ट्यादिष्ट्येतिवादिनः सर्वेकुमुदिकायुक्तंनिन्युस्तंस्वगृहंमुदा अ
थोत्सवेस्नतेप्राप्तसराजाप्रच्छतिरहः कश्चिद्दृष्टोनुरागोस्याइतितंस्माहमंत्रिणं ततस्तंसोब्रवीन्मंत्रीन-
प्रत्येम्यवमप्यहं अस्त्यत्रकारणंनूनंतत्पश्यामोत्रनिश्चयं प्रकाशयामस्त्वात्मानमस्यैयेनैतदर्पितं
बलंमित्रबलंचान्यत्प्राप्यहन्मोरिपून्रणे इतितस्मिन्वदत्येवमंत्रिण्यत्रायय्यौपुनः सगुप्तप्रहितःचारःस
चदृष्टोब्रवीदिदं वैरिभिर्विषयोव्याप्तःशशिलेखाचलोकतः देवीराज्ञीमरुषाश्रुत्वाविपत्तिंवह्निमावि
शत् एतच्चारवचःश्रुत्वाशोकनिहतस्तदा हादेविहासतीत्यादिविललापसभूपतिः ततःक्रमेणविज्ञातत
त्त्वाकुमुदिकात्रसा एत्यविक्रमसिंहंतमाश्वास्योवाचभूपतिं प्रागेवममनादिष्टंकिंदेवताधुनापितत् धनैर्मदी
यैःसवलैःक्रियतामरिनिग्रहः इत्युक्तासतयाल्लत्वातद्धनैरधिकंबलं ययौराजास्वमित्रस्यराज्ञोबलवतोंति
कं तद्बलैःस्वबलैस्तैश्चसहगत्वानिहत्यतान् पंचाप्यरीन्नृपान्युध्येतद्राज्यान्यप्यवापसः ततोस्तुष्टःकुमुदि
कांसोब्रवीत्तांसहस्थितां प्रीतोस्मितेतवाभीष्टंकिंकरोम्युच्यतामिति अथावोचतकुमुदिकासत्यंतुष्टोसिचेत्प्र
भो तदुद्धरेदंहृच्छल्यमेकंहृदिममस्थितं उज्जयिन्यांद्विजसुतंश्रीधरंनाममेप्रियं राज्ञाल्पेनापराधेनबद्धंतस्मा

राम
८

द्विमोचय दृष्टात्वांभाविकल्याणमुत्तमंराजलक्षणैः एतत्कार्यक्षमंदेवभक्त्यासेवितवत्यहं अभीष्टसिद्धिनैरा
श्यादारोहंत्वच्चितामपि विफलंजीवितंमत्वाविनातंविप्रपुत्रकं एवमुक्तवतीतांचराजावोचद्विलासिनी साध-
यिष्याम्यहंतत्तेधीरासुवदनेभव इत्युक्त्वामंत्रिवचनंसंस्मृत्याचिंतयच्चसः सत्यंवेश्यास्वसद्भावःप्रोक्तोनंतगुणो
त्तमे अतस्तुप्राणायैषावराक्याःकामनामया इतिसंकल्प्यसबलःसतामुज्जयिनीमगात् श्रीधरंमोचयित्वा
तंदत्त्वाचद्रविणंबहु व्यधात्कुमुदितांतत्रप्रियसंगमसुस्थितां आगत्यचस्वनगरंमंत्रिमंत्रमलंघयन् क्रमाद्वि
क्रमसेनोसौबुभुजेथकल्लांमहीं एवंहृदयमज्ञेयमगाधंवेश्ययोषितं इत्याख्यायकथांतस्मिन्विरतेतत्रगोमुखे
नरवाहनदत्ताग्रेजगादाथतपन्तकः देवनप्रत्ययःस्त्रीषुचपलास्वविलासस्वपि चिरंपाप्यपिनग्राह्योवेश्यस्त्रीष्विव
सर्वदा इहैवयन्मयादृष्टमाश्चर्यंवर्ण्यतेशृणु बलवर्माभिधानोभूदस्यामेववणिक्पुरि चंद्रश्रीस्तस्यभार्या
भूत्साचवातायनाग्रतः भव्यंशीलहरंनामददर्शैकंवणिक्सुतं सर्वांगरहंतमानीयतन्मुखेनैवतत्क्षणं अ
रंस्तमदनाक्रांतातेनसाकमलक्षिता प्रत्यहंचसमंतेनयावत्सारमतेतथा तावत्तत्संगिनीज्ञातासमग्रैर्मित्रबां
धवैः एकस्तुबलवर्मातांनाज्ञासीदसतींपतिः प्रायेणभार्यादौःशील्यंस्नेहांधोनेक्षतेजनः अथदाहज्वरस्तस्य
समभूद्बलवर्मणः तेनचांत्यामवस्थांसक्रमात्संप्राप्तवान्वणिक् तदवस्थेपितस्मिंश्चतद्भार्यासादिनेदिनेः

व०त्के०१०
८
४

आगादुपपतेस्तस्यनिकटंसमरवीगृहं तत्रैवचास्यांतिष्ठंत्यामन्येद्युस्तत्पतिर्मृतः आगच्छत्साचतद्बुध्वात
मारब्धस्वकामुकं आरोहच्चसमंतेनपत्यासातद्बुवाचिताँ स्वजनैर्वार्य्यमाणापिशीलहेतोःस्वतनिश्चया
दृढंदुरवधार्य्यैवस्त्रीचित्तस्यगतिःकिल अन्यासंगंचकुर्वंतिम्रियंतेचततिंविना एवंतपतकेनोक्तेक्रमाद्धरि
शिखोभ्यधात् अत्रापिदेवदासस्यवृत्तंतत्रकिंश्रुतं कुटुंबादेवसेनाख्योग्रामेसद्यभवत्सुरादुःशालेति
सी५ चतस्यांगनाम्नान्वर्थेनगेहिनी तौंचान्यपुरुषासक्तांविविदुःप्रतिवेशिनः एकदादेवदासोपिकार्याद्राजकु
लंययो आनायसाचतत्कालंतद्भार्यातद्वधैषिणी गृहस्योपरिभूमौतंनिदध्येपरपौरुषं आगतंचततस्तं
सदेवदासंततःपतिं निशीथेतेनजारेणभुक्तेसुप्तमघातयत् विसृज्योपपतिंतंचस्थित्वातूष्णींनिशाक्षये
निर्गत्यचक्रंदहतोभर्तामेतस्कौरैरिति ततोत्रबंधवोभ्येत्यदृष्ट्वावोचन्दयंयदा चौरैर्हतःकथंनानेनकिं
चिदर्पितैरिति इत्युक्त्वाचस्थितंबालंपप्रच्छुस्तेतदात्मजं ततोहतस्तेकेनेतिततःसस्पष्टमब्रवीत् एष
भूमाविहारूढःकोपासात्पुरुषोदिवा रात्रौतेनावतीर्य्यैवतातोमेपश्यतोहतः अंबाद्रुमागृहीत्वादौतातया
श्वासितिदोक्षिता इत्युक्ताशिशुनाबुध्वाभार्याजारेणतंहतं जघ्नुस्तद्बंधवोन्विष्यतज्जारंतंतदैवते स्वीसत्यतं
शिशुतांचदुःशीलांनिरवासयत् तदन्यात्कचित्तास्त्रीभुजंगाहंत्यसंशयं एवंहरिशिखेनोक्तेबभाषेगोमु राम
८

त्वःपुनः किमन्येनेहयद्वृत्तंवज्रसारस्यसंप्रति वत्सेशसेवकस्येह हास्यंयच्छ्रूयतामिदं तस्यशूरस्यकांतस्यसुरूपा
मालवोद्भवा वज्रसारस्यभार्याभूत्स्वप्राणाधिकप्रिया एकदातस्यभार्यायास्तस्याःपुत्रान्वितःपिता निमंत्र
णायमालवात्सोत्कंठोभ्याययौस्वयं वज्रसारश्चयत्नेनतंसत्राज्ञेतिवेद्यच निमंत्रितस्तेनसमंसर्व्वोमालवंय भा ३
यौ मासमात्रंसविश्रम्यसोत्रश्वशुरवेश्मनि इहागाद्राजसेवार्थंतद्भार्यान्वास्ततत्रसा ततोदिनेषुयातेषुवज्रसा
रमुपेत्यतं अकस्मात्क्रोधनोनामसुहृदेवमभाषत भार्यापितुर्गृहेत्यक्ताकिंगृहंनाशितंत्वया तत्रान्यपुरुषा
संगःपापयाहिकृतस्तया आगतेनततोद्यैतदाप्तेनकथितंमम मामंस्थावितथंतस्मान्निगृह्यैतांवहापरां इत्यु
क्त्वाक्रोधनेयातेस्थित्वाम्रूढइवक्षणं अचिंतयद्वज्रसारःशंकेसत्यंभवेदिदं कायकेविसृष्टेपिसान्यथानागता
कथं तदेतांस्वयमानेतुंयामिपश्यामिकिंभवेत् इतिसंकल्प्यगत्वैवमालवंश्वशुरौसतौ अनुज्ञाप्यगृहीत्वातां
भार्यांप्रस्थितवांस्ततः गत्वाचदूरमध्वानंसयुक्त्यावंचितानुगः उत्पथेनाविशद्भार्यामादायगहनंवनं तत्रोपवे
श्यमध्येतांविजनेवदतिस्मसः त्वमन्यपुरुषासक्तेत्याप्तान्मित्रान्मयाश्रुतं मयाचावस्थितेनेवयद्राहूतासिनागता तत्स
त्यंब्रूहिनोचेद्धेकरिष्येनिग्रहंतव तच्छ्रुत्वातमवादीत्सातवैवयदिनिश्चयः तत्किंपृच्छसिमांयत्तेरोचतेतत्कुरुष्वमे इ
तिसावज्ञमाकर्ण्यवचस्तस्याःप्रकोपतः वज्रसारस्तांबध्वाल्लताभिस्तामताडयत् वस्त्रंहरतियावच्चतस्यास्तावद्दिलो

कृतां नग्नां रिरंसोन्मूढस्य तस्याजायत रागिणः ततोतिवेश्य बध्वा तां शुमाश्लिष्यति स्म सः नेच्छति स्म च सा तेन प्रार्थ्य
माना जगाद च लताभिस्ताडिता बध्वा यथाहं भवता तथा यद्यहं ताडयेयं त्वां ततः इच्छामि नान्यथा तथेति प्रतिपदेत
स च व्यसनमोहितः रणसारीत्ततश्चित्रं वज्रसारो मनोभुवा ततः सहस्तया दंतसावबंधदृढं तरौ तम्मस्त्रेणैव बद्ध-
स्य कर्णनासं चकर्त्त सा गृहीत्वा तस्य शस्त्रं च वासांसि च विधाय च पापापुरुषवेषं सा यथाकाममगात्ततः वज्रसारः
स्तु तत्रासीच्छिन्नश्रवणनासिकः गलता शोणितौघेन मानेन च नताननः अथ तत्रागतः कश्चिद्दौषध्यर्थं वने भिषक्
दृष्ट्वा तं तं त्रपयोन्मुच्य साधुः स्वं नीतवान् गृहं तत्र चाश्वासितस्तेन शनैः स्वगृहमागमत् स वज्रसारो न च तां चिन्वन्प्रा
प कुगेहिनीं अवर्णयच्च तं तस्मै वृत्तांतं क्रोधनाय सः तेनापि वसुराजाग्रे कथितं सर्वमेव तत् अयं निष्पुरुषाम
र्षः स्त्रीभूत इति भार्यया पुंवेशोऽस्य हृतो नूनं निग्रहश्चोदितः च ततः इति राजकुले सर्वजनोपहसितोपि सः वज्रसा
र इहैवास्ते वज्रसारोण चेतसा तदेवं कस्य विश्वासः स्त्रीषु देवेति गोमुखे उक्तवत्यापि भूयोपि जगाद मरुभूतिकः
अतिदुर्वृत्तमनस्त्रीणामत्रापि श्रूयतां कथा पूर्वं सिंहबलो नाम राजाभूद्दक्षिणापथे तस्य कल्याणवत्याख्या सर्वांतः
पुरयोषितां प्रिया मालवसामंतसुता भार्या बभूव च तया सह स राज्यं स्वं शासन्नृपतिरेकदा निःकालितोभूद्दति
भिः देशात्संभूय गोत्रजैः देवीद्वितीयः प्रच्छन्नं सायुधोल्पपरिच्छदः स प्रतस्थे ततो राजा मालवं श्वशुरास्पदं गच्छन्

थिमसोटव्यांसिंहमधावितंतदा भ्रा:खड्गप्रहारेणाद्विधाचक्रेवहेलया वनद्विपंचगर्जंतिमायांतंमंडलैर्भ्रमन् ख
ड्गभिन्नकरांघ्रीकंमुक्ताराटिमपातयत् एकाकीतस्कारचविदलन्निवपंकजा: ममाथारायविक्रांत:करीकमलिनी
मिव एवंमार्गमतिक्रम्यदृष्टात्यद्भुतविक्रम: मालवंप्राप्यदेवींस्वांसोब्रवीत्सत्वसागर: नमार्गव्यसनमेतन्मेवाच्यंपि
तृगृहेत्वया लज्जैषादेविकाश्लाघाक्षत्रियस्यहिविक्रमे इत्युक्त्वाचतयासाकंप्राविशत्तत्पितुर्गृहं संभ्रमात्तेनपृष्ट
श्चनिजवृत्तांतमुक्तवान् समान्यदत्तहस्त्यश्वस्तेनैवश्वशुरेणसः गजानीकाभिधस्यागाद्राज्ञोतिबलिनोंतिकं देवीं
तुकल्याणवतीभार्यांतांपितृवेश्मनि तत्रैवस्थापयामासविपक्षविजयोद्यतः तस्मिन्प्रयातेयातेषुदिवसेष्वेक
दात्रसा देवीवातायनाग्रस्थाकंचित्पुरुषमैक्षत सदृष्टएवरूपेणतस्याश्चित्तमपाहरत् स्मरेणाकृष्यमाणाचतत्तृ
ष्णांसाव्यचिंतयत् जानेहंनार्यपुत्राद्दासुरूपोन्योनशौर्यवान् धावत्येषतथाप्यस्मिन्पुरुषेबतमेमन: तद्यदस्तुभ
जाम्येनमितिसंचिंत्यसातदा सखेरहस्यधारिण्येस्वाभिप्रायंशशंसतं तयैवानाय्यनक्तंश्चवातायनपथेनस अंत:
पुरंतंपुरुषंरज्जुक्षिप्तंन्यवेशयत् सप्रविष्टोत्रपुरुषोनैवाध्यासितुमोजसा शशाकतस्या:पर्यंकंन्यषीदत्स्वधरासने:
तद्दृष्ट्वाबतनीचोयमितियावद्विषादति राज्ञीसातावदत्रागादुपरिष्टाद्भुजंगम: तंविलोक्यभियोच्छायसहसा
पुरुषोत्रस: धनुरादायभुजगंजघानविशिखेनतं विपन्नंपतिततंचगर्वाक्षेणाक्षिपद्बहि हर्षेणोतभ्योत्तीर्णो

बृ॰ स्क॰ १० ननर्त्तसि च कातराः नृत्यंतं वीक्ष्य तं विग्ना सा कल्याणवती भृशं दध्यौ धिग्धिग्धिक्कि मे तेन निःसत्त्वेनाधमेन च दृष्टे
१० वत द्विरक्तां तां चित्तज्ञा सा च तत्सखी निर्गत्याशु प्रविश्याथ जगाद तत्र मंगला आगतस्ते पिता देवि तदयं यात्वसं
10 प्रति यथागतेनैव पथा स्वगृहं त्वरितं युवा एवं तयोक्ते निर्य्यातो राजा वातायनाद्बहिः भयाकुलः संपतितो न दैवा
त्संवतां गतः तस्मिन्याते प्यवोचत्तां सा कल्याणवती सखी सखि मुग्धस्त्वतं नीचो यस्त्वयैव बहिष्कृतः ज्ञातं त्वया मे
हृदयं चेतो हि मम हृष्यते भर्त्ता मे व्याघ्रसिंहादीन्निपात्यापकृते ऽद्रियां अयं तु भुजगं हत्वा हीनसत्वः प्रनृत्य
ति तन्नादृशं पतिं हित्वा कस्मिन्मे पासनतेरतिः तदप्रतिष्ठितमतिं धिग्मां धिगथवा स्त्रियः याधसवं सभुचिं हि
त्वाकं पूरं मक्षिका इव इति ज्ञाता वुता पापा सा राज्ञी नीत्वा निशां ततः प्रतीक्ष्यमाणा भर्त्तारमासीत्तत्र पितुर्गृहे ताव
सत्दृत्तानुबलो गजानीकेन भूभुजा गत्वा तान्गोत्रजान्यं च पापापात्सिंहबलो वधात् ततः समं प्राप्तः पुनः स्वराज्य
मानीय भार्यं च पितुर्गृहात्तां प्रसर्थ्यं तं च श्वशुरं धनैघैर्निष्कारकां क्ष्मां सुचिरं शशास इति प्रवीरे सुभगे च सत्यतो
विवेकिनीनामपि देवयोषितां बलं मनो धावति यत्र कुत्रचिद्विमुग्धसत्वा विरलाः पुनः स्त्रियः इति मरुभूतिनि राम
गदितामाकर्ण्य कथां स वत्सराजसुतः नरवाहनदत्तस्तां सुखसुप्तो नीतवान्त्र जनीं ॥ इति श्री भट्ट सोमदेव वि १०
रचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके द्वितीयस्तरंगः ॥ आदितो ष्टपंचाशस्तरंगः ॥ ५८ ॥ ततः प्रातः स

तावश्यकार्यःससचिवैःसह नरवाहनदत्तःसमुद्यानंविहरन्नययौ तत्रस्वच्छप्रभायुंजमाद्रौव्योम्नोप्यनंतरं ततोविद्या
धरीवृंदावतीर्णंददर्शसः तासांमध्येचदीप्तानांददर्शैकांसकन्यकां ताराणामिवशीतांशुलेखांलोचनहारिणीं
विकसत्पद्मवदनांलोललोचनषट्पदां सलीलहंसगमनांवहदुत्पलसौरभां तरंगहारित्रिवलीलतालंकृतमध्यमां।
साक्षादिवस्मरोद्यानवापीशोभाधिदेवतां स्मरसंजीवनींतांचदृष्ट्वासोत्कलिकागतः चांद्रींमूर्त्तिमिवांभोधिश्चुक्षुभे
सनृपात्मजः अहोसुंदरीनिर्माणवैचित्रीकाप्यसौविधेः इतिशंसन्ससचिवैस्सहितस्तामुपाययौ तिर्यक्प्रेमार्द्रया
दृष्ट्यापश्यंतीतांसचक्रमात् पप्रच्छकात्वंकल्याणिकिमिहागमनंचते तच्छ्रुत्वासाब्रवीत्कन्याशृणुतैतद्वदामिवः
अस्तिकांचनशृंगाख्यंपुरंहैमंहिमाचले तत्रास्तिनाम्नास्फटिकयशाविद्याधरेश्वरः धार्मिकःकृपणानाथशरणा
गतवत्सलः तस्यहेमप्रभादेव्यांजातांगौरीवरोद्भवां मांशक्तियशसंनामजानीहितनयामिमां पितुःप्राणप्रिया
साहंपंचभ्रातृकनीयसी अतोमयंतदादेशाद्व्रतैस्तोत्रैश्चपार्वतीतुष्टासासकलाविद्यादत्वामामेवमादिशत् पि
तुर्द्दशगुणांभाविपुत्रिविद्याबलंतव नरवाहनदत्तश्चभर्त्तातिवभविष्यति वत्सराजसुतोभाविचक्रवर्त्तीद्युचारिणां।
इत्युक्त्वाशर्वपत्नीमेतिरोभूत्तत्प्रसादतः लब्धविद्याबलाचाहंसंप्राप्तायौवनंक्रमात् अद्यादिशच्चसारात्रौदेवी
मांदत्तदर्शनाः प्रातःपुत्रित्वयागत्वाद्रष्टव्यःसनिजःपतिः आगंतव्यमिहैवायंमासेनहिपितातव चित्तस्थितेत

संकल्पो विवाहं संविधास्यति इत्यादिश्य तिरोभूत्सा देवी याता च यामिनी ततोऽहमार्यपुत्रेण चांद्रसुमिह चागता।
तत्संप्रति प्रजामाति गदित्वा ससखीजना उत्सुत्पलवंशक्तियशाः प्राजगाम पुरं पितुः नागवाहनदत्तश्च तद्विवाहो
त्सुकस्ततः विवेशाभ्यंतरं विमनः पश्यन्मासं युगोपमं तत्र दृष्ट्वा विमनसं सचतं गोमुखोऽब्रवीत् शृणु देव कथामे
कांतवाख्यामि विनोदिनी बभूव कांचनपुरात्याख्या नगरी पुरा तस्यां च सुमनानाम महानासीन्महीपतिः आ
क्रांतदुर्गकांताभूमिनायेन चक्रिरे चित्रं विराजमानेन नतादृशा अपि शत्रवः तमेकदा स्थानगतं प्रतीहारो व्य
जिज्ञपत् देव मुक्तालता नाम निषादाधिपकन्यका पंजरस्थं समादाय शुकं द्वारि बहिः स्थिता वीरप्रभेणानुग
ताभ्रात्रा द्वेवं दिदृक्षते प्रविशत्विति राज्ञोक्ते प्रतीहारनिदेशतः भिल्लकन्यानृपास्थानप्रांगणं प्रविवेश सा नमा
नुषीयं दिव्यस्त्रीकापिन्नमसाचिति सर्वेप्यचिंतयस्तत्र दृष्ट्वा तद्रूपमद्भुतं सा च प्रणम्य राजानमेवं विज्ञापयत्तदा।
देवायं शास्त्रगंताख्यश्चतुर्वेदधरः शुकः कविः सकलासु विद्यासु कलासु च विचक्षणः मयेश्वरोपयोगित्वादिहानी
नीतोऽद्य गृह्यतां इत्यर्पितस्तदादाय प्रतीहारेण कौतुकात् नीतोऽग्रे नृपतेरेतं शुकः श्लोकं पपाठ सः राजन्यु
क्तमिदं सदैव यद्दृयं देवस्य संधुक्षते धूमश्याममुखो द्विषद्धिरहिणी निश्वासवातोद्गमैः एतत्त्वद्भुतमेव यत्त्वयि भ
वो बाष्पांबुसारप्लवैः तासां प्रज्वलतीह दिक्षु दशसु प्राज्यः प्रतापानलः एवं विदित्वा व्याख्याय शुकोवादीत्पुनश्च सः। राम ११

किंप्रमेयंकृतःशास्त्राद्भवीम्यादिश्यतामिति ततोतिविस्मितेराज्ञिमंत्रीतस्याब्रवीदिदं शंकेशापाबुकीभूतःपूर्व
र्षिःकोप्ययंप्रभो जातिस्मरोधर्मवशात्पुराधीतंस्मरत्यतः इत्युक्तेमंत्रिणाराजासशुकंपृच्छतिस्मतं कौतुकंभ
द्रमेब्रूहिस्ववृत्तांतंपूर्वजन्मते शुकत्वेशास्त्रविज्ञानंकृतःकोवाभवानिति ततःसर्वोप्यमुस्रज्यवदतिस्मशुकःश
नैः अवाच्यमपिदैवेतत्त्वगुणवच्मित्वदाज्ञया हिमवन्निकटेराजन्नस्त्येकोरोहिणीतरुः आम्नायइवविख्यापि
भूरिशाखाश्रितद्विजः तस्मिन्नेकःसमंशुक्याशुकतस्थौकृतालयः तस्मादेषोहमुत्पन्नोतस्यांदुष्कर्मयोगतः।
जातस्यैवचमेमाताशुकीसापंचतांगतातातस्तुवृद्धपक्षांतःक्षिप्त्वावर्द्धयतिस्ममांनिकटस्थशुकानीतभुक्तशेषफ
लानिच अश्नन्मधंचवितरन्नथतत्रास्तमत्पिता एकदातत्रत्वर्याभध्मातगोशृंगवादिनी आखेटकायतेत्रागा
त्पिल्लसेनाभयंकरीवित्रस्तत्रस्तमसाराक्षीधूलिव्याकुलिताशुका संभ्रमोद्वेल्लयमरावात्रस्तघकवराभरा विद्रुतव्या
कुलेवाभूत्सहसासामहाटवी पुलिंदवृंदैर्विविधप्राणिघातायधावति तत्रांतक्रीडितंतत्रवादिनमाखेटकादि
षु आगाच्चवरसैन्यंतदातैःपिशितभारकैः एकस्तुवृद्धशबरस्तत्रानासादितामिषः अद्राक्षीत्सतरोसायंक्षुधि
तस्तमुपागमत् आरुह्यचसतत्रास्थशुकानन्यांश्चपक्षिणः आनीय्यानीयनीडेभ्योहत्वाभुविव्यधात् तमायांतं हवार
चनिकटंयमकिंकरसंनिभं तंदृष्ट्वाहंभयाल्लीनःशनैःपक्षांतरेपितुः तावदस्मत्कुलायंसप्राप्यारुह्यैवपातकीः

व०कं०१०
१२
12

तातंमेपीडितग्रीवंहत्वातरुतलेक्षिपत् अहंचतातेनसमंपतितोवातस्यपक्षते निर्गत्यचरणापर्णौ ततःसभयंप्राविशंश
नैः अथावतीर्य्यभिल्लोसाअन्येनोव्रस्थानभक्षयत् शुकानन्यांसमादायपायःपल्लींनिजामगात् ततःशांतभयोदुःखां
दीर्घांनीत्वामहंनिशां प्रातर्भूयिष्ठमुदितेजगच्चक्षुषिभास्वति आगवंपक्षसंक्षुद्रवसुधःप्रस्खलन्मुहुः तृषार्तःपद्म
सरसःतीरमासन्नवर्त्तिनः तत्रापश्यंस्नतस्नानमहंतंसैकतस्थितं मुनिंमरीचिनामानंपूर्वपुण्यमिवात्मनः समा
८५ हृष्टातमाश्वास्यमुखक्षिप्तोंबुंधुभिः सद्वापत्रपुटेनैषीदाश्रमंतपयामुनिः तत्रदृष्ट्वाकुलपतिर्मांपोलस्त्यःकिलाहस
त् तेनान्यमुनिभिःपृष्टोदिव्यदृष्टिरुवाचसः इमंशापशुकंदृष्ट्वादुःखेनहसितंमया वक्ष्याम्येतत्संबद्धांकथांवोविहि
ताह्निकः जातिंपूर्ववर्णादेषप्रोक्तंचस्मरिष्यति इत्युक्त्वामपुलस्त्यर्षिराह्निकायोच्छ्रितोभवत् सताह्निकश्चमुनिभिः
पुनरभ्यर्थितोत्रसमत्संबद्धांकथामेतांमहामुनिरवर्णयत् आसीज्ज्योतिःप्रभोनामराजारत्नाकरेपुरे आरत्नाकरमुर्वीयः
शशासोर्ज्जितशासनः तस्यतीव्रतपस्तुष्टगौरीपतिवरोद्भवः हर्षवत्यभिधानायांपुत्रोदेव्यामजायत स्वप्नेमुखंप्रवि
ष्टंयत्सोमंदेवीददर्शसा तेनसोमप्रभंनामतंचक्रेसस्तुतंनृपः वद्धदेवसतत्वानःप्रजानांनयनोत्सवं राजपुत्रोमृ
तमयैर्गुणैःसोमप्रभाक्रमात् दृष्ट्वाभारक्षयंभूयंयुवानंप्रत्ततिप्रियं योवराज्येभ्यषिंचत्तंप्रीतोज्योतिः
प्रभोनृपः प्रभाकराभिधानेस्यतनयंनिजमंत्रिणः दत्तोप्रियंचरंतंनाममंत्रित्वेवासमहगुणं तत्कालमंब

राम
१२

तादृश्वं दिव्यमादायमातलिः अवतीर्णास्तमभ्येत्यसोमप्रभमभाषत विद्याधरस्त्वाशक्रस्यावतीर्णोभवानि
ति तेनचामुश्रवानामशक्रेणोच्चैःश्रवःसुतः पूर्वस्मिन्नेहिनतेराजन्प्रहितस्तुरंगोत्तमः अत्राधिरूढःशत्रूणामज
य्यस्त्वंभविष्यसि इत्युक्त्वावाजिरत्नंतद्दत्त्वासोमप्रभायसः आत्तस्तजखमुत्पत्य ययौवासवसारथिः ततोनीत्वै
वद्दिवसंसमुत्सवमनोरमं सोमप्रभस्तमन्येद्युरुवाचपितरंनिजं तातनक्षत्रियस्यैषधर्मोयदजिगीषुता
तदाज्ञांदेहिमेयावद्दिग्जयायव्रजाम्यहं तच्छ्रुत्वासपिताउग्रस्तथेतिप्रत्यभाषत चक्रेज्योतिष्प्रभस्तस्यायात्रासं
विधिमेवच ततःप्रणम्यपितरंदिग्जयायवलैःसह प्रायाच्छक्रहयारूढःशुभेसोमप्रभोहनि जिगायसोश्वरत्ने
नतेनदिक्षुमहीपतीन् आजहाराचरत्नानितेभ्योदुर्वारविक्रमः नामितंस्वधनुस्तेनविद्विषांचशिरःसमं उन्नतिंत
द्धनुःप्रापनतद्द्विषतांशिरः आगच्छन्ततकार्य्योथहिमाद्रिनिकटेपथि सन्निविष्टबलश्चक्रेमृगयांसवनांत
रे दैवात्सारत्नखचितंतत्रापश्यत्सकिंनरं अभ्यधावच्चतंप्राप्तुंतेनशाक्रेणवाजिना सकिंनरोगिरिगुहांप्रविश्या
दर्शनंययौ सोमप्रभस्तुतेनाश्वेनातिदूरमनीयत तावत्प्रकाश्यकाष्ठासुप्रकाशंतिग्मतेजसिप्राप्तेप्रतीचीं
ककुभंसंध्यासंगमकारिणं श्रांतःकथंचिदावृत्यसदर्शमहत्सरः तत्तीरेतांनिशांनेतुकामस्त्वाश्वाद्दवातरत्
दत्वाचतृणोदकंतस्मै आहतांबुफलोदकः विश्रांतश्चैकतोकस्माद्दश्रणोद्गीतनिस्वनं गत्वातदनुसारेणको

र०त्कं०१०
१२
13

उक्तान्नातिदूरतः सोपश्यच्छिवलिंगाग्रे गायंतीं दिव्यकन्यकां केयमद्भुतरूपास्यादिति तां च सविस्मयं सोप्युदारात्त
तिं दृष्ट्वा स्वतातिथ्यमवोचत कस्त्वं कथमिमां भूमिमेकः प्राप्तोसि दुर्गमां एतद्ब्रुवाणास्तावद्वृत्तांतमुक्त्वायप्रभुः सोपितां।
त्वमेकथय कासि त्वं वनेस्मिन्कावते स्थितिः इति तं पृष्टवंतं च दिव्यकन्या जगाद सा कौतुकं चेन्महाभाग तद्वृत्तम्
शृणुत कथं इत्युक्त्वा सालसद्वाष्पपूरा वक्तुं प्रचक्रमे अस्तीह कांचनाभाख्यं हिमाद्रेः निकटके पुरं पद्मकूटा
भिधोनोस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः तस्य हेमप्रभादेव्यां राज्ञः पुत्राधिकप्रियां मनोरथप्रभां नाम विधिर्मां तन
यामिमां साहं विद्याप्रभावेणसखीभिः सममाश्रमान् द्वीपानि कुलशैलांश्च वनान्युपवनानि च क्रीडित्वाप्रत्य
हं चैव मद्गारसमये पितुः आगच्छामि स्वभवनं वासरप्रहरैस्त्रिभिः एकदाहमिह प्राप्ता विहरंती सरस्तटे मुनिपुत्र
कमद्राक्षं सवयस्यमिह स्थितं तद्रूपशोभया त्तष्टाहृत्स्ववाहं तमभ्यगा सोपि साकूतया हृष्टैवाकरोत्स्वागतं मम॥
ततो ममोपविष्टाया सखी ज्ञातो भयाशया कस्त्वं ब्रूहि महाभागेत्यपृच्छत्तद्वयस्यकं स चाब्रवीत्तद्वयस्यो नातिदू
रइतः सखी निवसत्याश्रमपदे मुनिर्दीधितिमानितिः सब्रह्मचारी सरसिस्नातुमत्र कदाचन आगतो ददृशे दे
व्यातत्कालागतया श्रिया सा तं शरीरेणाप्राप्य प्रशांतमनसैवयत् सकामाचकमे तेन पुत्रं संप्राप्यमानसं त्वद्दर्शना
न्ममोत्पन्नः पुत्रोयं प्रतिगृह्यतां इतिनीत्वैव तज्जातं सद्योधितमतः सुतं बालकं मुनये तस्मै समर्प्य श्रीस्तिरोदधे राम
१२

१३

सोप्यनायासलब्धं तं पुत्रं हृष्टो ग्रहीन्मुनिः रश्मिमानिति नाम्ना च तं स्वासंवर्ध्य चक्रमात् उपनीय समं विद्यास
र्वाः स्नेहादशिक्षयत् तं रश्मिमंतं जानीत मेतं मुनिकुमारकं श्रियः सुतं मयास्माकं विहरंतमिहागतं इत्युक्त्वात
द्वयस्यैन एष्टा तेनापि मत्सखी सा स्वनामान्वयं सर्वमदुक्तं तदवर्णयत् ततोन्योन्यान्वयज्ञानान्नितरामनुरागिणौ
मुनिपुत्रः स चाहं च यावत्तत्र स्थितावुभौ तावदेत्य द्वितीया मां स्वगृहाद्वदन्त्सखी उत्तिष्ठाहारभूत्त्वां पिता मुग्धे प्रती-
क्षते तच्छ्रुत्वाशीघ्रमेष्यामीत्युक्त्वा वस्थाप्य चास्मितं मुनिपुत्रं गताभूवं भीत्याहं पितुरंतिकं तत्र किंचित्कृताहाराया
वश्चाहं विनिर्गता तावदं त्यासखी सा मामागत्य सैरमब्रवीत् आगतो मुनिपुत्रस्य तस्यैव सखा सखि स्थितश्च द्वा
रण द्वारि स चाश्वसमावदत् मनोरथप्रभा पार्श्वमहं रश्मिमताधुना प्रेषितो व्योमगमनं विद्यां दत्त्वैव पेचकी प्रा
णेश्वरी विना तां हि मदनेन सदारुणां दशां नीतो न शक्नोति प्राणान्धारयितुं क्षणं तच्छ्रुत्वैवास्मि निर्गत्य तेन मुक्ता-
ग्रहैयायिना मुनिमुत्रक मित्रेण सख्या चाहमिहागता प्राप्ता च तमिहाद्राक्षं मुनिपुत्रं विना मया चंद्रोद्गमेने
वसमं व्यत्तप्राणो ऽमात्मतं ततोहं तद्वियोगार्त्ता निंदंती ननु मात्मनः प्रवेष्टुमैच्छमनलं गृहीत्वा तत्कलेवरं तावद्दि
वो वतीर्य्य दिव्यतेजः पुंनान्तितिः पुमान् आदाय तच्छरीरं तदुत्पत्स्य गगनगतः अथाहं केवलैवाग्नो पतितुं यावदु
द्यता तात दुश्राति स्वैरं गगनादिह भारती मनोरथप्रभे मैवं त्वया भूयो भविष्यति एतेन मुनिपुत्रेण तव का

लेनसंगमः एतच्छ्रुत्वापरावृत्त्यमरणात्तत्प्रतीक्षिणी स्थितास्मीहैवबद्धाशा शंकरार्चनतत्परा मुनिपुत्रसुहृत्सो
पिगतोमेक्वाप्यदर्शनं इतितांवादिनीं विद्याधरींसोमप्रभोऽभ्यधात् स्थितास्येकाकिनीतर्हि किंकथंसापिसखीक्व
ते एतच्छ्रुत्वातमाहस्मसाविद्याधरकन्यका सिंहविक्रमइत्यस्तिनाम्नाविद्याधरेश्वरः तस्यानन्यसमाचास्ति
तनयामकरंदिका सामेसख्यिप्राणसमाकन्यामद्दुःखदुःखिता तयासखीप्रेषिताभूद्वार्त्तांज्ञातुमिहाद्यमे ततो
मयापितत्सख्यासमंस्वाप्रहितानिजा सखीतदंतिकंतेनस्थितास्म्येकैवसंप्रति एवंवदंतीगगनादवतीर्णांतदै
वतां स्वसखींदर्शयामासतस्मैसोमप्रभायसा तामथोक्तसखीवार्त्तांपर्णशय्यामकारयत् सोमप्रभस्यतद्वाहस्या
पिघासमदापयत् ततोनीत्वानिशांसर्वेतत्रतेप्रातरुत्थिताधाव्योमावतीर्णंददृशुर्विद्याधरमुपागतं सचविद्या
धरोदेवजयोनामकृतानतिः मनोरथप्रभामेवमुपविश्यजगाददतां मनोरथप्रभेराजावक्तित्वांसिंहविक्रमः
यावत्तवननिष्पन्नोवरस्तावन्ममसुता विवाहमिच्छतिस्नेहात्त्वत्सखीमकरंदिका तद्गत्वांबोधयागत्ययेनोद्वा
हेप्रवर्त्तते एतच्छ्रुत्वासखीस्नेहात्ताविद्याधरकन्यकां गंतुंप्रवृत्तांवक्तिस्माराजासोमप्रभोऽथसः द्रष्टुंविद्याध
रलोकमनघेकौतुकंमम तन्नयमामश्वोदत्तघासोत्रतिष्ठतु तच्छ्रुत्वासातथेत्युक्त्वाव्योम्नासद्यःसखीयुता
तेनदेवजयोसंगातोपितेनसमंययौ प्राप्तातत्रसतातिथ्यामकरांदिकयातया दृष्ट्वासोमप्रभंकोयमिति

स्वैरमपृच्छत तयोक्ततद्वृत्तांता च ततस्तामकरंदिका सोमप्रभो नाते नाभून्सद्योपहृतमानसा सोपितां मनसा प्राप्य लक्ष्मीं
रूपवतीमिव सत्तुकःसुकृतीयोस्यावरःस्यादित्यचिंतयत् ततःस्वैरकथालापे तामाह मकरंदिकाः मनोरथप्रभा चंडि
कस्मान्नोद्वाहमिच्छसि तच्छ्रुत्वा साप्यवोचत्तां त्वयानंगीकृते वरे कथं विवाहमिच्छेयं त्वं शरीराधिकाहि मे एवं तयास
प्रणायं मकरंदिकयोदिते मनोरथप्रभावादीदृतो मुग्धे मयावरः तत्संगमप्रतीक्षा हि तिष्ठामीत्युदिते तया करो
मि तर्हि किं त्वद्वाक्यमित्याह मकरंदिका मनोरथप्रभा साथ जातचिंता जगाद तां सखि सोमप्रभः पृथ्वीभ्रांत्वा प्राप्तोति-
थिस्तव तदस्यातिथिसत्कारकर्तव्यः सुंदरि त्वया इत्याकर्ण्यैव जगदे मकरंदिकया तया आशरीरान्मया सर्वमिद-
मेतस्य सांप्रतं अर्घपात्रीकृतं कामं स्वीकरोतु यदीच्छति एवं तयोक्ते तत्प्रातिं क्रमादावेदयत्पितुः मनोरथप्रभा
चक्रे तयोरुद्वाहनिश्चयं ततः सोमप्रभो लब्धधृतिस्तुष्टो जगाद तां त्वदाश्रममहं यामि सांप्रतं तत्र जातु मे चिन्वा
नं पदवीं सैन्यमागच्छेन्मे अधिष्ठितं मामप्राप्य हिताशंकितं रुद्धेच्छपराङ्मुखं तच्छ्रुत्वा सैन्यवृत्तांतं बुद्ध्वागत्य तत
त पुनः निश्चित्य परिणेष्यामि शुभे क्षिमकरंदिका तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्ता तमनैषीन्निजाश्रमं मनोरथप्रभा देवजयां
कारोपितं पुनः तावत्प्रियकरो मंत्री तस्य सोमप्रभस्य सः विचिन्वानश्च पदवीं तत्रैवागात्ससैनिकः मिलिताय तत
स्तस्मै प्रहृष्टो निजमंत्रिणे सोमप्रभः स्ववृत्तांतं तया व सर्वं समशंसत तावत्तस्याययौ हृतः शीघ्रमागम्यतामिति

क०स०१०
१५
15
लेखेलिखित्वासंदेशमादायपितुरंतिकात् तेनसैन्यंसमादायसचिवानुमतेनसः पित्राज्ञामनतिक्रामंजगा
मनगरंनिजं तातंदृष्ट्वाहमेष्यामितचिरादित्युवाचच मनोरथप्रभांतांचतंचदेवजलंप्रजन् सोम्पदेवजयो
गत्वातस्यैवमकरंदिका तथैवाबोधयत्तेनजज्ञेसाविरहातुरा नोद्यानेसारतिंलेभेनगीतेनसखीजने श्रु
कानामपिश्रुश्रावनविनोदवतीर्गिरः नाहारमपिसाभजेकाकथामंडनादिके प्रयत्नैर्बोध्यमानापि
पितृभ्यांनाग्रहीद्धृतिं उत्सृज्यबिशिनीपत्रशयनंचाचिरेणसा उन्मादिनीवबभ्रामपितुर्हृदेगवाहिनी।
यदानप्रतिपेदेसासमाश्वासयतोस्तयोः वचस्तदातौकुपितौपितरःशपतःस्मवाम् निषादमध्येनिःश्रीकेकंचि
त्कालंपतिष्यसि अनेनैवशरीरेणस्वजातिस्मरवर्जिता इतिशप्तापिपितृभ्यांसानिषादभवनंनगता निषा
दकन्यासंवृत्तातदैवमकरंदिका सचानुतप्यतत्शोकात्पितासिंहविक्रमः विद्याधरेश्वरःपत्न्यासहपंचत्वमा
ययौ सचविद्याधरेंद्रोभूत्प्राग्जन्मर्षिसर्वशास्त्रवित् केनापिप्राक्तनापुण्यशेषेणाशुकतांगतः तथैवतस्यभार्यावि
साजातारण्यसूकरी योयंशुकःपुराधीतंवेत्तिचैषतपोबलात् इतिकर्म्मगतिंचित्रांदृष्ट्वास्मिहसितंमया एतां
राजसदस्युक्त्वाकथांचैषविभेक्ष्यते सोमप्रभश्चतामस्यसुतांद्युचरजन्मनि प्राप्स्यत्येवनिषादीत्वमागतांमक
रंदिका मनोरथप्रभातंचजातंसंप्रतिभूमियं रश्मिमंतंमुनिसुतंतदेवपतिमाप्स्यति सोमप्रभापिपितरंदृष्ट्वा राम: १५

गत्वातदाश्रमे साप्रतंसप्रियाप्राप्त्यैशर्वमाराधयन्स्थितः इत्याख्यायकथांतत्रपुलस्त्योव्यरमन्मुनि अहंचजा
तिमस्मार्षंहर्षशोकपरिप्लुतः ततोयेनाहमभवतीतस्तत्रपयाश्रमं समरीचिमुनिस्तत्रगृहीत्वामामवर्धय
त् जातपक्षश्चपक्षित्वसुलभाचापलादहं इतस्ततःपरिभ्राम्यन्विद्याश्चर्य्यंप्रदर्शयत् निषीदहस्तेपति
तःक्रमात्प्राप्तस्त्वदंतिकं इदानींचममक्षीणंदुष्कृतंपक्षियोनिजं इतिसदसिकथामुदीर्य्यतस्मिन्विदुषि
शुकेचिरतेविचित्रवाचि सपदिससुमनोमहीभृदासीत्प्रमदतरंगितविस्मितांतरात्मा अत्रांतरेपरितुष्यशंभुः
स्वप्नेचसोमप्रभमादिदेश उत्तिष्ठराजन्सुमनोनृपस्यपार्श्वंव्रजप्राप्स्यसितत्रकांतां मुक्तालताख्यापितृशापतो
हिभूत्वानिषादीमकरंदिकाख्या आदायतंस्वंपितरंगतास्यराज्ञोंतिकंतेशुकतांसमाप्तिं स्मरिष्यतित्वांतुवि
लोक्यजातिंवैद्याधरींसाविनिवृत्तशापा अन्योन्यविज्ञानविवृद्धहर्षशोभीभविष्यत्यथसंगमोवां इतिभूमि
पतिंनिगद्यगिरिशःस्वाश्रमगात्तथैवतां अपरांसमनोरथप्रभांभगवान्भक्तकृपालुरब्रवीत् योरश्मिम
न्मुनिसुतोभिमतोवरस्तेजातःसमंप्रतिपुनःसुमनोभिधानः तत्तत्रगच्छतमवाप्नुहिसस्वजातिंसद्यःस्मरिष्य
तिशुभेतवदर्शनेन एवंतेसोमप्रभविद्याधरकन्यकेपृथग्विभुना स्वप्नादृष्टेनृपतेस्तस्यसदस्सुमनसस्तदा
ययतुः सोमप्रभंतत्रचतंविलोक्यसंस्मृत्यजातिंमकरंदिकास्वां दिव्यंप्रपद्येवनिजंवपुस्तज्जाग्राहकंठे

क०सा०१०
१६
16

विरशापमुक्ता सोपिप्रसादाद्गिरिजापतेस्तां संप्राप्य विद्याधरराजपुत्रीं सोमप्रभस्तामतिदिव्यभोगलक्ष्मीमिवा
श्लिष्यन्नतीवबभूव सचापिदृष्ट्वैवमनोरथप्रभां स्मृतस्वजातिः सुमनोमहीपतिः प्रविश्यहव्यंनभसच्युतांतनु-
मुनीन्द्रपुत्रश्चबभूवरश्मिमान् तयाचसंगम्यपुनःसकांतयाचिरोत्सुकस्यप्रययौस्वमाश्रमं ययौचसोमप्रभ-
भूपतिश्चतांप्रियांसमादायनिजांपुरंनिजं शुकोविमुक्तैवसवेहगीततनुंजगामधामस्वतपोभिरर्जितं इतीह
रूपान्तरितोपिदेहिनांभवत्यवश्यंविहितःसमागमः इतिनरवाहनदत्तोनिजसचिवाद्गोमुखान्निशम्यकथां
अद्भुतविचित्ररुचिरांशक्तियशःस्मरोत्सुकस्तुतोषसदा इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलं
बकेतृतीयस्तरंगः ॥ आदितएकोनषष्टिस्तरंगः ५९ ततोविद्याधरीयुग्मकथामारभ्यगोमुखः नरवाहनद
त्तंतमुवाचसचिवाग्रणीः केचिद्देवसहंतेत्रैलोक्यहितैषिणः सामान्याश्चापिकामादेरावेगंन्नतबुद्धयः तथा
चशूरवर्माख्योबभूवकुलपुत्रकः राज्ञःकुलधराख्यस्यसेवकःख्यातपौरुषः संग्रामादागतोजातुप्रविष्टोशंकितो
गृहे भार्यांस्विनैवमित्रेणददर्शस्वैरसंगतां दृष्ट्वानियम्यसक्रोधंचिंतयामास यतः किंमित्रद्रोहिणातेनपशुना
निहतेनमे दुश्चारिण्यानयावापिपापयानिगृहीतया किंकरोम्यहमप्येतमात्मानंपापभागिनं इत्यालोच्य
परित्यज्यताबुभावप्युवाचसः हन्यामहंतंयुवयोर्यंपश्येयंपुनःपुनः नागंतव्यमितोभूयोममदर्शनगोचरं

राम
१६

इत्युक्त्वातेनमुक्तोतोयपूरतःक्वापिदूरात सत्वन्यांपरिणीयाभूद्धरवर्मात्रनिर्वृतः एवंदेवजितक्रोधोनदुः
खस्यास्पदीभवेत् नतप्रक्षश्चविपदाजातुदेवनबाध्यते तिरश्चामपिहिप्रज्ञाश्रेयसेनपराक्रमः तथाच
शृणुविमांसिंहवृषभादिगतांकथां आसीत्कोपिवणिक्पुत्रोधनवान्नगरेक्वचित् तस्यैकदावणिज्यार्थंगच्छ
तोमथुरांपुरीं भारवोढाधुरंकर्षन्भरेणयुगभंगतः गिरिप्रस्रवणोद्भूतकर्दमेस्खलितःपथि संजीवका
ख्योवृषभःपपातांगैर्विचूर्णितैः दृष्ट्वाभिघातनिश्चेष्टमत्तिष्ठोत्थापनश्रमः निराशस्तंचिरात्त्यक्त्वावणिक्पुत्रो
जगामसः सचसंजीवकोदैवात्समाश्वस्तोवृषःशनैः उच्छायशष्पान्नसमुद्भूतश्चान्नप्रसूतिमासवान् गत्वाच
यमुनांतीरंहरितानित्रणानिसः खादन्स्वछंदचारीसन्पुष्टांगोबलवानभूत् व्यचरन्पीनककुद्दोमाधन्हरवृषो
पमः शृंगोत्पाटितवल्मीकःसचतत्रोन्नदन्मुहुः तत्कालंचाभवत्तत्रनातिदूरेवनांतरे सिंहःपिंगलिकोनाम
विक्रमाक्रांतकाननः मृगराजस्यतस्यास्तांमंत्रिणौजंबुकावुभौ एकोदमनकोनामतथाकरटकोपरः ससिंहो
जातुतोयार्थमागच्छद्यमुनातटं तस्माद्रान्नादमश्रौषीत्संजीवककुद्मतः श्रुत्वावाश्रुतपूर्वंतंतन्नादंदिक्षु
मूर्छितं ससिंहोचिंतयत्कस्यवतनादोयमीदृशः नूनमत्रमहत्सत्वंकिंचित्तिष्ठत्यवैमितत् तद्दृष्ट्वैवमांह
न्यात्क्षणाद्वापिप्रवासयेत् इतिसोपीतपानीयएवगत्वावनंद्रुतं भीतःसिंहोतिगंभीरासाद्यकारमनुयायिषु।

व०क०१०
१७
17

अथप्राज्ञोदमनकः समंत्रीतस्य जंबुकः तमवोचत्करटकं द्वितीयंमन्त्रिणांरहः अस्मत्स्वामीपयःपातुंगतोपीवैत
तूक्षणं आगतस्त्वरितंभऊएष्टव्योत्रैवकारणं ततःकरटकोवादीव्यापारोस्माकमेषकः श्रुतस्त्वयानवृत्तांतः
किंकालोत्पाटिनःकपेः नगरेक्वापिकेनापिवणिजादेवतागृहं कर्त्तुंप्रारब्धमभवद्भूरिसंभृतदारुकं तत्रक
र्मकराःकाष्टंक्रककचोर्धार्द्धपाटितं दत्वांतःकालयंत्रस्तंस्थापयित्वागृहंययु तावदागत्यतत्रैकोवानरश्चा
पलोत्प्लुतः कालव्यस्तविभागेपिकाष्टेतस्मिन्नुपाविशत् नात्यंतरेमुखेमृत्योरिवतत्रोपविश्यच कालमुत्पाट
यामासहस्ताभ्यांनिष्प्रयोजनं निपत्योश्वातकीलेनसहकाष्टेनतेनच तद्भागद्वयसंघट्टपीडितांगोममारसः
एवंनयस्ययःकर्त्तासतत्कुर्वन्विनश्यतिः तस्मात्किंमृगराजस्यविज्ञातेनाशयेननः एतत्करटकाच्छ्रुत्वाधीरोद
मनकोब्रवीत् अंतर्भूयप्रभोःप्राप्योविशेषःसर्वथाबुधैः कोहिनामनकुर्वीतकेवलोदरभरणं एवंदमनके
नोक्तेसाधुःकरटकोब्रवीत् स्वेच्छयातिप्रवेशोयोनधर्मःसेवकस्यसः इतिचोक्तःकरटकेनेदंदमनकोभ्यधात्
मेवमात्मानुरूपंहिफलंसर्वोपिवांछति श्वातुष्यत्यस्थिमात्रेणकेसरीधावतिद्विपे एतच्छ्रुत्वाकरटकोवादीदे
वंत्वंतेयदि कुप्यतिप्रत्युतस्वामातद्विशेषफलंकुतः अतीवकर्कशाःस्तब्धाहिंस्रैर्जंतुभिर्वृताः दुरासदा १२
श्चविषमाइश्वराःपर्वताइव ततोदमनकोवादीसत्यमेतद्बुधस्तुयः स्वभावानुप्रवेशेनस्वीकरोतिशनैःप्रभुं। राम
१७

एवंकुर्वितितेनोक्तस्ततःकरटकेनसः यथोदमनकस्तस्यसिंहस्यस्वामिनोंतिकं प्रणिपत्योपविष्टश्चसिंहंपिंगलिकंस
त्यं स्वामिनंत्ततसकारंक्षणादेवंव्यजिज्ञपत् अहंक्रमागतस्तावद्देवभृत्योहितस्तव हितःपरोपिस्त्रीकार्योहेयःस्वो-
प्यहितःपुनः क्रीत्यान्यतोपिमल्येनमार्जारःपोष्यतेहितः अहितोहन्यतेयत्नात्गृहजातोपिमूषकः श्रोतव्यंचहि
तैषिभ्योभृत्येभ्योभूतिमिच्छता अयष्टेरपिकर्त्तव्यंतैश्चकालेहितंप्रभोः यद्विश्वसिषिचेद्देवनकुप्यसिननिगुह्से पृच्छा
मितर्द्दहंकिंचिज्ज्ञचोद्वेगंकरोषिचेत् एवंदमनकेनोक्तःसिंहःपिंगलकोब्रवीत् विश्वासार्होसिभक्तोसितन्निःशंकंव
योच्यतां इतिपिंगलकेनोक्तोवोचद्दमनकोवचः देवपानीयपातार्थंतृषितोगतवानसि तद्यातजलःकिंत्वमाग
तोविमनाइव एतत्तद्वचनंश्रुत्वासमृगेंद्रोव्यचिंतयत् लक्षितोस्म्यमुनातत्किंभक्तस्यास्यनिगूह्यते इत्यालोच्याब्रवी
त्सोथश्टणुगोप्यंनतेस्तिमेजलपानगतेनात्रनादोपूर्वःश्रुतोमया सचास्मदधिकस्योग्रोजानेसत्त्वस्यचित् भाव्यं
शब्दानुरूपेणप्रायेणप्राणिनांयतः प्रजापतेर्विचित्रोहिप्राणिसर्गेधिकाधिकः तेनचेहप्रविष्टेननशरीरंनमेवनं।
तस्मादितोमयान्यत्रगंतव्यंकाननेक्वचित् इतिवादिनमाहस्मसिंहंदमनकोप्यतं भूरःसन्नियतादेवकिंचनंत्य-
क्तुमिच्छसि जलेनभज्यतेग्रेतुःस्नेहःकर्णजपेनतु अवक्षेणमंत्रश्चशब्दमात्रेणकातरः यंत्रादिशब्दास्तेंहिभवं- ते२
त्यतिभयंकराः पारमार्थमविज्ञायनभेतव्यमतःप्रभो तथाचभेरीगोमायुकथेयंश्रूयतांत्वया कोपिक्षांपिवनो

द्देशे गोमायुरभवत्क्षुत्क्षामभक्ष्यार्थी भ्रमन्रणभुवं प्राप्य भुवं ध्वनिं गंभीरमेकतः श्रुत्वा भीतो दृष्टिं ततो ददौ तत्रादृश्य
चरां भेरीमपश्यत्पतितत्स्थितां किमादृशोयं प्राणी स्यात्कोप्येवं रूपशब्दं तनुते इति स चिंतयन्देशानिस्पंदांतामुपा
गमत् यावत्पश्यति तावत्सनाथप्राणीत्यबुध्यत वातवेल्लच्छाखाभिस्तं बहतचर्मपुटोऽयं शब्दं निरूप्य तस्यां स सगोमा
युर्भयं जहौ स्यात्किंचिद्भक्ष्यमत्रांतरित्युत्पाद्य च पुष्करं प्रविश्य वीक्ष्यते यावत्केवले दारु चर्माणीति दवं शब्दमात्रेण किं
बिभ्यति भवादृशाः मन्यसे यदि तितत्रातद्विज्ञातुं व्रजाम्यहं इत्यूचिवांदमनको गत्वा शंकोपि चेष्टिदिगदिति तेन सिंहे
न शायये योयमुनातटं तत्र शब्दानुसारेण यावन्स्वैरं स गच्छति तावच्चराणानि खादन्तं तं वृषभं तं ददर्श सः उपेत्य चांति
कं तस्य तत्त्वातेन च संस्तवं गत्वा तस्मै स सिंहाय यथावस्तु शशंस स महोक्षस्त्वया दृष्टः संस्तवश्च तेन तोयदि त
द्दिहानय तं युक्त्या यावत्पश्यामि कादृशं इत्युक्त्वा स प्रहृष्टस्तं सिंहं पिंगलिकस्तता वृषस्य प्राहिणोत्तस्य पार्श्वं
दमनकं पुनः एह्याह्वयति त्वां ष्टस्त्वां मीमृगाधिपः इति गत्वा दमनकेनोक्तः स वृषभो भयात् यदा न प्रतिपेदे
तत्र हा गत्वा वत्तं पुनः तं निजस्वामिनं सिंहं तस्याभयमदापयत् एत्या त्रयेन चाश्वास्य ततः संजीवकं सतं वृष
भूतं दमनको नैषीत्केसरिणोंतिकं स चागतं तं प्रणतं दृष्ट्वा सिंहः सादरः उवाचैवेह तिष्ठ त्वं मत्पार्श्वो निर्भयो
धुना तथेति ते तत्र स्थेनाहृतः स तथाक्रमात् उक्ष्णाय यथान्यविमुखस्तद्वशोभूत्स केसरी ततो दमनको- राम

वादीत्खिन्नः करटकोऽह : पश्य संजीवकहृतः स्वामीनावामवेक्ष्यते एक एवामिषं भुंक्ते न भागं नो प्रयच्छति मू
ढबुद्धिः प्रभुश्चायमूक्ष्णानेनाघशिक्ष्यते ततो मयैव दोषोयं यदेतं वृषमानयं तत्तथाहं करिष्यामि यथो
क्षायं विनंक्ष्यति अस्थानव्यसनाश्चैष निर्वर्त्स्यति प्रियथा प्रभुः एतद्दमनकाच्छ्रुत्वा वोचत्करटकोपि सः सत्वंन
कर्तुमधुना शक्ष्यत्येतद्भवानपि ततो दमनको वादीशक्ष्यामि प्रज्ञया ध्रुवं स न शक्नोति किं यस्य प्रज्ञा नाय
दिहीयते तथा च मकारस्येतां बकहंतुः कथां शृणु आसीत्कोपि बकः स वृद्धमत्स्याढ्ये सरसि क्वचित् मत्स्या
स्तत्र पलायंते तस्य दृष्टिपथाद्भयात् अप्राप्नुवंश्च निर्यातान्स मत्स्यानब्रवीत्पुनः इहागतो मत्स्यघाती पु
रुषः कोपि जालवान् स जालेनाचिराद्युष्मान्गृहीत्वा निहनिष्यति तत्कुरुध्वं मम वचो विश्वासो वोस्ति चेन्मयि।
अस्त्येकांते सरस्त्वच्छं मज्ञातमिह धीवरैः एतत्तत्र निवासार्थं नीत्वैकैकं क्षिपामि वः तच्छ्रुत्वा सभये रूचे मत्स्यैस्ते
जडबुद्धिभिः एवं कुरुध्वं विश्वस्ता वयं त्वय्यखिला इति ततो बकस्तानेकैकं मत्स्यान्नीत्वा शिलातले विन्य
स्य भक्षयामास स बकः कृन्विप्रलंभकः दृष्ट्वा मीनान्नयंतं तं मकरास्तत्सरोगतः एको बकं तं पप्रच्छ नयसि क्व
सी तिमींस्ति ततस्तं सतदेवाह बको मत्स्याननुवाचयत् तेन पीतोरुबोपादान् समामपि नयेति तं सोपि तन्मांसगर्वा
धबुद्धिरादायतं बकः उत्पत्य प्रापयत्ति तद्यावद्वध्यशिलातलं तावत्तं जग्ध मीनास्थिशकलान्यत्र वीक्ष्य सः।

तंबुध्वातेस्ममकरोबकंविश्वास्यभक्षकं ततःशिलातलन्यस्तमात्रस्तस्यवतत्क्षणं बकस्यमकरोधीमांश्चकर्त्त
विक्लवःशिरः गत्वावशेषमत्स्यानांयथावृत्तंशशंसतत् तेवाथभिनन्दुस्तंतुष्टाःप्राणप्रदायिनं प्रज्ञानामबलं
तस्मान्निष्प्रज्ञस्यबलेनकिं एतांचसिंहशशयोःकथामत्रापरांशृणु अभत्कोपिवनेसिंहएकवीरोपराजितः सच
यंयंददर्शात्रसत्त्वंतंतंन्यपातयत् ततःसोत्यार्थितःसर्वैःसंभूयात्रमृगादिभिः आहारायतवैकैकंप्रेषयामोदिने
दिने तत्सर्वान्युगपद्धत्वास्वार्थहानिंकरोषिकिं इतितद्वचनंसिंहःसतथेत्यन्वमन्यत ततःप्राणिनमेकैकंतस्मै
प्रत्यहमश्नते एकदाशशकस्यागाद्वारएकस्यतत्रते ससर्वैःप्रेषितोगच्छन्शशोधीमानचिंतयत् सधीरोयोन
संमोहमापकालेपिगच्छति उपस्थितेपिमृत्यौतद्युक्तिंयावकरोम्यहं इत्यालोच्यसतंसिंहंविलंब्यशशको
भ्यगात् उपागतंविलंबेनकेसरीनिजगादसः अरेवेलाव्यतिक्रांताममाहारकथंत्वया वधादभ्यधिकंकिं
वाकर्त्तव्यंतेमयाशठ इत्युक्तवंतंतंसिंहंप्रह्वःसशशकोब्रवीत् नमेदेवापराधोयंस्ववशोनाहमद्ययत् मा
र्गेबाधयत्सिंहेनद्वितीयेनाकृतश्चिरात् तच्छ्रुत्वास्फाल्यलांगूलंसिंहःक्रोधारुणेक्षणः सोब्रवीत्कोद्वितीयो
सोसिंहोमेदर्श्यतांत्वया आगत्यदृश्यतांदेवेत्युक्त्वासोपिनिनायतं तथेत्यन्वागतंसिंहंदूरंकूपांतरंशशः
इहांतस्तंस्थितंपश्येत्युक्तस्तत्रचतेनसः शशकेनक्रुधागर्जन्सिंहोंतःकूपमैक्षत दृष्ट्वास्वच्छेचतोयेस्वंप्रतिबिं

ध्वनिशम्य च स्वगर्जितप्रतिरवंम वा तत्रातिगर्जितं प्रतिसिंहंसकोपेनतद्वधायमृगाधिपः आत्मानमक्षिपत्कूपेमू
ढोत्रैवव्यपादिच शशःस्वप्रज्ञयोत्तीर्ण्णस्तोरुवार्यचाखिलान् मृगानाव्रातदाख्यायस्ववृत्तंतानानंदयत् एवंप्रज्ञै
वपरमंबलंननुपराक्रमः यत्प्रभावेननिहितःशशकेनापिकेसरी तदहंसाधयाम्येवप्रज्ञयास्वमभीप्सितं एवंद
मनकेनोक्तेतूष्णिंकरटकोभवत् ततोदमनकोगत्वातस्यपिंगलकस्यसः सिंहस्यस्वप्रभोरासीदंतिकेदुर्मनाइवः॥
पृष्टश्चकारणंतेनतमुवाचजनांतिकं बुधानयुज्यतेतूष्णींस्थातुंदेववदाम्यतः अनियुक्तोपिच ब्रूयाद्यदिष्टे-
स्वामिनोहितं तद्विवाहायान्यथाबुद्धिमद्विज्ञप्तिमिमांमांशृणु वृषःसंजीविकोयंत्वांहत्वाराज्यंविकांक्षति मंत्रि
णाहिसतातेनत्वंभाष्करितिनिश्चितः त्वज्जिघांसुर्धुनोतिस्मशृंगयुग्मंनिजायुधं निर्भयाजीवथस्तुत्वंमयिरात्रि-
चरणाशने तदेतहन्मोयुक्त्यामुंमृगेंद्रसांसभोजनं आश्वास्योपजपत्येवंप्राणिनश्चवनेवने तदेतंश्चिंतयरक्षंना
त्यस्मिंसतिशर्मते एवंदमनकेनोक्तःसतंपिंगलकोभ्यधात् बलीवर्दोवराकोयंकिंकुर्याच्चरणाभुग्मम दत्वाभ
यंकथंहन्यामेतंचशरणागतं एतच्छ्रुत्वादमनकःप्राहमास्मैवमादिश यस्तुल्यःक्रियतेराज्ञातेनतच्छ्रीःप्रसर्प्य-
ति द्वयोर्द्दत्तपदासाचतयोरुच्छ्रितयोश्चला नशक्नोतिचिरंस्थातुंध्रुवमेकंविमुंचति प्रभुश्चयोहितंद्वेष्टिसेवते-
वाहितंसदा सवर्ज्जनीयोविद्वद्भिर्वैद्यैर्दुष्टातुरोयथा अप्रियस्यप्रथमतःपरिणामेहितस्यच वक्ताश्रोताचयत्र

पं०क०१०
२०
20

स्यात्तत्रश्रीःकृतस्येपदं नशृणोतिसतांमंत्रमसतांचशृणोतियः अचिरेणाससंप्राप्यविपदंपरितप्यते त
दस्मिन्नुक्षिके कःस्नेहस्तवदेवकिलमस्यवा दुष्यतोभयदानंतवशरणागततावका किंचैतस्यभवत्यार्श्वेनित्यं
संनिहितस्यगोः देवकीटाप्रजायंतेतकात्रपुरीषयोः तेचेक्षिशंतमंत्तेत्तदंताघातव्रणाव्दते शरीरेतवतक्किंनहे
त्रःस्याद्युक्तितोवधः दुर्जनश्चेस्वयंदोषंवियभिन्नकरोतितत् उत्पद्यतेसतत्संगादत्रैवश्रूयताकथा राज्ञःकस्या
पिशयनेविरमासीदलक्षिता यूकाकुतश्चिदागत्यनाम्नामंदविसर्प्पिणी अकस्मात्तत्रचोपेत्यकुतोपिपवने-
रितः विवेशशयनीयंतंटिंटिकोनाममकुणः मन्निवासमिमंकस्मादागतस्त्वंव्रजान्यतः इतिमंदविसर्प्पिण्या
सदृष्टाजगदेतया अपीतपूर्वंपास्यामिराजास्रक्तत्प्रसादमे देहीहवस्तुमितितामवादीसोपिटिंटिभः ततो
नुरोधाद्दाहस्मसातंयद्येवमास्वतत् किंत्वस्याराज्ञोनाकालेदंशोदेयस्त्वयासखे देयोस्यदंशःसुप्तस्यार्तिसक्तस्य
वालघु तच्छ्रुत्वाटिंटिभःसोत्रतथेत्युक्त्वाव्यतिष्ठत नक्तंशय्यास्थितंतं न्टपमाशुददंशसः उत्तस्थौचततोरा
जाहादष्टोस्मीतिचब्रुवन् ततःपलायितेतस्मिंस्त्वरितंमकणेशठे विचित्यराजभृत्यैःसालब्धायूकान्यपात्यत
एवंटिंटिभसंपर्कान्नष्टामंदविसर्प्पिणी तत्संजीवकसंगस्तेनशिवायभविष्यति नमेप्रत्येषिचेत्तत्त्वंस्वयंद्रक्ष्य
स्युपागतं शिरोधुनानंदर्प्पेणश्टंगयोःशूलशातयोः इत्युक्त्वाविरतातितेननीतोदमनकेनसः सिंहःपिंगलक राम
२०

गय

श्वकेवधंसंजीवकंहृदि लब्ध्वातस्याशयंसिंहंक्षणाद्दमनकस्ततः तस्यसंजीवकस्यागात्सविषण्णइवांतिकं किंमाद
गसिकिंमित्रशरीरेकुशलंतव इतिपृष्टश्चतेनात्रदृष्ट्वेणास्मजगादतं किंगोवकस्यकुशलंकश्चराज्ञांसदाप्रि-
यः कोर्थीनलाघवंयातःककालस्यनगोचरः इत्युक्तेवंतंपप्रच्छतंससंजीवकःपुनः किंमुद्विग्नइवाद्यत्वंवय
स्यात्रोच्यतामिति ततोदमनकोवादीच्छृणुश्रीत्यावदामिते मृगराजोविरुद्धोसौजातःपिंगलकोद्यते निरपे
क्षोस्थिरस्नेहोहत्वात्वांभोक्तुमिच्छति हिंस्रंपरिच्छदंचास्ययश्यामिप्रेरकंतथा वचोदमनकस्यैतत्सशर्वंप्रत्यया
द्दजुः सत्यंविचिंत्यवृषभोविमनाततिजगादतं धिक्सेवाप्रतिपन्नोपिक्षुद्रःक्षुद्रपरिग्रहः प्रभुर्वैरित्वमेवेतितथा
चेमांकथांशृणु आसीन्मदोत्कटोनामसिंहःकापिवनांतरे त्रयस्तस्यानुगास्त्वासन्द्वीपिवायसजंबुकाः ससिं
होत्रवनेद्राक्षीददृष्टचरमेकदा करभंसार्थविभ्रष्टंप्रविष्टंहासनात्मतिं कोयंप्राणीतिसाश्चर्येवदत्यस्मिन्मृ
गाधिपे उष्ट्रोयमितिवक्तिस्मदेशदृश्वात्रवायसः ततोदत्ताभयस्तेनसिंहेनानीयकौतुकात् उष्ट्रःसोनुचरी
त्वस्यातिकेस्थापिवोभवत् एकदाव्रणितास्वस्थःससिंहोगजयुद्धतः उपवासान्बहूंश्चक्रेस्वस्थैस्तैःसहितो
नुगैः ततःक्लांतःसभक्ष्यार्थंभ्रमन्सिंहोनवाप्ततत् किंकार्य्यमित्यपृच्छत्तानुष्ट्रमुक्त्वानुगान्रहः तेत्तमूचुःप्र
भोवाच्यमस्माभिर्युक्तमापदि उष्ट्रेणसाकंकिंसख्यंकिंनासावेवक्ष्यते तृणाशीचायमस्माकंभक्ष्यएवामिषा

व०त्क०१०
२१
81

शिनां वहूनामात्मनश्चार्थे किंचैकोभज्यतेन किं दत्त्वाभयं कथंहन्मात्युच्यते प्रभुणा यदिः दापयामःस्ववा
वातयुक्त्यातनुममुंवयं इत्युक्तेतैरनुज्ञातेतेन सिंहेन वायसः विधायसंविदंगत्वाकरभंतमभाषत एषस्वामीक्षुधस
क्रांतोप्यस्मान्वक्तिन किंचन तदस्मात्मप्रदानोत्त्वाप्रियंकुर्मोयथावयं तथात्वमपिकुर्वीयायेनासौप्रीयतेत्वयिः।
इत्युक्त्वावायसेनोष्ट्रःसाधुस्तत्प्रत्यपद्यत उपाययौचतंसिंहंसहकाकेनतेनसः ततःकाकोब्रवीद्देवस्वायत्तंभु
क्ष्वमामिमं किंत्वयासत्यकायेनेत्युक्तेसिंहेनजंबुकः मांभुंक्ष्वेत्यवदःतंचसतथैवनिराकरोत द्वीपांततोब्रवी
भुंक्ष्वमांदेवेतितमप्यसौ नभुंक्तेहरिरुष्ट्रोत्रबभाषेभुंक्ष्वमामिति वाक्छलेनसतेनैवहत्वा तत्वाचखंडशः
उष्ट्रस्तैर्भक्षितःसद्यःससिंहैर्वायसादिभिः एवंकेनापिपशुनेनैवपिंगलकोमयि प्रेरितोऽकारणंराजाप्रमा
णामधुनाविधिः गृध्रोपिहिवरंराजासेव्योहंसपरिच्छदः नगृध्रपरिवारस्तुहंसोपिकिमुतापरं एतत्संजीवका
बुत्वावादीद्दमनकोन्तजुः धैर्येणासाध्यतेसर्वंमृणवप्यत्रतेकथां कोप्यंसौटिट्टिभःपक्षासभार्योवारिधेस्त
टे धृतगर्भासतीभार्याटिट्टिभीचजगादतं एहिक्वाप्यन्यतोयामःप्रसूतायांमयीहहि हरेदप्यानंभोधिः
कदाचिदयमूर्मिणा एतदार्याविचःश्रुत्वाटिट्टिभःसजगादतां शक्नोतिनमयासाकंविरोधंकर्तुमंबुधिः।
तबुत्वाटिट्टिभीप्राहमैवंकातेतुलाब्धिना हितोपदेशोनुष्ठेयोविनाशःप्राप्यतेन्यथा तथाचकंबुग्रीवा

राम
२१

स्मः क्वापिकूर्मः सरस्यभूत्॥ तस्यास्तांसुहृदौहंसौनाम्नाविकटसङ्कटौ एकदावग्रहक्षीणजलेसरसितत्रतौ हंसाव
११२ न्यसरोगंतुंकामौकूर्मोजगदतुः युवांयत्रोद्यतौगंतुंनयतंतत्रमामपि तच्छ्रुत्वातावुभौहंसौकूर्मंतंमित्रमूचतुः स
रोहृदाद्वीयस्तद्यत्रावांगंतुमुद्यतौ तत्रागंतुंतवेगावेकार्य्यमस्मद्वचस्त्वया अस्मद्धृतांगृहीत्वैतांदंतैर्यष्टिंदिविव्र
जन् निरालापोवतिष्ठेथाभ्रष्टोव्याप्स्यसेन्यथा तथेतितेनदंतात्तयष्टिनासहतौनभः कूर्मेणोत्पेतनुर्हंसौप्रां
तयोरात्तयष्टिकौ क्रमाद्वतस्सरोर्म्यर्णंप्राप्तौतौकूर्महारिणौ ददृशुस्तदधोवर्त्तिनगराश्रयिणोजनाः किमेतन्नीयते
चित्रंहंसाभ्यामितितैर्जनैः क्रियमाणंकलकलंसकूर्म्मश्चपलोशृणोत् कुतः कलकलोधस्तादितिवक्त्राद्विहायतां यष्टिं
चपलन्हंसौतौभ्रष्टोजघ्नेजनैर्भुवि एवंबुद्धिच्युतोनश्येत्कूर्मोयष्टिच्युतोयथा इत्थंतयोक्तः टीट्टिभ्याटीट्टिभस्सजगादतां
सत्यमेतत्प्रियेकिंतुत्वमप्येकांकथांशृणु नद्यंतःस्थेह्रदेभूवन्क्वापिमत्स्याःपुरात्रयः अनागतविधातेकःप्रत्युत्पन्नम
तिस्तथा द्वितीयोयद्भविष्यश्चतृतीयःसहचारिणः तेदासानांवचोजातुतेनमार्गेणगच्छतां अहोअस्मिन्ह्रदेमत्स्याः
संतीतिकिलशुश्रुवुः तेनांशंकावधंदाशैर्नदीस्रोतःप्रविश्यसः अनागतविधाताथबुद्धिमानन्यतोययौ प्रत्युत्प
न्नमतिस्त्वासास्तत्रैवाविकंपितः अहंप्रतिविधास्यामिभयंचेदापतेदिति यन्मेभविष्यतीत्यासीद्यद्भविष्यस्तुतत्र
सः अथागत्यक्षिपंजालंतत्रतेधीवराह्रदे जालेक्षिप्तस्तुतैःसद्यःप्रत्युत्पन्नमतिःसुधाः स्तब्धानिःस्पंदमात्मानंति

पं०के०१०
२२
22

वतिसमस्तोयथा स्वयंमृतोयमितितेश्चप्रसुतिमिधातिषु पतिवासनदास्त्रोतस्यगरुडुतमन्यतः यद्गविष्या-
सुजालस्यउद्वर्तनविवर्तते कुर्वन्गृहीत्वानिहतोमंदबुद्धिःसधीवरैःतस्याप्रतिविधास्येहंतयास्याम्बुधेर्भ
यात् इत्युक्त्वाटिट्टिभोभार्यातत्रैवास्मीस्वनीडके तत्राश्रौषीद्वचस्तास्यसाहंकारंमहोदधिः दिवसैश्चप्रसूतासा
तद्भार्यातत्रटिट्टिभा जहारसततोंडानितस्याजलधिरूर्मिणा पश्यामिटिट्टिभोयंमेकिंकुर्यादितिकौतुकात्ः
प्रास्तंतदैतद्व्यसनंयन्मयोक्तमभूत्तव इत्याहरुदतीसातंटिट्टिभीटिट्टिभंततः ततःसटिट्टिभोधारस्तांस्वभार्यामभा
षत पश्येहकिंकरोम्यस्यपापस्यजलधेरहं इत्युक्त्वापक्षिणःसर्वान्संन्हयावुष्योक्तेतिवा गत्वातैःसहचक्रेदशरणं
गरुडंप्रभुं अब्धिनांडापहरेणवयंनाथेत्वयिसति अनाथवत्पराभूताइत्यूचुस्तेचतंखगाः ततःक्रुद्धेनतार्क्ष्ये
णविज्ञप्तोहरिरंबुधिं आग्नेयास्त्रेणसंशोष्याटिट्टिभांडान्यदापयत् तस्मात्दत्पक्षधैर्येणाभावमापरिधामता
उपस्थितमिदानींतुयुद्धंपिंगलकेनते यदैवोक्षिप्तलांगूलश्चतुर्भिश्चरणैःसमं उत्थास्यतिसतेविद्याःप्रजिहीर्षुतिदै
वतं सज्जोभूतशिराभूत्वाश्रृंगाभ्यामुदरेवतं हत्वाभिपतितंकुर्याकीर्णान्त्रनिकरंरिपुं एवमुक्त्वादमनकःसंजीव-
कवृषभंसतं दत्वाकरटकायोभौसिद्धभेदौशशंसतौ ततःसंजीवकःप्रायात्शनैःपिंगलकांतिकं जिज्ञासुरिंगि
ताकारैश्चित्तंतस्यमृगप्रभोः ददर्शोत्क्षिप्तलांगूलंयुयुत्सुंतंसमांघ्रिकं सिंहंसिंहोप्यपश्यत्तंसशंकोभूतमस्तकः। राम २२

ततःप्राहरदुत्पत्यससिंहोस्मिन्वृषेनवैः वृषोपितस्मिन्शृंगाभ्यांप्रावर्त्तिष्टाहवस्तयोः तच्चदृष्ट्वादमनकंसाधुक
रटकोब्रवीत् किंस्वार्थसिध्यैव्यसनंप्रभोस्त्वयादितंत्वया संपत्प्रजानुतापेनमैत्राशाठ्येनकामिनी पारुष्येणाहृता
मित्रनचिरस्थायिनीभवेत् अलंवाबहुयोब्रूतेहितवाक्यावमानिनः सतस्माल्लभतेदोषंकपेःसूचीमुखयथा सर्व
मासन्वनेकापिवानरायूथचारिणः तेशीतेजानुखद्योतंदृष्ट्वाग्निरिमेनिरे तस्मिंश्चतृणपर्णानिविन्यस्यांगमतापय
यत् एकस्तुतेषांखद्योतमाधमंतंसुखानिलैः तद्दृष्ट्वातत्रतंप्राहपक्षीसूचीमुखाभिधः नैषोग्निरेषखद्योतोमाक्ले
शमनभरिति तच्छ्रुत्वाप्यनिवृत्तंतंपक्षीसोभ्येत्यवृक्षतः न्यवारयद्यन्निर्बंधात्कपिस्तेनचुकोपसः क्षिप्तयाशिलया
तंचसूचीमुखमचूर्णयत् तस्माततस्यवक्रस्यंयःकुर्यान्नहितंवचः अतःकिंवच्मिदोषायमेदस्तावन्नृतस्त्वयाः
दुष्टयाक्रियतेयच्चबुध्यातन्नशुभंभवेत् तथाचाभवतांपूर्वंभ्रातरौद्वौवणिक्सुतौ धर्मबुद्धिस्तथादुष्टबु
द्धिश्चवनपत्तने तावर्थार्थेपितुर्गेहाद्गताद्देशांतरंसह कथंचित्स्वर्णदीनारसहस्रद्वयमापतुः तद्गृहीत्वास्वनग
रंपुनराजग्मतुश्चतौ वृक्षमूलेचदीनारान्भूतलेतान्निचख्नतुः शतमेकंगृहीत्वावदीनाराणांविभज्यच परस्प
रंसमांशेनतस्थतुःपितृवेश्मनि एकदादुष्टबुद्धिःसगत्वातस्तलात्ततः एकएवाग्रहीत्सर्वंदीनारांस्तानसच्छयीः
मासमात्रेगतेतंचधर्मबुद्धिमुवाचसः एह्यार्यविभजावस्तान्दीनारान्नास्तिमेमयः तच्छ्रुत्वाधर्मबुद्धिस्तांगत्वा

पं०के०१०
२३
23

भूमिंतथेतिसः चखानतेनैवसमंदीनारान्पत्रतान्यधात् संप्राप्तानयदातेचदीनाराःखातेकात्ततः ततःसदुष्टबु
द्धिस्तंधर्मबुद्धिंशवोब्रवीत् नीतास्तेभवतातन्मेसमर्द्धंदीयतामिति नतेनीतामयानीतास्त्वयेत्याहसतंततः
एवंप्रवृत्तेकलहेसोश्मनाताडयद्भिरः दुष्टबुद्धिराजकुलंधर्मबुद्धिंनितायतं तत्रोक्तःस्वस्वपक्षौताबायनासा
त्रितनिर्णयैः स्थापितावादिनबेदमुभौराजाधिकारिभिः यस्यमूलेन्यधीयंतदीनारास्तेवनस्पतेः ससाक्षीवर्त्ति
तन्नीतास्तेमुनाधर्मबुद्धिना इत्युवाचाथतान्दुष्टबुद्धीराजाधिकारिणः प्रक्ष्यामस्तर्हितंप्रातरित्यूचुस्तेपिविस्मि-
ताः ततस्तैर्द्धर्मबुद्धिश्चदुष्टबुद्धिश्चतावुभौ दत्तप्रतिभुवौमुक्तौविनितौजग्मतुर्गृहं दुष्टबुद्धिश्चवस्तूक्तेदितो
र्थपितरंरहः भवमेवृक्षगभातस्थित्वासाक्षात्वभाषाततः बाढमित्युक्तेवंततंनीवामहतिकोटरे निवेश्यततंतरौतत्र
रात्रौसगृहमाययौ प्रातश्चराजाधिकृतैःसहतौभ्रातरौतरुं गत्वापप्रच्छतुःकस्मान्दीनारान्नीतवानिति दीनारा-
न्धर्मबुद्धिस्तान्नीतवानितिसस्फुटं तद्वृक्षकोटरांतस्थःस्ततोभाषततत्पिता तदसंभाव्यमाकर्ण्यनिश्चितंदुष्ट
बुद्धिना अत्रांतःस्थापितःकोपीत्युक्त्वाधिकृतकाश्चते तरोर्गर्भेदधुर्धूमंयेनाध्मानःसनिस्सरत् निपत्याधोग
जा२ तःक्ष्मायांदुष्टबुद्धिपितामृतः तद्दृष्ट्वावस्तुबुध्वाचराधिकृतकैःसतैः दापितोदुष्टबुद्धिस्तान्दीनारान्धर्मबुद्ध
ये निकृत्तहस्तजिह्वश्चतैश्चनिर्वासितस्ततः दुष्टबुद्धिर्यथार्थाख्योधर्मबुद्धिश्चमानितः एवमन्याय्ययाबुध्या राम

त्वतं कर्माशुभावहं तस्मात्तन्न्यायपथात्कुर्याद्विनाहेः त्वतं यथा पूर्वं बकस्य कस्यापि जातं जातमभक्षयत्
भुजगोपस्य समागत्य ससंतेपे ततो बकः कुंभोपदेशात्तेनाथ बकेन नकुलालयात् आरभ्याहिबिलं यावन्म
त्स्यमांसं कार्यत निर्गत्य नकुलस्तत्सुखाद्स्तदनुसारतः दृष्ट्वा बिलं प्रविष्टस्तं सापत्यमवधीदहिं एवं भवतु
पायेन कार्यमन्यच्च मे शृणु आसीत्कोपितुलाशेषः पित्रार्थात्प्राग्वणिक्सुतः अयस्पलसहस्रेण घटितां तां
तुलां वसः कस्यापि वणिजो हस्ते न्यस्य देशांतरं ययौ आगतश्च ततो यावत्तस्मान्मार्गति तां तुलां आखु
भिर्भक्षितामेति तावत्तं सोब्रवीद्वणिक् सत्यं सुस्वादु तल्लोहं तेन जग्धं तदाखुभिः इति सोपि तमाह स्म वणि
क्सुतो हसन्हृदि प्रार्थयामास च ततो वणिजोस्मात्स भोजनं सोपि संतुष्यते तस्मै प्रदातुं प्रत्यपद्यतः ततः स
सहस्त्वास्य वणिजः पुत्रमर्भकं स्नातुं वणिक्सुतः प्रायाद्दत्वामलकपात्रकं स्नात्वार्भकं तं निक्षिप्य गुप्तं
क्वापि सुहृद्गृहे एकएवाययौ तस्य सद्धामान्वणिजो गृहं अर्भकः क्वसइत्येवपृष्टं तं वणिजं सतं श्येनेन सोर्भ
को नातः खान्निपत्ये त्युवाच सः मां दिती मे त्वया पुत्र इति क्रुद्धेन तेन च नीतः सं वणिजा राजकुले प्याह स्म त
तथा असंभाव्यमिदं श्येनो नयेत्कथमिवार्भकं इति सभ्यैश्च तत्रोक्ते वणिक्सुतो जगाद सः मूषकैर्भक्ष्य
ते लोही देशे यत्र महातुला तत्र द्विपमपि श्येनो नयेत्किं पुनरर्भकं तद्बुवा कौतुकात्पृष्टवृत्तांतैस्तस्य दापिता॥

क०लं०१० २८ 25

नी१

सभ्येस्तुलासातेनापिसञ्चांयाभर्कोर्पितः इत्युपायेनघटयंत्यभीष्टंबुद्धिशालिनः त्वयात्तुसाहसेनैवसंदेहंप्रापितः
प्रभः एतत्करटकाच्छ्रुत्वावादीद्दमनकोहसन् मैवंकिमुक्षयुद्धेस्तिसिंहस्यजयसंशयः मत्तेभदशनाघातघनव्र
णविभूषणः क्वकेसरीक्वदांतश्चप्रतोदक्षतविग्रहः इत्यादिजल्पतोयावज्जंबुकौतौपरस्परं तावत्संजीवकंवृ
षंयुद्धेपिंगलकोवधात् तस्मिन्हतेसकिलपिंगलकस्यतस्यपार्श्वेसमंकरटकेनमृगाधिपस्य तस्थौततोदमन
कोमुदितश्चिरायमंत्रित्वमप्रतिहतंसमवाप्यभूयः इतिनरवाहनदत्तोनातिमतीबुद्धिविभवसंपन्नां मंत्रीव
राद्गोमुखतःश्रुत्वाचित्रांकथांजहर्षभृशं इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेच
तुर्थस्तरंगः ॥ ४ ॥ आदितःषष्टितमस्तरंगः ६० ततःशक्तियशःसोत्कंगोमुखःसविनोदयन् नरवाहनद
त्तंतंमंत्रीपुनरभाषत श्रुताप्राज्ञकथादेवत्वयामुग्धकथांशृणु मुग्धबुद्धिरभूत्कश्चिदाढ्यस्यवणिजःसुतः
जगामसवणिज्यायैकटाहद्वीपमेकदा भांडमध्येचतस्याभून्महानगुरुसंचयः विक्रीतापरभांडस्यनतस्यागुरु
तत्रतत् कश्चिज्जग्राहतद्वासीजनोवेत्तिनतत्रतत् काष्ठिकेभ्यस्ततोगारान्दृष्ट्वाविक्रीणतोजनात् सकालागुरु
जग्ध्वातदंगारानकरोज्जडः विक्रीयांगारमूल्येनतच्चागत्यततोगृहं तदैवंकौशलंशंसन्स्वययौलोकहास्यतो
कथितोगरुदासोयंश्रूयतांतिलकार्षिकः बभूवकश्चिद्ग्रामीणोभूतप्रायःकृषीबलः सकदाचित्तिलान्भ्रष्टा

राम २८

भुक्त्वास्वादून वेत्स्यतान् भ्रष्टानेवावपद्रीस्तादृशोत्पत्तिवांछया भ्रष्टेषु तेष्वजातेषु नष्टार्थं तजनोहसत् तिल
कार्षिक उक्तो मो जलेग्निक्षेपकं शृणु मंदबुद्धिरभूत्कश्चित्पुमान्निशि स चैकदा प्रभाते देवतार्चां करिष्यन्नि
त्यचिंतयत् उपयुक्तौ मम स्नानधूपार्घार्थं जलानलौ स्थापयामि तदेकस्थौ तौ शीघ्रं प्राप्नुयां यथा इत्यालो
च्यांबुकुंभांभः क्षिप्त्वाग्निं स विवेश सः प्रातश्च प्रेक्षते यावद्गतोग्निर्नष्टमंबु च अंगारमलिने दृष्टे तोये तस्या
भवन्मुखं तादृगेव स हासस्य लोकस्यासीत्पुनः स्थितं श्रुतस्त्वयाग्निकुंभाख्यो नासिकारोपणं शृणु बभूव कश्चि
त्पुरुषो मूर्खो मूढमतिः क्वचित् स भार्यां चिपिटघ्राणां गुरुं चोत्तुंगनासिकं दृष्ट्वा तस्य प्रसुप्तस्य नासां छित्वाग्रही
द्गुरोः गत्वा च नासिकां छित्वा भार्यायास्तामरोपयत् गुरुनासा मुखे तस्या न च तत्र रुरोह सा एवं भार्या गुरू तेन
छिन्ननासावुभौ कृतौ अधुना वनवासी च पशुपालो निशम्यतां पशुपालो महामूढः कोप्यासीद्धनवान्वने।
तस्य धूर्ताः समाश्रित्य मित्रत्वे बहवो मिलन् तेतं जगदुराढ्यस्य सुता नगरवासिनः त्वत्कृते याचितास्माभिः
सा च पित्रा प्रतिश्रुता तद्धुत्वा स ददौ तुष्टस्तेभ्योर्थं तं च ते पुनः विवाहस्तव संपन्न इत्यूचुर्दिवसैर्गतैः ततः
स सुतरां तुष्टस्तेभ्यो भूरि धनं ददौ दिनैश्च तं वदंति स्म पुत्रो जातस्तवेति ते ननंद तेन सर्वं च मूढस्तेभ्यः समर्प्य
सः पुत्रं प्रत्युत्सुकोस्मीति प्रारोदीच्चापरेहनि रुदंश्चारत्तलोकस्य हासं धूर्तैः स वंचितः पशुभ्य इव संक्रांतज

व०क०१०
२५
25

डिमाथ भुपालकः पशुपालः श्रुतो देव श्रृणु खलंकारलंबकं ग्राम्यः कश्चिच्च तद्भूमिंप्राप्यालंकारणंमहत् राज्ञोरा
जकुलाद्घोरैनीवातत्र निवशितं तद्गृहीत्वासतत्रैव भार्यांतांतैरभूषयत् बबंधमेखलामूर्द्धिहारं च जघनस्थ
ले नूपुरौकरयोस्तस्याः कर्णयोरपिकंकणौ हसद्भिःख्यापितंलोकैर्बुध्वाराजाजहारतत् तस्मात्स्वाभरणंतंतुप
शुप्रायंमुमोचसः उक्तोलंकारणीदेवश्रृणुवच्म्यत्रमूलिकं मूर्खःकश्चित्तुमांस्तूलविक्रयायापणंययौ अशु
द्धमितिततस्यनजग्राहात्रकश्चन तावद्ददर्शतत्राग्नौहेमनिक्षिप्तशोधितं स्वर्णकारेणविक्रीतंगृहीतंग्राहकेण
च तद्दृष्ट्वापिसततूलमिच्छंशोधयितुंजडः अग्नौचिक्षेपदग्धेपितस्मिंल्लोकोजहासतं श्रुतोयंतूलकोदेवख
र्जूरीभेदकंश्रृणु केचिन्मूर्खाःसमाहूयनियोज्यंताधिकारिभिः ग्राम्याराजकुलाद्दिष्टाःखर्जूरानयनंप्रति।
तेदृष्ट्वा।कांसुखग्राह्यांखर्जूरीपतितांस्वतः खर्जूरांतत्रखर्जूरीस्सर्वाग्रामेस्वकेछिदन् पतितास्ताश्चकलितश्श
षैःखर्जूरसंचयैः उत्थाप्यारोपयामासुर्नैवेषांसिध्यतिस्मतत् ततश्चानीतखर्जूराश्चाटतारोपणेनते खर्जूरी
छेदनंबुध्वाराज्ञाधत्तुतदंडिताः उक्तःखर्जूरहासोयंनिधानालोकनमुच्यते निधानदर्शिकेनापिकोप्याजहेम
हिभुजा मागात्क्वापिपिजाद्ध्यायमितिराजकुमंत्रिणा नेत्रेतस्योदपाद्येतीनिधानस्थानदर्शिनः भूलक्षणा
न्यपश्यंतंगतावप्यगतोसमं अंधदृष्ट्वाचतन्मंत्रीसजडोनहसेजनैः निधानालोकनंश्रुत्वाअमूयतैलवण

राम
२५

शनं बभूव गह्वरग्रामवासी कोपि जडः पुमान् स समित्रेण गृहं जातु नीतो नगरवासिना भोजितो लवणस्वादून्य
न्नानि व्यंजनानि च केनेयं स्वादुता भादे इत्यपृच्छत्स गह्वरः प्राधान्याल्लवणेनेति तेनोचे सुहृदा तदा तदेव तर्हि
भोक्तव्यमित्युक्त्वा लवणस्य सः पिष्टस्य मुष्टिमादाय प्रक्षिप्याभक्षयन्मुखे तच्चूर्णं तस्य दुर्बुद्धेरोष्ठौ श्मश्रूणि चा
लिपत् हसतस्तु जनस्यास्य मुखं धवलतां ययौ लवणाशी श्रुतो देव त्वया गोदोहकं शृणु ग्राम्यः कश्चिदभून्मुग्धा
गौरेका तस्य चाभवत् सा च तस्यान्वहं धेनुः पयः पलशतं ददौ कदाचिच्चाभवत्तस्य प्रत्यासन्नः किलोत्सवः एकवा
रं ग्रहीष्यामि पयोस्याः प्राज्यमुत्सवे इति मूर्खः स नैवैतां मासमात्रं दुदोह गां प्राप्तोत्सवश्च यावत्तां दोग्धि तावत्पयोखि
लं तस्यास्तच्छिन्नमभिन्नं लोकस्य हसितं बभूत् श्रुतो गोदोहको मूर्खः श्रूयतामपराविमौ खल्वतिस्ताम्रकुंभाभ
शिराः कश्चिदाभूत्पुमान् वृक्षमूलोपविष्टं तं तरुणः कश्चिदैक्षत आगतोत्र कपित्थानि गृहीत्वा क्षुधितः पथ
स कपित्थेन तत्रास्य क्रीडयाताडयच्छिरः खल्वतिः सोपि तत्सेहे न तस्यावाच किंचन ततोन्यैः क्रमशः सर्वैः स कपि
त्थैरताडयत शिरस्तस्य स चातिष्ठत्तूष्णीं रक्तेस्रवत्यपि सोथ निष्फलतारुण्यस्तत्क्रीडाविचूर्णितैः विनाकपि-
त्थैः क्षुधार्तो ययौ मूर्खयुवा ततः कपित्थैः स्वादुभिः सेहे किं न घातानिति ब्रुवन् स खल्वाटो गलद्रक्तशिरा मूर्खो
ययौ गृहं मूर्खसाम्राज्यबद्धेन पट्टेन चिह्नितं शिरः रक्तेन तस्य तद्दृष्ट्वा हसति स्म न तत्र कः एवं देवोपहास्यत्वं लो

वृ०क०१०
२६

केगबंत्यबुद्धयः लभंतेतार्थसंसिद्धिं हृज्यंतेचसुबुद्धयः इतिगोमुखतःश्रुत्वामुग्धाहासकथाइमः नरवाहनद
त्तःस्वमुत्थायव्यधितान्हिकं निशागमेपुनस्तेननियुक्तश्चोत्सुकेनसः गोमुखःकथयामासप्राज्ञतिर्श्चांकथा
मिमां अभूत्क्वापिवनोद्देशेमहा॰॰शाल्मलिपादपः उवासत्वलघुपातीतिकाकस्तत्रकृतालयः सकदाचि
त्तन्नीडस्थोददर्शात्ततरोरधः जालहस्तंसलगुडंरौद्रंपुरुषमागतं ततःसवीक्षतेयावत्काकस्तावद्वितत्य
सः जालंभुविविकीर्यात्रव्रीहीन्प्रच्छन्नोभवत्पुमान् तावच्चचित्रग्रीवाख्यःपारावतपतिर्भ्रमन् तत्राजगाम
नभसापारावतशतैर्वृतः सव्रीहिप्रकरंदृष्ट्वाजालेत्राहारलिप्सया पतितःपाशनिकरैर्बद्धोभूत्सपरिच्छदः तद्दृष्ट्वा
वानुगांसर्वांश्चित्रग्रीवोजगादसः गृहीत्वाचंचुभिर्जालंखमुत्पतवेगतः ततस्तथेतितेजालमादायोत्पत्यवे
गतः कपोतानभसागंतुभीताःप्रारेभिरेखिलाः सोप्युर्ध्वापोद्विग्नोलुब्धकसन्न्यवर्त्तत निर्भयोथजगादैतां
श्चित्रग्रीवोनुयायिनः मन्मित्रस्यहिरण्यस्यमूषकस्यांतिकंद्रुतं व्रजामःसइमान्पाशांछित्वास्मान्मोचयिष्य
ति इत्युक्त्वासोनुगैःसाकंगत्वातैर्जालकर्षिभिः मूषकस्यविलद्वारंतस्याकाशादवातरत् भोभोहिरण्यनिर्या
हिचित्रग्रीवोहमागतः इत्याजुहावतंतत्रमूषकंसकपोतराट् सश्रुत्वाद्वारमार्गेणदृष्ट्वातंचागतंतथा सुहृ
दंनिर्ययावाखुस्तस्मात्स्वमुखाद्विलात् उपेत्यदृष्ट्वावृत्तांतंसंभ्रमात्सोस्यमूषकः पारापतपतेःपाशान्सानुगस्या

राम
२६

छिन्नसुहृत् छिन्नपाशातमामंत्र्यमूषकंवचनैःप्रियैः चित्रग्रीवःस्वमुत्पत्यस्वपययौसोनुचरैःसह अन्वागतःस
काकोत्रलघुपानीविलोक्यत विलप्रविष्टं तं द्वारमागत्योवाचमूषकं लघुपातीतिकाकोहं दृष्ट्वा त्वां मित्रत्वंस
ल मित्रत्वायवृणोमाहृविपदुद्धरणाक्षमं तच्छ्रुत्वाप्यंतरां दृष्ट्वामूषकस्तंतवायसं जगादगच्छकामैत्रीभक्ष्य
भक्षकयोरिति ततःसवायसोवादीद्भक्षितंभुक्ते ममत्वयि तृप्तिःक्षणंस्यान्मित्रेतुशश्वज्जीवितरक्षणं इत्याद्युक्त्वा
सशपथंतेनाश्वासंचतेनसः निर्गतेनाकरोत्सख्यमाखुनासहवायसः समांसपेशीरानैषीदाखुःशालिकणानपि एक
कत्रसहभुंजानौतस्थतुस्तावुभौसुखं एकदासचकाकस्तंमित्रंमूषकमब्रवीत् इतोविदूरेमित्रास्तिवनमध्यग
तानदी तस्यांमथरकोनामकूर्मश्चास्तिसुहृन्मम तदर्थयामितत्स्थानंसुप्रापामिषभोजनं त्वत्प्राप्यइहाहारो
नित्यंव्याधभयंचमे इत्युक्तवंतंमूषकोपिजगादसः सहैवतर्हिवस्यावोनयतत्रैवमामपि ममाप्यस्तीहनि-
काकंतं५ र्वेदोवक्ष्येतत्रैवतंचते इतिवादिनमादायचंचूत्वातसहिरण्यकं रभसालघुपातीतद्ययौवननदीतटं मिलित्वा
सहकूर्मेणातत्रमंथरकेनसः त्वातातिथ्येनमित्रेणासतस्थौमूषकान्वितः कथांतरेचकूर्मायतंतस्मैस्वागमकारणं
देशनिर्वासनिर्वेदहेतुंयपप्रच्छमूषकं हिरण्यसख्यवृत्तांतयुतंकाकःशशंससः ततःसकूर्मस्तंत्वामित्रंवायस
संस्तुतं ततोहिरण्यःसतयोरुभयोःकाककूर्मयोः श्रावतोनिजवृत्तांतमेताकथोमवर्णयत् अहंमहाविले

तत्रनगरासन्नवर्त्तिनि वसन्राजकुलद्वारमानीयास्थापयंनिशि दृश्यमानेनहारेणतेनजातोजसंभ्रमां सम
र्थमन्नाहरणेमूषकाःपर्यवारयत् अत्रांतरेचतत्रागात्कश्चिदस्मद्विलांतिके परिव्राण्मठिकांत्यक्त्वानानाभि
क्षान्नवृत्तिकः सभुक्तशेषंभिक्षान्नंनक्तंस्थापयतिस्मतत् भिक्षाभांडस्थमुल्लंघ्यशंकोप्रातर्जिघक्षया मु
पस्यात्रचतस्याहंबिलेनांतःप्रविश्यतत् दत्तोर्द्धपातोनिःशेषमनैषंप्रतियामिनि कदाचित्तत्रतस्यागात्सुहृत्प्र
व्राजकोपरः भुक्तोत्तरसमंतेनकथांगात्रेोसचाकरोत् तावन्नेतुंप्रवृत्तेतंमयिजर्ज्जरकेणासः प्रव्राड्वाद्यहृत्ते
कर्णास्तभांडकंमुहुः कथामाविघ्नकिमिदंकरोषीतिसतेनच आगंतुनापरिव्राजापृष्टःप्रव्राडमभ्यधात् इहमेमू
षकःशत्रुरुत्पन्नोयंसदैवयः अपिदूरस्थमुत्पत्यनयत्यन्नमितोमम तन्नाशयामिवलयंजर्ज्जरेणान्नभाजनं
इत्युक्तवंतंप्रव्राजपरिव्राड्घोपतोब्रवीत् लोभोनामैषजंतूनांदोषायात्रकथांशृणु तीर्थान्यहंभ्रमन्प्रापमेकं
नगरमेकदा तत्रचैकस्यविप्रस्यनिवासायाश्रयंगृहं स्थितेमयिसविप्रश्चवदतिस्मस्वगेहिनीं॥त्वसरान्ब्राह्म
णान्नतेपर्वण्यपघयचेरिति कृतस्तेनिर्द्धनस्यैतदित्यवोचत्तंसापितं ततःसविप्रोवादीत्तांप्रियेकार्यंपिसं
चये नातिसंचयधीःकार्याशृणुचैवकथामिमां वनेक्वापित्वताखेटोव्याधोयंत्रितसायके आदायमा
संधनुविप्रधावस्सूकरंप्रति तेनैवकांडविद्धेनसहतःपोत्रविक्षतः सप्यपद्यततत्रांचत्कृतादेक्षतजंबुकः राम

सचागत्यसुधान्तोपिचिकीर्षुःसंचयायतत् क्रोडस्थाधान्यभिक्षां किंचिन्नचखादतिभूयसः भोक्तुंप्रवर्त्ततेतत्तु गवा
धनुप्रियस्थितं तच्छ्रुत्वाचोवृत्वल्पघंत्रशारविद्धोममाससः तन्नातिसंचयःकार्यइतितेनद्विजेनसाः भार्योक्ताप्र
तिपर्यैतन्तिलानक्षिपन्नातपे प्रविष्टायांगृहंतस्यांप्रान्चश्वातानरूषयत् ततोनत्तशालांनेतान्कश्चिन्मूल्यादिनागृ
हीत् तदेवंनोपभोगायलोभःक्लेशायकेवलं इत्युक्त्वापुनराहस्मप्रव्राडागंतुकोयमसः खनित्रमस्तिचेत्तन्मेदीय
तांयावदद्यच पुक्वानिवारयाम्येतंमूषकोक्षमुपद्रवं तच्छ्रुत्वातन्निवासीचप्रव्राडस्मैखनित्रकं ददाव
हं चब्रह्मन्नस्तुस्तद्दृष्ट्वाप्रविशंबिलं ततस्तेनखनित्रेणप्रव्राडागंतुकोत्रसः मत्संवारविलंवीक्ष्यप्रारेभेखनितुंश
ठः क्रमाच्चताचदरखनत्पलायनपरोमयि यावत्तंप्रापतत्रस्थंहारंमेधान्यसंचयं तेजसानेनतस्याभूद्दारवोस्त
तादृशंबलं इत्याहस्माऽतिनंतंचप्रव्राजंमयिभ्रष्टएवति नीवाचतन्मेसर्वस्वंहारंमूर्ध्निविधायच आगंतुस्तदायि
नोत्तष्टोप्रव्राजौस्वपतश्चतौ प्रसुप्तयोस्तयोस्तंचहर्तुंमांपुनरागतं प्रबुध्यातातउपघट्याप्राव्राट्स्तायीसमू
र्द्धनि तेनाहंव्रणितोदैवान्नमृतोबिलमाविशं भूयश्चशक्तिर्नाभून्मेतदन्नाहरणस्तवे अर्थोहियौवनंपुं
सांतदन्तावश्चवार्द्धकं तेनास्योजोबलंरूपमुत्साहश्चापिहीयते अथात्ममात्रभरणेयत्नवंतमवक्षमां
परित्यज्यगतःसर्वःसमवक्तपरिच्छदः अहत्तिकंप्रभुंभृत्याःअपुष्पंभ्रमरास्तरुं अजलंचसरोहंसामुंचंत्यपि

विरोधितः इत्थंतत्रचिरोद्विग्नः सुहृदृलघुपातिनं प्राप्येतंकच्छपश्रेष्ठवत्यार्द्धमहमागतः एवंहिरण्यकेनोक्ते कूर्म्मो-
मंथरकोभ्यधात् स्वमेवस्थानमेतत्कैतन्मामित्राधृतिंत्यथाः गुणितोनविदेशोस्तिनसंतुष्टस्यचासुखं धीरस्यचवि
पन्नास्तिनासाध्यंव्यवसायिनः इतितस्मिन्वदत्येवकूर्मेचित्रांगसंज्ञकः हातोव्याधसंत्रस्तोमृगस्तद्वनमाययौ तं
एष्ट्वातस्यदृष्ट्वाचपश्चाद्व्याधमनागतं आश्वासितेननतेनैवसख्यंकूर्म्मादयोव्यधुः व्यवसंस्तेततस्तत्रकाकूर्ममृगा
खवः परस्परोपचारेणसुखिताःसुहृदःसमंएकदाकाकोपिचित्रांगंविरायातंतमीक्षितुं आरुह्यतरुंतमेक्षिष्टलघुपाती
सतद्वनं ददर्शचनदीतीरेकालपाशेनसंयुतं चित्रांगमवरुध्येतमवदच्चास्वुकूर्मयोः ततःसंमंत्र्यचंज्ञातंगृहीत्वा
तुहिरण्यकं चित्रांगस्यांतिकंतस्यलघुपातीनिनायतं हिरण्यःसचतंबद्धविधुरंपूर्वकोमृगं क्षणादमुंचद्दाश्वा
स्यदशनच्छिन्नपाशकं तावन्मंथरकोभेत्यनदीमध्येनकच्छपः आरुरोहतटंतेषांनिकटंससुहृत्प्रियः तल्लग्नांसकु-
तोप्येत्यलुब्धकःपाशदायकः विद्रुतेषुमृगाद्येषुलब्ध्वांतंकूर्ममग्रहीत् क्षिप्त्वाचजालिकांतस्ययावन्नश्यन्मृगा-
कुलः सयातितावद्दृष्ट्वातंदीर्घदृष्ट्वाखुवाक्यतः मृगोगत्वाततोदूरेपतित्वासीन्मृतोयथा काकस्तुमूर्छितस्यासीच्च
क्षुषापाटयन्निव तद्दृष्ट्वासगृहीतंतंव्याधोगत्वामृतंमृगं गंतुंप्रववृतेतेनघास्तरेकूर्मंनिधायतं यांतंदृष्ट्वातममध्ये
त्यमूषकस्तस्यजालिकं कूर्मस्यसोच्छिनत्तेनमुक्तोनद्यांपपातसः मृगोपिनिकटीभूतंव्याधंवीक्ष्यविकल्पपः

उच्चाय स पलाय्यागात्काकोप्यारुरुह वांस्तरुं एत्य पापोथ तं कूर्मं बंधछेदपलायिनं अप्राप्योभयविभ्रष्टो दैवशोचा-
न्नगाद्गृहं ततो मिलति स्मैकत्र हृष्टाः कूर्मादयोत्र ते मृगस्तु प्रातिमामेवं कूर्मादीन्नुवाच सः पुण्यवानस्मि यत्प्रा-
प्ता भवंतः सुहृदो मया प्राणानुपेक्ष्य ये नैव मृत्योर्घोरादहमुद्धृतः एवं प्रशंसता तेन मृगेन सह तत्र ते अन्योन्यप्रीतिसुखि-
तः काककूर्मादयो वसन् प्रज्ञया साधयंत्येवं तिर्यंचोपि समीहितं प्राणैरपि न मुंचंति ते ह्येवं मित्रमापदि एवं च
श्रेयसी मित्रे ह्यासक्तिर्नांगनासु च ईर्ष्याश्रयत्वादर्थसंतति तथा च श्रूयतां कथा नगरे क्वापि कोप्यासादीर्ष्यावान्पुरुषः
प्रभोः बभूव तस्य भार्या च वल्लभा रूपशालिनी अविश्वस्तो न तां जातु मुमोचैकाकिनीं च सः तस्या हि शालविभ्रंशं चि-
त्रस्थेभ्योप्यशंकत केनाप्यवश्यकार्येण कदाचित्स पुमानथ सहैवादाय तां भार्यां प्रतस्थे विषयांतरं मार्गे स भिल्ला-
टवीमग्रे दृष्ट्वा च तद्भयात् स्थापयित्वा गृहे याम्यवृद्धविप्रस्य तां ययौ तत्र स्थित्वा च सा दृष्ट्वा भिल्लांस्तेनागतान्पथा।
एकेन यूना भिल्लेन सह हृष्टा ययौ ततः तेन युक्ता च तत्पल्लीं यथाकामं चचार सा उत्क्रांतेर्ष्यालुपतिका भग्नसेतु-
रिवापगा तावत्स तत्पतिः त्वाकार्यमागत्य तं द्विजं ग्राम्यं ययाचे तां भार्यां सोपि विप्रो जगाद तं न जानेहं क्व याता
सा जानाम्येतावदेव तु भिल्ला इहागता आसंस्तैः सानीता भविष्यति तापल्ली निकटे चेह तत्र त्वं व्रज सत्वरं ततः प्राप्स्या-
सि तां भार्यामन्यथा मागतिं त्वथाः इत्युक्तस्तेन स रुदन्निंदन्बुद्धिविपर्ययं जगाम भिल्लपल्लीं तां भार्यां चात्र ददर्श

तां सा विहस्य ज्ञातमप्येत्यभीताया पातमब्रवीत् नमे दोषोऽहमानीताभिल्लेनेह बलादिति आयाहि तत्र गच्छावो
यावत्कश्चिन्न पश्यति इति ब्रुवाणां तां गांधं तमुवाच पतिं च सा तस्यागमनवेलेयं भिल्लस्याखेटगामिनः आग
तश्चानुधाव्यैव हन्यात्त्वां मां च स ध्रुवं तत्प्रविश्य गुहामेतां प्रच्छन्नस्तिष्ठ संप्रति रात्रौ च सुप्तं हत्वा तं यास्यावो नि
र्भयावितः एवं तयोक्तः शबयाप्रविश्यासीद्गुहां स तां कोवकाशो विवेकस्य हृदि कामांधचेतसः साथ कुस्त्री गुहांत
स्थमानीतं व्यसनेन तं भिल्लायादर्शयत्तस्मायागताय दिनात्यये स च निष्क्रांतयतं भिल्लः क्रूरकर्मा पराक्रमी प्रातर्हंतु
पाहारार्थं बबंध सुदृढं तरौ भुक्त्वा च पश्यतस्तस्य रात्रौ तत्रार्यया सह सममास्तेव्य सुरतं सुखं सुष्वाप तद्युतः तं दृष्ट्वा सु
प्तमीर्ष्यालुः स पुमांस्तरुसंयतः चंडीस्तुतिभिरभ्यर्च्य ययो शरणमार्तितः साविर्भूय वरं तस्मै तं दत्त्वोयेन तस्य सः तत्ख
ड्गेनैव भिल्लस्य स्वस्त्रबंधो छिन्नबिरं इहदानींहतः पापो मयायमिति सोथ तां प्रबोध्य भार्यां वक्तिस्म सा प्युत्तस्थौ सु
दुःखिताः गृहीत्वा तस्य च शिरो भिल्लस्यालक्षिता निशि ततः प्रतस्थे कुस्त्री सापत्या तेन सहावशा प्रातश्च नगरं प्रा
प्य दर्शयंती शिरो त्वतत् भर्त्राहतो मे नेनेति चक्रंदाक्रम्य तं पतिं ततस्सनीतस्तद्युक्तो राजाग्रे पुररक्षिभिः एष्ट स्त
त्र यथावृत्तमीर्ष्यालुस्तदवर्णयत् राजाथ तत्वमन्विष्यं छेदयामास कुस्त्रियः तस्याः कर्णौ च नासां च तत्त्यतिं च मुमो
चतं समुक्तः स्वगृहं प्रायात्कुस्त्री स्नेहग्रहोज्झितः एवं हि कुरुते देवयोषिदीर्ष्यानियंत्रिता शिक्षयत्यन्यपुरुषासंगमा

र्यैव हि स्त्रियः तदात्मा न प्रकाश्यैव रक्ष्या नारी सुबुद्धिना रहस्यं न च वक्तव्यं वनितासु यथा तथा पुरुषेणोक्तताक्ष्येपम
त्र तत्श्रूयतां कथा नागः कश्चित्पलाय्यासीत् कुत्रचिद्गणिकागृहे मानुषरूपमास्थाय वैनतेयभयाद्भुवि गणिका
चाग्रहीद्भाटिं सा हस्तिशतपंचकं स्वप्रभावाच्च तत्तस्यै स नागः प्रत्यहं ददौ कुतो न्वहमियंतस्ते वारणा ब्रूहि को भवा
न् इति निर्बंधतः साथ तं पप्रच्छ विलासिनी मा चोचः कस्यचित्ताक्ष्यभयादेवमिह स्थितः नागोहमिति वक्ति स्म सोपि र
तां मारमोहितः सा तदूहसि कुट्टिन्यै शशंस गणिका ततः अथ ताक्ष्यो जगच्चिन्वन्नत्रागात्पुरुषाकृतिः उपेत्य कुट्टिनीं
तां च जगाद त्वत्सुतागृहे अहमद्य वसाम्यार्ये भाटिर्मे गृह्यतामिति इह नागः स्थितो नित्यमिभयं च शतं ददत् त
त्किमेकाह भाटेति कुट्टिन्यपि जगाद तां ततः स गरुडो नागं तत्र स्थितं बुद्ध्वा तं विवेशातिथिरूपेण तद्वारवनितागृहं म ७
तत्र प्रासादपृष्ठस्थं नागं तमवलोक्य सः प्रकाश्यात्मानमुत्पत्य जघान च जघास च अतो न कथयेत्प्राज्ञो रहस्यं स्त्रीषु न ग
लं इत्युक्त्वा गोमुखो मुग्धकथां पुनरवर्णयत् ताम्रकुंभोपमशिराः कोप्यासीत्खलतिः पुमान् स च मूर्खोर्थवां दन्नोके
लज्जते स्म कचैर्विना अथ धूर्तस्तमागत्य कोप्युवाचोपजीवकः एकोस्ति वैद्यो यो वेत्ति कचोत्पादनमौषधं एतद्ब्रुवाः
तमाह स्म तमानयसि चेन्मम ततोहं तव दास्यामि धनं वैद्यस्य तस्य च एवमुक्तवतस्तस्य धनं भुक्त्वा चिरेण सः मुग्ध
स्यानीतवानेकं धूर्तो धूर्त्तं चिकित्सकं उपजीव्य चिरं सोपि खल्वाटस्वं भिषक्छलात् अपास्य वेष्टनं युक्त्या मुग्धायास्मा

क०स०१०
३०
30

यदर्शयत् तद्दृष्ट्वाप्यविमर्षसन्दिग्धं केशार्थमौषधं तं ययाचे स जडधीस्तेन वैद्योब्रवीत्सतं खल्वाटः स्वयमन्यः
स्य जनयेयं कचान्कथं इति ते मूर्ख निर्लोमदर्शितं स्वशिरो मया तथापि त्वं न वेत्स्येव धिगित्युक्त्वा ययौ भिषक्॥
इति दैवसदा धूर्त्ताः क्रीडन्ति जडबुद्धिभिः एवं श्रुतः केशमुग्धस्तैलमुग्धो निशम्यतां मुग्धोभूत्पुरुषः कश्चिद्भृ
त्यः शिष्टस्य कस्यचित् स तेन स्वामिना तैलमानेतुं वणिजोन्तिकं प्रेषितो जातु तत्तस्मात्पात्रे तैलमुपाददे
तैलपात्रं गृहीत्वा तदागच्छंश्चात्र केनचित् ऊचे मित्रेण रक्षेदं तैलपात्रं स्रवत्यदः तच्छ्रुत्वा वेक्षितुमधः पात्र
त्रं तत्स पर्यवर्त्तयत् समूढस्तेन तत्तैलं सर्वं तस्यापतद्भुवि तद्बुध्वा लोकहास्योसौ निरस्तः स्वामिना गृहात् तस्मा
त्स्वबुद्धिमुग्धस्य वरं नत्वनुशासनं तैलमुग्धः श्रुतस्तावदस्थिमुग्धो निशम्यतां अभून्मूर्खः पुमान्कश्चिद्भार्याभ
भूत्तस्य चासती सा तस्मिन्नेकदा पत्यौ कार्याद्देशान्तरं गते दत्तकर्त्तव्यशिक्षां स्वामाप्तां कर्मकरीं गृहे अनन्यदा
सीं संस्थाप्य निर्गत्यैकां ततस्ततः ययावुपपतेर्गेहं निरर्गलमुखेच्छया अथागतं तं तत्पतिं सा दत्तशिक्षाब्रुगरुदं:
कर्मकर्यदद्भार्या मृता दग्धा च सा तव इत्युक्त्वा सा श्मशानं च नीत्वा भस्मोपदर्शयत् अस्थीन्यपि चितास्थानि तान्याहा
यद्दर्शसः सतोदकोथ तीर्थेषु प्रक्षिप्यास्थीनि तानि च प्रावर्त्तत स भार्यायास्तस्याः श्राद्धविधौ जडः सद्विप्र इत्युपा
नीतं कर्मकर्या तयैव चा तमेव भार्योपपतिं श्राद्धं विप्रं चकार सः सेनोपपतिना साकं तद्भार्याप्येत्य तत्र सा उदा

राम
३०

एवंसाभुंक्तेस्ममिष्टान्नंमासितत् सतीधर्मप्रभावेनभार्यातेपरलोकतः पश्चागत्यसमभुंक्तेब्राह्मणेनस्वयंप्रभो इ
तिकर्मकरीसातमवोचत्तत्पतिंयदा तथैवप्रतिपेदेतत्सर्वंमूर्खशिरोमणिः वक्ष्यतेहेलयैवैवंकुस्त्रीभिःसरलाश
याः श्रुतोस्तिमुग्धश्चंडालकन्यकाश्रूयतांत्वया अभूद्रूपवतीकापिमुग्धाचंडालकन्यका सार्वभौमवरप्राप्तौसं
कल्पंहृदिसाकरोत् साराजानंदृष्ट्वाराजानंनगरीभ्रमनिर्गतं सर्वोत्तमंभर्तृबुद्धिरनुयातुंप्रचक्रमे तावदागात्स-
ध्यातेनमुनिस्तस्यप्रणम्यसः पादौराजावरूढःसन्राजास्वभवनंययौ तंदृष्ट्वाराजतोप्येतंविचिंत्यमुनिमुत्तमं चंडा
लकन्याराजानंमुक्त्वासामुनिमन्वगात् मुनिःसोपिव्रजन्नग्रेदृष्ट्वाश्चैवंशिवालयं न्यस्तजानुक्षितौतत्रशिवंनन-
वाययौततः तद्वीक्ष्यसात्यजामत्वामुनेरप्युत्तमंशिवं भर्तृबुध्यमुनिंत्यक्त्वादेवंतत्रैवशिश्रिये क्षणाच्चात्रप्र
विश्यश्वादेवस्याहृद्यपीठिकां जंघामुत्क्षिप्यजानेयस्तदृशंतस्यतद्यधात् तद्विलोक्यात्यजामत्वादेवा नंत-
मुत्तमं यातंतमेवान्वगात्सांत्यक्त्वादेवंपतीच्छया श्वाचागत्यैवचंडालगृहंपरिवितस्यसः चंडालयूनःप्रणा-
यात्लुलोठैकस्यपादयोः तदालोक्योत्तमंमत्वाभुनश्चांडालपुत्रकं स्वजाति तुष्टाचब्रे सातमेवपतिमंत्यजा
एवंत्वंतपदाहूरेपतंतिस्वपदेजडाः एवंचमूर्खराजानंसंक्षेपाच्छृणुतापरं मूर्खःकश्चिद्भूद्राजा त्वपणःकोशवान
पि एकदाजगदुश्चैवंमंत्रिणस्तंशुभोषिणः दानंहरतिदैवेह दुर्गतिंपारलौकिकीं तद्देहिदानमायूंषिभंगुराणि

धनानि च तद्बुद्ध्वा सद्यपो वादीद्यानंदास्याम्यहं ततः दुर्गतिं प्राप्तमात्मानं स्मरतोऽद्य स्यामि चेदिति ततश्चांतर्हसंतस्ते
तस्थामासतमंत्रिणः एवं नोक्तिमयोर्थो न्यावदर्थैः सनोक्षितः राजा सोतः श्रुतो देव मध्यं मित्रद्वयं शृणु बभू
व चंद्रापीडाख्यः कन्यकुब्जे महीपतिः तस्याभवद्धवलमुखाख्यः कोऽपि सेवकः बहिर्भुक्त्वा च पीत्वा च सदैव प्राविश
द्गृहं भुक्तपीतः कुतो नित्यमायासीति स्वभार्यया पृष्टश्च जातु धवलमुखस्तामेवमब्रवीत् सुहृत्पार्श्वादहं शश्व
द्भुक्त्वा पीत्वा च सुंदरि सदैवायामि येनास्ति लोके मित्रद्वयं मम कल्याणवर्मनामैको भोजनाद्युपकारतत् द्वितीयो
वीरबाहुश्च प्राणेभ्योऽप्युपकारतत् एवं श्रुत्वैव धवलमुखो सो भार्यया तया ऊचे मित्रद्वयं तन्मे भवता दर्श्यतामि-
ति ततो ययौ स तद्युक्तस्तस्य कल्याणवर्मणः गृहं सोऽपि महार्हैस्तमुपचारैरपाचरत् अन्येद्युः स ययौ वीरबाहो
र्भार्यायुतोंतिकं स च घूतस्थितः तं वा स्वागतं तं विसृष्टवान् ततोऽब्रवीत्सा धवलमुखभार्या सकौतुका कल्याणव-
र्मा महतीं सत्क्रियामकरोत्तव तं तं स्वागतमात्रं तु भवतो वीरबाहुना तदार्यपुत्र तं मित्रं मन्यसेऽभ्यधिकं कथं तद्बु
द्ध्वा सोऽब्रवीद्गत्वा मिथ्या तौ ब्रूहि भो क्रमात् राजा नः कुपितोऽकस्माद् इति ज्ञास्यस्यथ स्वयं इत्युक्त्वा तेन गत्वैव सा तथै
व तदंतिकं कल्याणवर्मणे वाचम्मश्रुत्वा च जगाद तां भवत्यहं वणिक्पुत्रो ब्रूहि राज्ञः करोमि किं इत्युक्त्वा तेन सा
प्रायाद्वीरबाहोरथांतिकं तस्मै तथैव साऽशंसद्राजकोपं स्वभर्तरि सश्रुत्वैवायुधो धावद्गृहीत्वा खड्गचर्मणी

मंत्रिभिर्वारितः कोपाद्राजा भौत व्रजेति तं वीरबाहुं स धवलमुखोथ प्राहिणोद्गृहं एवं तदंतरं तन्विमित्रयोरेतयोर्म्म
म इति भार्याय धवलमुखेनोक्तास्तु तोषसा इत्यन्यदुपचारेणामित्रमन्यत्तु सत्यतः तुल्येपि स्निग्धतायोगे तैलं घृ तैलं २
तं घृतं इत्याख्याय कथामेतां मंत्री मुग्धकथाक्रमात् नरवाहनदत्ताय गोमुखो कथयत्पुनः कश्चिन्मुग्धोध्वगा-
स्तीर्त्वा तृषार्त्तस्तु रोटवीं नदीं प्राप्यापि न पयो वीक्षांचक्रे परं जले ऽतृषितोपि पिबस्यंभः किं नेत्युक्तोपि केनचि
त् इयत्कथं पिबामीति मंदबुद्धिरुवाच तां किं दंडयति राजा त्वां सर्वं पीतं न चेत्त्वया इति तेनोपहसितोप्यंबु भीतत-
स्स नापिबत् एवं न शक्नुवंतीह यद्यत्कर्त्तुमशेषतः यथाशक्ति न तस्यांशमपि कुर्वंत्यबुद्धयः जलभौतः श्रुतो देव
श्रूयतां पुत्रघात्ययं बहुपुत्रो दरिद्रश्च मूर्खः कश्चिदभूत्पुमान् स एकस्मिन्मृते पुत्रे द्वितीयमवधीत्स्वयं कथं
बालोयमेकाकी पथि दूरे व्रजेदिति ततः स निंद्यो हास्यश्च देशान्निर्वासितो जनैः एवं पशुश्च मूर्खश्च निर्विवेक म-
तीसमो श्रुतस्त्वया पुत्रघाती भ्रातृभौतमिमं शृणु जनमध्ये कथां कुर्वन्कोप्यासीत् क्वापि मुग्धधीः स भव्यं पुरुषं
दृष्ट्वा दूरान्मूर्खोब्रवीदिदं एष मे भवति भ्राता रिक्थमस्य हराम्यतः अहं तु कश्चिन्नैतस्य तेन नैतदृणं मम इत्युक्त्वा-
न्स मूढोत्र पाषाणानप्यहासयत् एवं मूढस्य मूर्खत्वं स्वार्थांधस्योति चित्रिता भ्रातृभौतः श्रुतो देव ब्रह्मचारिसुतं शृ
णु कश्चित्पितृगुणाख्यानप्रवृत्तः सखिमध्यगः मुग्धः स्वपितुरुत्कर्षं वर्णयन्नेवमभ्यधात् आबाल्याद्ब्रह्मचारी मे पि

तानान्योस्तितन्ममः तच्छुवाचंकुतोजातइतितंसुहृदोब्रुवन् मानसोहंसुतस्तस्येत्येवंपुनरपिब्रुवन् विशेषतो-
वहसितस्सतैर्जडशिरोमणिः अल्पाहृढंवदंत्येवमसंबद्धंजडाशयाः ब्रह्मचारिसुतंश्रुत्वाश्रूयतांगणकोप्ययं:
बभूवनामगणकःकश्चिद्विज्ञानवर्जितः सभार्यापुत्रसहितःस्वदेशेवृत्यभावतः गत्वादेशांतरंचैवमिथ्याविज्ञानमा
त्मनः ततकप्रत्ययेनार्थप्रजांप्राप्तुंदर्शयन् परिष्वज्यसुतंबालंसततंसर्वजनाग्रतः रुरोदपृष्टःसजनैरेवंपापो
गा५ जल्पत्सः भूतंभव्यंभविष्यच्चजानेहंतदयंशिशुः विपत्स्यतेमेदिवसेसप्तमेतेनरोदिमि इत्युक्त्वातेनविस्माप्यलोकं
प्राप्तेह्निसप्तमे प्रत्यूषएवसुप्तंतंसव्यापादितवान्सुतं दृष्ट्वाथतंमृतसुतंसजातप्रत्ययैर्जनैः पूजितोधनमा
साद्यस्वदेशंस्वैरमाययौ इत्यर्थलोभान्मिथ्यैवविज्ञानाख्यापनेभवः मूर्खाःपुत्रमपिघ्नंतिनरज्येत्तेषुबुद्धिमान्:
अयंचश्रूयतांमूर्खःक्रोधनःपुरुषःप्रभो बहिःस्थितस्यकस्यापिपुंसःऊत्रापिश्रृणवतः अभ्यंतरेगुणान्कश्चि-
द्वर्शंसस्वजनाग्रतः तदाचैकोब्रवीत्तत्रसत्यंसगुणवान्सखे किंतुद्वौतस्यदोषौस्तस्साहसीक्रोधनश्चयः इति-
दि३ वाक्यमेवैतंबहिर्वर्त्तीनिशाम्यसः पुमान्प्रविश्यसहसावाससावेष्टयन्गले रेजाल्मसाहसंकिंमेक्रोधःकश्च-
मयास्तितः इत्युवाचचसाक्षेपंपुमान्क्रोधाग्निनाज्वलन् ततोहसंतस्तत्रान्येतमचुःकिंब्रवीत्यसौ प्रत्यक्ष
दर्शितक्रोधसाहसोपिभवानिति एवंस्वदोषःप्रकटोप्यज्ञैर्दैवनबुध्यते इदानींश्रूयतांमुग्धःकन्यावर्द्धयि राम

तान्नृपाणां राजा भरकोपि कन्यैका सुरूपा जनितस्य च सवर्द्धयितुकामस्तामतिस्नेहेन सत्वराः वैद्यानानीय नृपतिः
प्रीतिपूर्वमभाषत सदौषधप्रयोगं तं कंचित्कुरुत येन मे सुतेयं वर्द्धते शीघ्रं स च शत्रेच प्रदीयते तच्छ्रुत्वा ते बुधवै
द्या ऊचुः जीवयितुं जडं अस्त्यौषधमितो दूरात्तत्तु देशादवाप्यते आनयामश्च यावत्तावद्देवसुतातव अदृश्या
स्थापनीयैषा विधानं तत्र ही दृशं इत्युक्त्वा स्थापयामासुर्बन्नांते तां नृपात्मजां संवत्सरान्तरे बहूनौषधिप्राप्तिशं
सिनः यौवनस्थां च तां प्राप्तामौषधेन प्रवर्द्धितां ब्रुवाणा दर्शयामासुः सुतां तस्मै महीभृते सोपि तान्पूरयामास वै
द्यांस्तुष्टो धनोच्चयैः इति व्याजाज्जडधियो धूर्त्तैर्भुज्यन्त ईश्वराः अयं चाकर्ण्यतामर्धपणोपार्ज्जितपंडितः अभून्न
गरवास्येकः पुमान्प्रज्ञाभिमानवान् ग्रामवासी च तस्यैकः पुमान्संवत्सरावधि भृतको वृत्त्यसंतोषादापृच्छ्य स्वगृ
हं ययौ गते तस्मिंश्च पप्रच्छ भार्यां स विगतः समा वत्सः किंचिद्दत्त्वा हीवेति साप्यर्द्धपणमभ्यधात् ततो दृश्य पणान्
तं वा पाथेये स नदीतटे गत्वा स्वभृतकात्तस्मात्तमर्द्धपणमानयत् तच्चार्थकोशलं शंसन्नयो लोकस्य हास्यतां
एवं बहुक्षययति स्वस्य स्वार्थे धनांधधीः अथेदानीमभिज्ञानकर्त्ता च श्रूयतामिति यानपत्रेण मूर्खस्य कस्य
चिद्व्रजतो बुधो राजतं भाजनं हस्तादपतन्न जलान्तरे स तत्र मूर्खोभिज्ञानमावर्त्तादिकमग्रहीत् आगच्छन्नुद्धरि
ष्यामि तदितो हि जलादिति पारं प्राप्यां बुधेस्तीरे दृष्ट्वावर्त्तादि वारिणि मम जभाजनं प्राप्तुमभिज्ञानधियामु

ड्रुः एषश्लोकाशयः सोन्येष्वप्यत्रतधिकृतः एवं च शृणु वेदानीं प्रतिमांसप्रदं नृपं मुग्धः कोपि हृपोप्रश्यत्प्रा
सादाद्द्वावधोनरौ तयोरेकेन चहृतमांसं दृष्ट्वा महानसे पंचमांसपलान्यंगात्तस्य हर्तुरकर्तयता तच्छ्रुत्वेमां
संकर्तितं दृष्ट्वा तं पतितं भुवि जातानुकंपो राजासौ प्रतीहारं समादिशत् छिन्नपंचपलीमांसेनास्य शाम्यति
न व्यथा तद्दत्तोप्यधिकं मांसमस्मै दीयतामिति किं जीवति शिरश्छिन्नेर्दत्तैरुतशिरःशतैः हास्यामिदेवे-
मुक्त्वा सक्षत्ता गवा हसद्बहिः तं समाश्वास्य वैद्येभ्यस्तत्र मांसं समर्प्पयत् एवं मूढप्रभुर्वेत्ति निग्रहं नाप्यनुग्रहं॥
इयं चाकर्ण्यतां मंदा स्त्री पुत्रांतरकांक्षिणी एकपुत्रा स्त्रियं कांचिदन्यपुत्राभिकांक्षया पृछंतीमब्रवीत्काचि
त्पाषंडी क्षुद्रतापसी योयं पुत्रोस्ति ते बालस्तं हत्वा देवताबलिः क्रियते चेत्ततोन्यस्ते निश्चितं जायते सुतः एवं
तयोक्ता यावत्सा तत्तथा कर्तुमिच्छति तावद्वृद्धा हिता स्याः स्त्री हृद्वा तामवदद्रहः हंसि पापे सुतं जातमजातं प्रा
प्तुमिच्छसि यदि सोपि न ते जातस्ततस्त्वं किं करिष्यसि इत्यवार्य्यत सा पापाद्दार्यया हृद्धया तया एवं पतंत्यका
र्येषु शाकिनीसंगता स्त्रियः वृद्धोपदेशेन तु ताः रक्ष्यंते तत्तयंत्रणाः अयं चामलकानेता देवेदानीं निशम्यतां क
स्याप्यभूद्गृहस्थस्य भृत्यः कश्चन मुग्धधीः समादिशद्गृहस्थस्तं भृत्यमामलकप्रियः गत्वारामात्सुमधुराण्यानया
मलकानि मे एकैकं दशनच्छेदेनास्वाद्यानीतवान्जडः आस्वाद्य मधुराण्येतान्यानीतानीक्षतां प्रभुः सोब्रवीत्सो

पितान्यधर्मोविष्टान्याधर्मेकाऊक्तस्तया जहौगृहपतिस्तेनमृत्येनाबुद्धिनासमं निष्प्रज्ञोनाशयत्येवंप्रभोरर्थमथात्मनः ।
अंतराचात्रशृणुतभ्रातृद्वयकथामिमां ब्राह्मणौभ्रातरावास्तांपुरेपाटलिपुत्रके यज्ञसोमइतिज्येष्ठःकीर्त्तिसो-
मोस्यचानुजः पित्र्यंचाभूद्धनंभूरितयोर्ब्राह्मणपुत्रयोः कीर्त्तिसोमोनिजंभागव्यापाराद्यैरवर्द्धयत् यज्ञसोमस्तु
भुंजानोददंश्चाप्यनयत्क्षयं ततःसनिर्द्धनीभूतोनिजांभार्यामभाषत प्रियेधनाढ्योभूत्वाहमिदानींनिर्द्धनःक-
थं वसामिमध्येबंधूनांतद्विदेशंश्रयावहे पाथेयेनविनाकुत्रयावइत्युदितेतया निर्बंधंतंयदाचक्रेतदा-
भार्यातमाहसा अवश्यंयदिगंतव्यंतद्गत्वाकीर्त्तिसोमतः मृगयस्वधनंकिंचित्पाथेयमनुजादिति ततोगत्वा-
नुजंयावत्पाथेयंतंसमार्गति तावत्तदनुजःसोत्रजगदेभार्ययास्वया क्षपितस्वधनायास्मैवयंदमःकुतः
क्रियत् यएवहिदरिद्रःस्यात्सएवास्मात्प्रजिष्यति श्रुत्वेतकीर्त्तिसोमोसौभ्रातृस्नेहादतोपिसन् नैतदातुंकिमप्य-
स्मैकष्टाकुस्त्रीषुवश्यता यज्ञसोमस्ततस्तूष्णींगत्वापत्न्यैनिवेद्यतत् तयासहप्रस्थितवान्दैवैकशरणस्ततः गत्व-
न्प्राप्तोटवींदैवान्निगीर्णोजगरेणासः तद्भार्य्याचतदालोक्यचक्रंदपतिताभुवि किमाक्रंदसिभद्रेत्वमितिमानु-
षभाषया सातेनाजगरेणोक्ताब्राह्मणीनिजगादतं नक्रंदामिकथंयस्मान्महासत्वत्वयामम दुःखितायाविदेशे
घहाभिक्षाभाजनंहृतं तच्छ्रुत्वाजगरोवक्त्राद्दुःखीर्यास्यैददौमहत् स्वर्णपात्रंगृहाणेदंभिक्षाभांडमितिब्रुवन्ः

कोमहाभागभिक्षांमेदास्यत्यस्मिन्स्त्रियाइति उक्तश्चयावद्ब्राह्मण्याजगादाजगरस्ततः नदास्यत्यर्थिनोप्यत्रभिक्षां
तेतस्यतद्वचनं शतधायास्यतिशिरःसत्यमेतद्वचोमम तच्छ्रुत्वाब्राह्मणीसातमुवाचाजगरंसती यद्येवंतत्त्वमेवा
त्रभर्तृभिक्षांप्रयच्छमे इत्युक्तमात्रेब्राह्मण्यासत्याशोजगरोमुखात् उज्जगारक्षतंयज्ञसोमंजीवंतमेवतं तमुन्म
क्तयैवसपदिदिव्योसोजगरःपुमान् परितुष्टश्चतौदृष्ट्वोदंपतीनिजगादसः अहंकांचनवेगाख्योविद्याधरमहीपतिः
सोहंगौतमशापेनप्रापमाजगरांतनुं साध्वासंवादपर्यंतस्तस्तचशापोममाभवत् इत्युक्त्वाहेमपात्रंचरत्नैरापूर्य
तत्क्षणं विद्याधरेश्वरोहृष्टः खमुत्पत्यजगामसः तौचाययतुरादायरत्नौघंदंपतीगृहं तत्रास्तयज्ञसोमोसावक्ष
य्याप्तधनःसुखं सत्वानुरूपंसर्वस्यधातासर्वंप्रयच्छति श्रूयतांनापितस्यार्थमुग्धोत्रचपुमानयं कर्णाटःकोपिभू
पंस्वरणेशौर्यादतोषयत् सप्रसन्नोन्यपस्तस्मायभीष्टंदत्तवान्वरं तस्यैवनापितंवव्रेनपुंसकनिभोभटः सर्वश्चि
त्तप्रमाणेनसदृसंक्षाभिवांछति नकिंचिन्मार्गणांचेममुन्मुग्धंशृणुताधुना कश्चित्पथिव्रजन्मूर्खःशकटस्थेन
केनचित् ऊचेसमंकुरुष्वेतच्छकटंमेमनागिति समंकरोमिचेत्तन्मेकिंददासीतिवादिनं नकिंचित्तेददामीति
शकटीनिजगादतं ततःसमूर्खःशकटंसमंतत्रैवतस्यतत् तन्मेनकिंचिद्देहीनितंयाचेसवास्तत इतिदेव
सदैवहास्यभावंचजनस्यनिंघतांच विपदास्पदतांचयांतिमूढामतिमंतस्तुभवंतिपूजनीया एवंसगोमु

स्वमुखोक्तकथाविनोदमेतन्निशम्यससचिवैरजनैःसमेतः विश्रांतिहेतुमखिलस्यजगत्त्रयस्यनिद्रामसेवतनरवाहनदत्त- न१
देवः इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेपंचमस्तरंगः ५ आदितएकषष्टितमस्तरंगः
६१ ॥ ततःप्रातःसमुत्थायपितुर्वत्सेश्वरस्यसः नरवाहनदत्तोत्रवत्सलस्यांतिकंययौ तत्रपद्मावतादेवीभ्रात
रिस्वगृहान्ततः आगतेमगधेशस्यतनयेसिंहवर्मणि तत्स्वागतकथाप्रस्तप्रवादैर्वासरेगते नरवाहनदत्तःस्वभु
क्तामंदिरमाययौ तत्रशक्तियशःसोत्कंतंविनोदयितुंनिशि ततःसगोमुखोधामानिमामकथयत्कथं बभूवक्वापि
सच्छायोमहान्यग्रोधपादपः शकुंतशब्दैःपथिकान्विश्रामायाह्वयन्निव तत्रासीन्मेघवर्णाख्यःकाकराजःकृताल
यः तस्याप्यवमर्दनामाभूदुलूकाधिपतीरिपुः एतस्यकाकराजस्यतत्ररात्रावुलूकराट् एत्यकाकान्बहून्हत्वातत्वाप
रिभवंययौ प्रातःसकाकराजोत्रसंघायेवाचमंत्रिणः उड्डीव्याडीविसंडीविप्रडीविचिरजीविनः सशत्रुःपरिभूया
स्माल्लब्धलक्ष्योबलीपुनः आपतेदिहतत्तत्रप्रतीकारोनिरूप्यतां तच्छ्रुत्वाभाषतोड्डीवीशत्रौबलवतिप्रभो अ
न्यदेशाश्रयःकार्यस्तस्मैवानुनयोथवा श्रुत्वैतदाडीव्याहस्मसद्योनभयमप्यदः परांशयंस्वशक्तिंचवीक्ष्यकुर्मोय-
थाक्षमं ततोजगादसंडीवीमरणंदेवशोभनं ननुप्रणामनंशत्रोर्विदेशेवापिजीवनं योद्धव्यंतेनसाकंनतेताव
द्धेनशत्रुणा राजासहायवान्शूरस्सोत्साहोजयतिद्विषः अथप्रजीव्यूक्तिस्मनजय्यःसबलोरणे संधिस्तेनवात्रहंतव्यः

संप्राप्तेवसरे पुनः चिरंजीवीततोवादी कः संधिर्हृतएवकः आसृष्टिवैरं काकानामुलूकैस्तत्र कोव्रजेत् मंत्रसा
ध्यमिदं मंत्रो मूलं राज्यस्य चोच्यते श्रुत्वैतकाकराजस्तं सोब्रवीच्चिरजीविनं वृद्धस्त्वं वेत्सि चेत्तन्मे ब्रूहि वं केनहेतुनाः
काकोलूकस्य वैरं त्विमं त्रंवक्ष्यत्यतः परं श्रुत्वातकाकराजं तं चिरजीवाजगादसः वाग्दोषोयं श्रुताकिंन गर्दभा
ख्यायिकाकया केनापिराजकेनेत्यगर्द्दभः पुष्यते त्वशः परसस्येषु मुक्तोभूद्वाबाघद्वीपिचर्मणा सतानिखादन्दी
पीतिजनैस्त्रासात्नवारित्यः एकेनददृशेजातु कार्षकेनधनुभृता सतंद्वीपीतिमन्वानः कुब्जीभूयभयाननः कंब
लावेष्टिततनुर्गंतुंप्रववृतेततः तंचदृष्ट्वातथायांतं खरोयमितिचिंतयन् खास्तंस्वरुतेनोच्चैः व्याहरंसस्यपो
षितः तद्बुवागर्द्दभंमत्वातमुपेत्यसकार्षिकः अवधीद्गगयतेनत्ततवैरंस्वयागिरा एवंवाग्दोषतोस्माकमुलू
कैः सहवैरिता सर्वेघराजकाआसन्कदाचिदपिपक्षिणः तेसंभूयारभंतेस्मपक्षिराजाभिषेचनं सर्वैकर्तु
मूलूकस्यढौकितछत्रचामरं तावच्चगगनायातस्तद्दृष्ट्वावायसोब्रवीत् रेमूढाः संतिनोहंसकोकिलाद्यान्
किंखगाः येनक्रूरदृशंपायमिममप्रियदर्शनं अभ्यषिंचयराज्येस्मिंधिगुलूकममंगलं राजाप्रभावत्वा
न्कार्येयस्यनामैवसिद्धितत् तथाचशृणुतात्रैतांकथांवोवर्णयाम्यहं अस्तिचंद्रसरोनाममहद्गजिलंस
रः शिलामुखाख्यस्तत्तीरेन्यवसन्शशकेश्वराः तत्रावग्रहशुष्कान्यनिपातोगजयूथपः चतुर्द्दंताभिधानो

भः पातुमागात्कदाचन तस्य यूथेन शशकागाहमानेन तत्र ते शिलीमुखस्य बहवः शशराजस्य चूर्णिताः ततो ग
जपतौ तस्मिन्गते सोत्र शिलीमुखः दुःखितो विजयं नाम शशं प्राहान्यसंनिधौ छ्यास्वादो गजेन्द्रोयं पुनः पुनरिहै
ष्यति निःशेषयिष्यत्यस्मांश्च तदुपायोत्र चिंत्यतां गत्वा तस्यांतिकं पश्य युक्तिः कास्त्यत्र तेन वा त्वं हि कार्यमु
पायं च वेत्सि वक्तुं च युक्तिमान् यत्र यत्र गतस्त्वं हि तत्र तत्राभवत्कृतं इति संप्रेषितस्तेन प्रातस्तत्र शनैर्ययौ।
मार्गानुसारात्प्राप्तं च वारणेंद्रं ददर्श तं यथा तथा च युक्तः स्यात् संगमो बलिनेति सः सशो द्विशिखरारूढो धा
मास्तमवदद्गजं अहं देवस्य चंद्रस्य दूतस्त्वं चैवमाह सः शीतं चंद्रसरो नाम निवासोस्ति सरो मम तत्रासते श
शास्तेषां राजाहं ते च मे प्रियाः अत एवास्मि शीतांशुः शशी चेति गतः प्रथां तत्सरो नाशितं ते च शशका मे हतास्त्व
या भूयः कर्तासि वेदेवं मत्तः प्राप्स्यसि तत्फलं एतच्छ्रुत्वा शशाद्वा गजेंद्रः सोब्रवीद्भयात् नैवं करिष्ये भूयोहमा
न्यो मे भगवान्शशी तद्देहि दर्शयामस्ते यावत्तं प्रार्थये सखे इत्यूचिवांस नागेंद्रमानीय स्वसरोंतरे तत्र तस्मै शशः
शशांकं प्रतिबिंबमदर्शयत् तद्दृष्ट्वा दूरतो गत्वा भयोकंपसमागतः वनं द्विपेंद्रः सययौ भूयस्तत्र च नाययौ प्र
त्यक्षं तच्च दृष्ट्वा सशशराजः शिलीमुखः संमान्य तं शशं दूतमवसत्तत्र निर्भयः इत्युक्त्वा वायसो भूयः पक्षिणस्तान
भाषत एवं प्रभुः स्वनाम्नैव यस्य कश्चिन्न बाधते तदुलूको दिवांधोयं क्षुद्रो राज्यं कुतोर्हति क्षुद्रश्च स्यादविश्वा

हि०कें०१०
३६
36

स्यस्तत्र चैतां कथां शृणु कदाचित्क्वापि वृक्षेहमवसं तत्राचाप्यधः पक्षी कपिंजलो नामवसति स्म तत्र तालयः स क
दाचिद्गतः क्वापि यावन्न दिवसान्बहून् आयाति तावत्तन्नाडं तमेत्य शशकोवसत् दिनैः कपिंजलोप्यागात्तते
स्य शशकस्य च नाडो मे तव नेत्येवं विवादे जाते द्वयोः निर्णीतारं ततः सत्यमन्वेष्टुं प्रस्थिता वुभौ तावहं कौतु
कात् दृष्टुः मन्वगामलक्षितः गत्वास्तोकं सरस्तीरे हिंसाधृतमस्यावृतं ध्यानार्धमीलितदृशं मार्जारं तावपश्य
तां एतमेव नः पृच्छावः किं न्यायमिह धार्मिकं इत्युक्त्वा तं बिडालं तामुपेत्यैवमवोचतां शृणु नौ भगवन् न्यायं तपस्वी
त्वं हि धार्मिकः श्रुत्वैतदृत्वयावाचा बिडालस्ताव भाषत न शृणोमि तपःक्षामो दूराद्यातमेंतिकं धर्मो हि
सम्यग्निर्णीतो निहन्त्युभयत्लोकयोः इत्युक्त्वाश्वास्य तावग्रमानीय स बिडालकः उभाववप्यवधात्क्षुद्रः साकं शशक
पिंजकौ तदेवं नास्ति विश्वासः क्षुद्रकर्मणि दुर्जने तस्मादुलूको राजायं न कर्त्तव्यो ति दुर्जनः इत्युक्ताः पक्षिणस्ते
न चायसेन तथेति ते अभिषेकं घुलूकस्य निवार्य ततस्ततो ययुः अद्यप्रभृति युष्मच्च वयं चान्योन्य शत्रवः स्म रागबा
मुलूकस्तं काकमुक्त्वा क्रुधा ययौ काकोपि युक्तमुक्तं तु मत्वा विग्नोभवत् क्षणं वाङ्मात्रोत्पादितास्तद्वैरः को ना
नुतप्यते एवं वाग्दोषसंभूतं वैरं नः कौशिकैः सह इत्युक्त्वा काकराजं तं चिरंजीव्यवदत्पुनः बहवो बलिनस्त्व
बजेतुं शक्या न कौशिकाः बहवोपि जयंतीह शृणु चात्र निदर्शनं छागं क्रात्वां गृहीत्वा सो ग्रामात्कोपि व्रजन् द्विजः॥ राम

३६

बहुभिर्ददृशेमार्गेधूर्तैश्छागंजिहीर्षुभिः एकश्चैतेष्वथागत्यतमुवाचससंभ्रमं ब्रह्मन्कथमयंस्कंधेगृहीतःश्वात्व-
यात्यज तच्छ्रुत्वातमनादृत्यसद्विजःप्राक्रमद्यदा तावन्योभ्युपेत्याग्रेतद्वदेवतमूचतुः ततःससंशयोयावद्गा-
तिच्छागंनिरूपयत् तावदन्येत्रयोप्येत्यतमेवमवदन्नृशगाः कथंयज्ञोपवीतंचश्वानंचवहतेसमं नूनंव्या-
धोनविप्रस्त्वंहंस्यनेनशुनामृगान् तच्छ्रुत्वासद्विजोदध्यौनूनंभूतेनकेनचित् भ्रामितोहंदृशंहृत्वासर्वेपश्यंति-
किंमृषा इतिविप्रःसतंत्यक्त्वाछागंस्नात्वागृहंययौधूर्तास्त्वनीत्वातमजंयथेच्छंसमभक्षयन् इत्युक्त्वाचिरजीवि
तंवायसेश्वरमब्रवीत् तदेवंदेवबहवोबलवंतश्चदुर्जयाः तस्माद्बलिविरोधेस्मिन्यदहंवच्मितत्कुरु किं
चिल्लुंचितपक्षंमांत्यक्त्वास्मिन्वटतरोरधः यूयंगिरिमिमंयाततत्रतावद्यावदस्म्यहं तच्छ्रुत्वातंतथेत्यत्रकृत्वालुंचि-
तंबदं तत्राधस्तंगिरिंप्रायात्काकराजःसमानुगः चिरजीवासतत्रासीत्पतित्वास्यतरोस्तले ततस्तत्राययौरा
त्रौसानुगःसगलूकराट् अवमंदोनचापश्यत्तत्रैकमपिवायसं यावत्सचिरजीव्यत्रमंदंमंदंविरौत्यधः श्रुत्वाचो
लूकराजस्तमवतीर्यददर्शसः कस्त्वंकिमेवंभूतोसीत्यपृच्छत्तंसविस्मयः ततःसचिरजीवीतंरुजेवाल्पस्वरोवदत्
चिरजीवीत्यहंतस्यसचिवोवायसप्रभोः सचदातुमवस्कंदंमेबत्तेमंत्रिसंमतं ततस्तन्मंत्रिणोन्यांस्तान्निर्भर्त्स्या-
म१ हंतमब्रुवं यदिस्वप्नक्षिमांमंत्रंयदिचाहूँतस्तव तत्रकार्योबलवताकौशिकेंद्रेणविग्रहः कार्यस्त्वनुमयस्तस्यनी

दृ०क०१०
३७
37

तिंचै–नुमन्यसे श्रुत्वैतच्चुपक्षीयमिति क्रोधत्यत्रकृत्यमे सकाकः स्वैः समं मित्रैर्मुखैर्वस्त्राभिमात्य धात् क्षि
प्त्वा च मां तरुतले क्वापि सानुचरो गतः इत्युक्त्वा चिरजीवी वाचंयमः सन्नासीदधोमुखः उलूकराजश्च ततः सपत्रव
स्वमंत्रिणः किमेतस्य विधातव्यमस्माभिश्चिरजीविनः तच्छ्रुत्वा दीप्तनयनो नाम मंत्री जगाद तं अरक्ष्योरक्ष्य
ते चौरोप्युपकारीति सज्जनैः तथाहि सर्वं कार्यासीद्वणिक्कश्चित्सकामपि हद्धोप्यर्थप्रभावेण परिणिन्ये वणिक्सु
तां सा तस्य शयने नित्यं सुरते भूत्पराङ्मुखी व्यतीतपुष्पकालात्र भ्रमतीव तरोर्वने एकदा चाविशच्चोरो निशिश
य्यास्थयोस्तयोः तं दृष्ट्वा सा पराहृत्य तमाश्लिष्टा पतिं भयात् तमभ्युदयमाश्चर्यमवाप्यावन्निरीक्षते दिशस्त
त्र वणिक्तावत्कोणे चोरं ददर्श तं उपकार्य्यसि मे त्वां न भत्स्ये घातयामहं इत्युक्त्वा सोथ चोरं तं रक्षित्वा प्राहिणोद्व
णिक् एवं रक्ष्योयमस्माकं चिरजीव्युपकारकः इत्युक्त्वा दीप्तनयनो मंत्री तूष्णीं बभूव सः ततोन्यं वक्रनासाख्यं
मंत्रिणं कौशिकेश्वरः सपृच्छति स्म किं कार्य्यमस्मात्वकूल भवानिति वक्रनासस्ततो वादी रक्ष्योयं परमर्मवित् अ
स्माकमेतयोर्वैरं श्रेयसे स्वामिमंत्रिणः निदर्शनकथां देव श्रूयतामत्र वच्मि ते कश्चित्प्रतिग्रहेणाद्वेगावौ प्राप
द्विजोत्तमः तस्य दृष्ट्वाप्य चौरस्ते गावौ नेतुममंत्रयत् तत्काले राक्षसः कोपि तमेव भक्षयितुं द्विजं तदर्थं निशिग
तं तौ दैवात्तौ चौरराक्षसौ मिलितान्योन्यमुक्त्वार्थौ तत्र प्रययतुस्समं अहं धेनूहराम्यादौ वक्त्र्यहीतोह्ययं द्वि

राम
३७

जः सुप्तोयदिप्रबुद्धस्तत्कथंधेनूर्हराम्यहं मैवंहराम्यहंसर्वंविप्रंनोचेद्वृथाममभवेज्ञोखुरशद्बेनप्रबुद्धेस्मिन्परि
श्रमः इतिप्रविश्यतद्विप्रसदनंचौरराक्षसौ यावत्तौकलहायेतेतावत्प्राबोधिसद्विजः उत्थायात्तत्पाणौच
तस्मिन्दक्षोघ्नजापिनि ब्राह्मणेजग्मतुश्चौरराक्षसौद्वावपलायितौ एवंतयोर्यथाभेदोहितायाभूद्द्विजन्मनः
तथाभेदोहितोस्माकंकाकेंद्रचिरजीविनोः इत्युक्तोवक्रनासेनकौशिकेंद्रःस्वंमित्रगां तंचप्राकारकर्णाख्यम
एवसोप्युवाचतं चिरजीमनुकम्प्योयमापन्नःशरणागतः शरणागतहेतोप्राकस्वमांसान्यदददशिविः प्राकार
कर्णाद्बुवेतसचिवंक्रूरलोचनं उलूकराजःपप्रच्छसोपितद्वद्भाषते ततोरक्ताक्षनामानंसचिवंकौशिकेश्व
रः तथैवपरिपप्रच्छसोपिप्राज्ञोब्रवादिदं राजन्नपनयेनैतैर्न्मंत्रिभिर्नाशितोभवान् प्रतीयंतेननीतिज्ञाःतेता
वधस्यवैरिणः मूर्खोदृष्ट्वलीकोपिव्याजाःसान्त्वेनतुष्यति तथाहितक्षाकोप्यासभार्याभूत्तस्यतुप्रिया तांचा
न्यपुरुषासक्तांतक्षांवुध्वान्यलोकतः तत्त्वंजिज्ञासमानस्तांभार्यामवददेकदाः प्रियेराजाज्ञयाहंस्वव्यापारा
ययाम्यहं तत्त्वयाममसक्तादिपाथेयंदीयतामिति तथेतिदत्तपाथेयस्तयानिर्गत्यगेहतः सशिष्योगुप्तमा
गत्यत्रैवप्रविवेशसः तदृष्टश्वखट्वायाःतस्थौशिष्ययुतस्तले साप्यथानाययत्तंस्वंतभार्यापरस्तरूषं तेनसा
कंचरवद्वायांरममाणापतिपदा स्पृष्ट्वाकथंचित्तंपापामेनतत्रस्थमेवतं क्षणाच्चोपपतिस्तत्रव्याकुलाप्यगतिस्म

तां ब्रूहिप्रियेकिमधिकःप्रियोहंकिंपतिस्तव तच्छ्रुत्वाकूटकुशलातज्जारंनिजगादसा प्रियोममपतिस्तस्यान्त
तेप्राणांस्त्यजाम्यहं दूरंसुचापलंस्त्रीणांसहजंक्रियतेत्रकिं अमेध्यमपिभक्ष्यंस्यान्नासांस्युर्यदिनासिकाः एत
त्तस्यवचःश्रुत्वाकुलटायाःसत्रेत्रिमं तुष्टःशय्यातलात्तेक्षानिर्गतःशिष्यमभ्यधात् दृष्टंत्वयात्रसाक्षीत्वंममभ
क्तेयमादृशी अमुमेवाश्रितांकांतांतदेतांमूर्ध्निहंवहे इत्युक्त्वासहसोत्क्षिप्यसखट्वावेवतावुभौ सशिष्यःसज्ज
ज्जोजायातज्जारौशिरसावहत् एवंप्रत्यक्षदृष्टेपिदोषेकपटसांत्वतः मूर्खस्तुष्यतिहास्यत्वंनिर्विवेकश्चगच्छति तदे
षचिरजीवीतेरक्ष्योनारिःपरिग्रहः उपेक्षितोह्यदेहन्याद्रोगवद्द्रुतं इतिरक्ताक्षतःश्रुत्वाकौशिकेंद्रोब्रवीत्स
दं कुर्वन्नस्माद्धितसाधुःप्राप्तोवस्त्वामिमानयं तत्कथंस्यान्नसंरक्ष्यःकिंकुर्यादेककश्चन इतितंसनिराचक्रेमं
त्रिवाक्यमुलूकराट् आश्वासयामासचतंतायसंचिरजीविनं ततःसचिरजीवीतंउलूकेशंव्यजिज्ञपत् किंम
मेतरवस्थस्यजीवितेनप्रयोजनं तन्मेदापयकाष्ठानियावदग्निंविशाम्यहं उलूकयोनिंचवरंप्रार्थयेहंकृता
शनात् कर्तुंवायसाराजस्यतस्यवैरप्रतिक्रियां इत्युक्तवंतंविहसन्रक्ताक्षोत्रजगादतं अस्मत्प्रभोःप्रसादात्त्वं
स्वस्थएवकिमग्निना नचत्वंकौशिकोभावीयावत्काकत्वमस्तिते यादृशोयःकृतोधात्राभवेत्तादृशएवस तथा
चप्राग्मुनिःकश्चिच्छ्येनहस्तच्युतांशिशुं मूषिकांप्राप्यतपसाकन्यांचक्रेतयोबलात् वर्द्धितामाश्रमेतांचसदृष्ट्वा

प्राप्तयौवनां मुनिर्बलवते दातुमिच्छन्नादित्यमाह्वयत् बलिने दिदित्सितामेतां कन्यां परिणयस्व मे इत्युवाच स चर्षिस्तं त
तस्तं सोऽब्रवीद्रविः मत्तोऽपि बलवान्मेघः स मां स्थगयति क्षणात् तच्छ्रुत्वा तं विसृज्यार्कं मेघमाहूतवान्मुनिः तं
तथैव च सो वादीत्तेनाप्येवमवादि सः मत्तोऽपि बलवान्वायुर्यो निक्षिपति दिक्षु मां इत्युक्ते तेन स मुनिर्वायुमा
ह्वयति स्म तं स तथैव च तेनोक्तस्तमेवं वदन्नमहत् मयापि येन चाल्यं ते मत्तस्ते बलिनोऽद्रयः श्रुत्वैतदेकं शैलेन्द्रमा-
ह्वयन्मुनिसत्तमः तथैव यावत्तं वक्तितःव सोऽत्रिर्जगाद तं मूषका बलिनो मत्तो ये मे छिद्राणि कुर्वते इति क्रमे-
ण प्रत्युक्तो देवतैर्ज्ञानिभिः स तैः महर्षिणाजुहावैकं मूषकं वनसंभवं कन्यां वहैतामित्युक्तस्तेनोवाच स मूषकः
कथं प्रवेक्ष्यति बिलं ममैषा दिश्यतामिति सर्वे वन्मूषिके वास्तु वरिमित्यथ स ब्रुवन् मुनिस्तं मूषिकां तत्वा तस्मै प्रा
यच्छदावबे एवं सुहृगणत्वापि योयाद्रक्षाहगेवसः तदुलूको न जातु त्वं चिरजीविन्भविष्यसि इत्युक्तेश्चिरजीवी
सारक्षाक्षेणाभ्यचिंतयत् नीतिज्ञस्य न चैतस्याज्ञानेन त्ततं वचः शेषा मूर्खा इमे सर्वे ते कार्यं सिद्धमेव मे इति सं-
चिंतयं तत्तमादाय चिरजीविनं अविचार्यैव रक्ताक्षवाक्यं तद्बलगर्वितः उलूकराजः स ययाव वमं द्रोणिजं पदं
चिरजीवी च तद्दत्तमांसाद्यशनपोषितः तत्पार्श्वस्थो चिरेणैव बहीचाभूत्सपक्षतिः एकदा तमुलूकेन्द्रं च वदे-
देवयाम्यहं आश्वास्य काकराजं तमानयामि स्वमास्पदं येन राज्ञो निपत्याद्य युष्माभिः स निहन्यते अहं भजामि

चैतस्य त्वत्प्रसादस्यनिर्तिं यूयंतृणाद्यैरागाधद्वारंमाऽगुहांतरे दिवातदापातभयात्सर्वेतिष्ठंतुरक्षिता इत्युक्त्वा
तृणपर्णादिछिन्नद्वारगुहागतान् तत्रोलूकान्ययौपार्श्वेचिरजीवीनिजप्रभो तथक्तेश्चाययावात्तवह्निर्दीप्तचि
तोल्मुकः चंचंद्मलंबितैकैककाष्ठकैः सहवायसैः आगत्यैवदिवांधातांतेषांछन्नांतृणादिभिः उलूकानांगुहा
द्वारंज्वालयामासवह्निना प्रक्षिपंस्तदुलूकौकस्तदानीताश्चकाष्ठिकाः समिद्धाग्निंददाहात्रतानुलूकान्सरा-
जकान् विनाश्यशत्रून्काकेंद्रस्तथुक्तोथतुतोषसः समंकाककुलेनागान्निजंन्यग्रोधपादपं रक्ताक्षएवसमंत्री
तस्याभवद्रिपोःप्रभो तस्यैवाऊर्वतावाक्यंमदांधेनाप्युपेक्षितः यदस्यकारणंमन्त्रावचनंनाकरोत्शठः अतःसौ
पनयोमूर्खोमयाविश्वास्यवंचितः व्याजानुवृत्त्याविश्वास्यमंडूकाअहिनायथा कश्चिद्वृद्धःसुखंप्राप्तुमशक्तःपा
रयाःयिनः भेकांनहिःसरित्तीरेतस्मिंस्तस्थौविनिश्चलः तदास्थितंचतंभेकाःपप्रच्छुर्दूरवर्तिनः ब्रूहिकिंसर्वथान्ना
त्थानश्चात्सिभवानिति इतिपृष्टस्तदाभेकैस्ततःप्रोवाचपन्नगः मयाब्राह्मणपुत्रस्यमंडूकमनुधावता भ्रां
त्यादृष्टोब्रतांगुष्ठःसचपंचत्वमाययौ तत्पित्राचास्मिशापेनभेकानांवाहिनीकृतः तद्युष्मान्कथमश्नामिप्रस्तुता
हंवहामिवः तच्छ्रुत्वातत्रभेकानांराजावाहसुखोत्सुकः जलादुत्तीर्यतस्याष्ठमारोहत्ततभीर्मुदा ततस्तंवाहन्
सुखेनावर्ज्यसचिवैःसह तत्रावसन्नमात्मानमुवाचसस्वकैतवः आहारेणविनादेवनगंतुमहमुत्सहे तन्मेदे

ग्रशनं भृत्यो ग्रहन्निर्वर्त्तते कथं तच्छुत्वा भेकराजस्तमवोच द्वाहनप्रियः कांचित्परिमितांस्तर्हि भुंक्ष्व मे नुचरा-
निति ततः क्रमात्समं डूकानहिः स्वैरमभक्षयत् तद्वाहनाभिमानांधः से हे भेकपतिः सततं एवं मध्यप्रविष्टेन
मूर्खः प्राज्ञेन वंच्यते मयाप्यनुप्रविश्यैवं दैवच्छिपवो हताः तस्मान्नीतिविदा राज्ञा भवितव्यं न तात्मना यथैवं
भुज्यते भृत्यैर्हन्यते च परैर्जडः श्रीरियं च सदा देवधूर्तलीलेव सच्छला वारिवीचीव चपला मदिरेव विमोहिनी
साधारण्यसुमंत्रस्य राज्ञो निर्व्यसनस्य च विशेषज्ञस्य चोत्साहपाशबद्धेव तिष्ठति तदिदानीमवहितस्त्वं चेन्मद्व-
चने स्थितः निहताराति सुखिनः शाधि राज्यमकंटकं इत्युक्तो मंत्रिणा मेघवर्णस्तं चिरजीविना संमान्य तं का-
कराजश्चक्रे राज्यं तथैव तत् इत्युक्त्वा गोमुखो भूयो वत्सेशसुतमभ्यधात् तदेवं प्रज्ञया राज्यं तिर्यग्भिरपि भुज्यते
निष्प्रज्ञास्त्ववसीदंति लोकोपहसितास्सदा तथा च जडधी भृत्यो बभूवाढ्यस्य कस्यचित् सो जानन्नपि तस्यां-
गे जानामीत्यभिमानतः करं दद्यौ मूर्खबलात् प्रभोस्त्वचमपाटत् ततस्तेन परित्यक्तः स्वामिनावससादसः अ-
जानानोहवातूर्ध्वं त्वप्रज्ञामानी हि नश्यति इदं च श्रूयतामन्यन्मालवे भ्रातरावुभौ विप्रावभूतामद्वैधं तयोः पि-
त्र्यमभूद्धनं विभज्यमाने चार्थे स्मिन्न्यूनाधिकविवादिनौ स्त्रेपीन्तत उपाध्यायश्चांगः सस्ताव भाषत वस्तु वः
स्वसमेऽर्द्धेऽर्द्धं तत्त्वा विभज्यतां युवाभ्यां येन वो नस्यान्न्यूनाधिकं ततः कलिः तच्छ्रुत्वा वेश्मशय्यादि भांडं सर्वं पश-

नपि एकमेकं द्विधा ज्ञात्वा मूढौ विभजनं स्मतौ एकादासा तयोरासीत्सापिताभ्यां द्विधा कृता तद्दुःखाद्दंडितौ रा-
ज्ञा सर्वस्वं तावुभावपि द्वौ लोकौ नाशयंत्येवं मूर्खा मूर्खोपदेशतः तस्मान्मूर्खान्न सेवेत प्राज्ञः सेवेत पंडितान् असं-
तोषो हि दोषाय तथा चेदं निशाम्यतां आसन्प्रव्राजिकाः केचिद्भिक्षासंतोषपीवराः तान्दृष्ट्वा पुरुषाः केचिदन्योन्यं
सुहृदो ब्रुवन् अहो भिक्षाशिनोप्येते पीनाः प्रव्राजका इति एकस्तेषु ततोवादीत्कौतुकं दर्शयामि वः अहं कृशीकरो-
म्येतान्भुंजानानपि सर्ववत् इत्युक्त्वा स निमंत्र्येतान्क्रमात्प्रव्राजकान्गृहे एकाहं भोजयामास षड्रसाहारमुत्तमं ।
ते च मूर्खास्तदास्वादं स्मरंतो भैक्ष्यभोजनं न तथा च लभंते स्म तेन दुर्बलतां ययुः ततः प्रदर्श्य सुहृदां दृष्ट्वा तत्संनि-
धौ च तान् प्रव्राजकांस्तदाहारदायी स पुरुषो ब्रवीत् तदा भैक्षेण संतुष्टाः कृशपुष्टा इमे भवन् अधुना तदसंतो-
षाद्दुःखाद्दुर्बलतां गताः तस्मात्प्राज्ञः सुखं वांछन् संतोषे स्थापयेन्मनः लोके द्वयेप्यसंतोषो दुःसहो शांतदुःखदः इति
तेनानुशिष्टास्ते सुहृदो दुष्कृतास्पदं असंतोषं जहुः कस्य सत्संगेनाभवन्बुधः अयं सुवर्णमुग्धश्च देवेदानीं निशा-
म्यतां पुमान्कश्चिज्जलं पातुं तडागमगमद्युवा स जडोऽनोकहस्थस्य स्वर्णचूडस्य पक्षिणः सुवर्णवर्णं तत्रांभःस्थ
पश्यत्प्रतिबिंबकं सुवर्णमिति तं मत्वा तद्ग्रहीतुं प्रविवेश तं तडागं न च तत्प्राप दृष्टनष्टे चले जले आरुह्यारुह्य च
तटं सततं पश्यन्प्रविश्य पतन् पुनःपुनस्तडागांभो जिघृक्षुर्नाप किंचन पित्रा यत्नेन दृष्टोसौ पृष्टो निन्ये गृहं जडः ।

तांदृष्ट्वाप्रतिमांतोयेत्वगंविद्राव्यबोधिताः निर्विमर्षामूर्षाज्ञातैर्मुग्धैस्त्येवमबुद्धयः उपहास्याःपरेषांचस्वेषांशो
च्याभवंतिचः अयंवान्योमहामूर्खवृत्तांतोत्रनिशम्यतां कस्याप्युष्ट्रोवसन्नोभूज्जारेणवणिजोधनि सभृ
त्यानब्रवीकश्चिद्दुष्टंगवान्यमानये कीवाहंयोस्यकारभस्यार्द्धभारादितोहितं मेघागमेयथावस्त्रपेटाश्च
तासुनस्पृशेत् अंभश्चर्मणियुष्माभिस्तथाकार्यमिहस्थितैः इत्युक्त्वापार्श्वेवस्त्राण्यभृत्यांस्तस्मिंस्ततोगते वनिजस
कस्मादुन्नम्यप्रारेभेवर्षितुंघनः तथाकार्यंयथानांभःपेटाचर्महिसंस्पृशेत् इतिनःस्वामिनाप्रोक्तमित्यालोच्या
थतेजडः तद्धृत्वावस्त्राणिपेटाभ्यस्तैस्तैस्तान्यभ्यवेष्टयन् चर्माणितेनवस्त्राणिविनेशुस्तेनवारिणा पापेकिंनक्रि
सकलोवस्त्रोत्क्षेपोनाशितोंभसा इत्यागतोथसवणिक्क्रुद्धोभृत्यानभाषतः वस्यैवादिष्टमुद्रकात्पेटाचर्मणिरक्षणैः
द्दोषस्तत्रचकोस्माकमितितेपितमभ्यधुः चर्मस्वार्द्रंबुनश्यंतिवस्त्राणीतिमयोदितं वस्त्राणीतिमयोदितंवस्त्रा
न८ णामेवरक्षार्थमुक्तंवोनतुचर्मणां इत्युक्त्वाचान्यकरभंस्तभारोवणिक्कृतैः सगत्वास्वगृहंभृत्यान्सर्वस्वंतानदंड
यत् एवमज्ञातहृदयामूर्खाःतत्त्वाविपर्ययं घ्नंतिस्वार्थंपरार्थंचताहृगदहतिचोत्तरं अयंवाश्रपिकोमुग्धःसं
क्षेपेणनिशम्यतां क्रीणातिस्माधगःकश्चित्पणेनाष्टौवपूपकान् तेषांचयावत्सभुंक्तेतावन्मेनेनतृप्तता सप्तमे
नाथभुक्तेनतृप्तिस्तस्योदपद्यत ततश्चक्रंदसजडोमुषितोस्मिनकिंमया एवएवादितोभुक्तोयैनास्मितः

र्पितः नाशिताः किं हत्थैवान्येमयाहस्तेनकिं त्ततः इतिशोचन्नमात्रप्तिमजानांजहसेजनैः कश्चिद्दासोहिव
णिजामूर्खः केनाप्यभाषत रक्षेस्त्वं विपिणीद्वारं क्षणां गेहं विशाम्यहं इत्युक्तेवतियातेस्मिन्वणिजिद्वारपट्टकं।
विपणीतोगृहीवांसेदासोद्रष्टुमगान्नटं आगतंश्चततोदृष्ट्वावणिजातेनभर्त्सितः तदुक्तं रक्षितं द्वारंमयेद
मितिसोब्रवीत् इत्यनेर्थायशब्दैकपरोतात्पर्यविजडः एवंचमहिषोमुग्धमहर्षंश्शृणुताधुना कस्यचिन्म
हिषः कश्चिद्ग्राम्येग्रामस्यवाह्यतः नीचावटतटेभिल्लावाटेव्याघ्रभक्षितः तेनगत्वाथविज्ञस्तोमहिषस्वामि
नान्दपः ग्राम्यानानाययामाससतान्महिषंभक्षकान् तेसमक्षंसराजाग्रेमहिषः स्वाम्यभाषतः तडागनि
कटेदेवनीचावटतरोरधः एभिर्मेमहिषोहत्वाभक्षितोपश्यतोजडैः तच्छ्रुत्वान्येषुतेष्वेकोवृद्धोमूर्खोब्रवादिदं।
तडागएवनास्त्यस्मिन्ग्रामेनचवटः क्वचित् मिथ्यावक्त्येषमहिषः क्वहतोभक्षितोस्यवा श्रुत्वैतन्महिषस्वा
मीसोब्रवीन्नास्तिकिंवटः तडागश्चसपूर्वस्यां दिशिग्रामस्यतस्यसः अष्टम्यां चसयुष्माभिर्भक्षितोमहिषोत्र
मे इत्युक्तस्तेनसपुनर्वृद्धमूर्खोब्रवादिदं पूर्वादिगेवनास्त्यस्मद्ग्रामेनाप्यष्टमीतिथिः एतच्छ्रुत्वाहसन्राजात
माहोत्साहयंजडः त्वंसत्यवादीनासत्यंकिंचिद्वदतितन्मम सत्यंब्रूहिसयुष्माभिः किंभुक्तोमहिषोनवा एत
च्छ्रुत्वाजडोवादीन्मरतेपितरिवत्सरैः त्रिभिर्जातोस्मितेनैवशिक्षितोस्मुक्तियाटवं तदसत्यंमहाराजनकदाचि

ददाम्यहं भुक्तोस्म्यमहिषोस्माभिरन्यदक्किमस्त्वाद्यसौ श्रुत्वैतत्सानुगो हासं राजा रोद्धुं स नाशकत् निर्यात्यमहि
षं तस्य तांश्च ग्राम्यानदंडयत् इत्यगुह्यं निगुहंते गुह्यं प्रकटयंति च मूर्खाभिमानेनादातुं मूर्खः प्रत्ययमात्मनः
नि कंचिद्दरिद्रं गृहिणी चंडी मूर्खमभाषत प्रतिवेश्यगृहं यास्याम्युत्सवेस्मिन्निमंत्रिता तत्त्वयोत्पलमालैका नानी
ता चेत्कुतोपि मे तन्न भार्यास्मि ते नापि भर्ता मम भवानिति ततस्तदर्थं रात्रौ स राजकीयं सरो ययौ तत्प्रविष्ट
श्च कोसीति दृष्टः पद्मरक्षिभिः चक्राह्वोस्मीति च वदन्बद्धा नीतः प्रगे स तैः राजाग्रे पृच्छमानश्च चक्रवाकरुतं
व्यधात् ततः स राज्ञा कथितः स्वयं पृष्टो नुबंधतः मूर्खः कथितवृत्तांतो मुक्तो दीनो दयालुना कश्चिच्च मूर्खधीर्वै
द्यः केनाप्यूचे द्विजन्मना कुरुध्वं मम पुत्रस्य कुष्ठस्याभ्यंतरं नय एतच्छ्रुत्वाब्रवीद्वैद्यो दश देहि पणान्मम ददामि ते
दशगुणान्साधयामि न चेदहः एवं तच्छ्रुत्वा पणांस्तस्माद्गृहीत्वा तान्पणान्हि नात् स तं स्वेदादिभिः कुष्ठमस्त्रज्यकैवलं
भिषक् न चाशकत्स्फोटयितुं ददौ दशगुणांस्त्पणान् को हि कुष्ठमसज्जं कर्तुं शक्नुयादिह महानुभं हासायैवमशक्यार्थः
प्रतिज्ञानविकत्थनं तदादृशैर्मूढमार्गैः संचरेत न बुद्धिमान् इति भद्रमुखात्सगोमुखाख्यात्सचिवान्मुग्धकथां नि
शम्य रात्रौ नरवाहनदत्तराजपुत्रः सुमतिन्नातिमते तुतोष तस्मै प्रभजन्न्वसतक्कथाविनोदाद्भनकैः शक्तियशः स
मुत्सुकोपि शयनीयमुपागतोथ निद्रां सवयोभिः सहितो निजैर्वयस्यैः ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथा

क०लं०१०
६२

सरित्सागरे शक्तियशोलंबके षष्ठस्तरंगः ॥ ॥ आदितो द्वाषष्टितमस्तरंगः ६२ ततः प्रातः प्रबुद्धस्तां सशक्तियश
संप्रियां नरवाहनदत्तोऽध्यायन्व्याकुलतां ययौ तद्विवाहावधेः शेषं मासमप्ययुगसंनिभं मन्वानो नरतिं लेभेन
वोढोत्कंठेन चेतसा तद्बुद्ध्वा गोमुखमुखात्स्नेहात्तस्य पितांतिकं वत्सराजः ससचिवान्प्राहिणोत्सवसंतकान् तत्रैवा
त्रधैर्यं च तस्मिन्वत्सेश्वरात्मजे विदग्धो गोमुखो मंत्री वसंतकमुवाच तं युवराजमनस्तुष्टिकरीमार्य वसंतकः वि
चित्रां कांचिदाख्याहि कथामभिनवामिति ततो वसंतको धीमान्कथां वक्तुं प्रचक्रमे मालवे श्रीधरो नाम प्रख्यातो
ऽभूद्द्विजोत्तमः उत्पद्येते च तस्य द्वौ सदृशौ यमजौ सुतौ ज्येष्ठो यशोधरो नाम तस्य लक्ष्मीधरोऽनुजः यौवनस्थौ च तौ
विद्याप्राप्तये भ्रातरावुभौ देशांतरं प्रतिष्ठाते सहितौ पितृसंज्ञया क्रमात्पथि व्रजंतौ च प्रापतुस्तौ महाटवीं अ
जलामतरुच्छायां संतप्तसिकताचितां तस्यां यांतौ परिक्लांतौ संतापेन तृषा च तौ एकं सफलसच्छायं सायं संप्रा
पतुस्तरुं मूले तस्यातरोश्चैकां वापीं पृथगपश्यतां शीतलस्वच्छसलिलां कमलामोदवासितां तस्यां स्नात्वा कृता
हारौ पातशीतांबु निर्वृतौ शिलापट्टोपविष्टौ च क्षणं विश्राम्यतः स्म तौ अस्तंगते रवौ संध्यामुपास्य प्राप्तिनां भ
यात् नेतुं निशां भ्रातरौ तौ तयामारुरुहस्तरुं निशामुखे च तत्राधो वाप्यास्तस्य जलांतरात् उदगंति स्म पुरुषा
बहवः पश्यतोस्तयोः तेषामशोधयत्कश्चिद्भूमिं तां कश्चिदालिपत् कश्चिच्च तत्र पुष्पाणि पंचवर्णान्यवाकिरत्

राम
६२

कश्चिच्च कनकपर्यंकमानीयात्र न्यवेशयत् कश्चिन्न्यस्तार तस्मिंस्तु तूलिकां प्रच्छदोत्तरां केचित्सुख्यांगरागादियान-
माहारमुत्तमं आनायस्त्वापयामासुरेकदेशे तरोस्तले तत्रवापीतलात्तस्माद्रूपेणाजितमन्मथः उदगात्सुरूपः
स्रग्वी दिव्याभरणभूषितः तस्मिंस्तत्रासनासीने स्रक्स्नमाल्यानुलेपने सर्वे परिजनास्तस्यां वाप्यामेव ममज्जिरे।
अथोऽगारसमुत्थादेकां भव्यान्ततिंप्रियां विनीतवेषां मंगल्यमाल्याभरणधारिणीं द्वितीयां चातिरूपाद्यां सद्य
स्त्वाभरणोज्ज्वलां तेच भार्येऽभेतस्य पश्चिमावल्लभा पुनः ततोऽन्नरत्नपात्राणि न्यस्तपात्रद्वयोस्तयोः भर्तुः सपत्न्याश्चा
हारंपानं चोपानयत्सती तयोर्भुक्तवतोः सापि बुभुजे सोऽथ तत्पतिः पर्यंकशयनं भेजे तया सा कं द्वितीयया अनुभू
यात क्रीडां सुखं निद्रां जगाम सः आद्याच भुक्त्वा सा तस्य पादसंवाहनं व्यधात् द्वितीसाप्यनिद्रैव तस्याभूच्छयने प्रि
या दृष्ट्वैव तौ विप्रपुत्रौ तरुस्त्वव्व तुर्मिथः कोयं स्यादवतीर्यैतः पादसंवाहिकामिमां एतस्य किल एष भावः सर्वे घृवि
तताऽमा अवतीर्याथतौ यावद्दोघांतामुपसर्पतः यशोधरं तयोस्तावद्द्वितीयामाददर्शतं उच्छ्रायशयनात्स
सुसुप्तस्योद्दामचापला तमुपेत्य समुत्कां तं सा मां भज स्वेत्यभाषत पापे त्वं परदारा मे तं वा हं परपूरुषः तत्किमेवं ब्र
वीषीति तेनोक्ता साब्रवीत्पुनः द्वादशानां शतेनाहं संगता किं भयं तव न चेत्प्रत्येषि पश्यैतदंगुलीयशतं मम
एकैकमंगुलीयं हि हृतमेकैकतो मया इत्युक्त्वा स्वावलग्नात्तस्मादंगुलीयान्यदर्शयत् ततो यशोधरो वादीत्सं-

बृ॰क॰१०
८३
53

गद्यस्वशतेनवा लक्षेणवाममत्वंद्व मातानाहंतथाविधः एवंनिरात्ततातेनसाप्रबोध्यपतिंक्रुधा यशोधरंतं-
संदर्श्यजगादरुदतीशठा अनेनपाप्मनासुप्तेत्वय्यहंधर्षितावलात् तच्छ्रुत्वैवसउत्तस्थौरवङ्गमात्तष्यतत्पतिः ।
अथान्यासासतीभार्यातंगृहीत्वैवपादयोः अब्रवीन्मातृतथामिथ्यापापंश्रृणुवचोमम अनयापापयादृष्टा
त्वत्पार्श्वेस्थितयाह्वात् अर्थितोयंवचोस्याःसाधुस्तत्प्रतिपद्यते मातामम्वमित्युक्त्वामदनैर्निराकृता प्राबोधय न४
यद्धर्मभर्तारंवावधायैतस्यकोपतः अनयामत्समक्षंचात्रित्रिहितरोस्थिताः कृतांगुलीयकाभुक्ताःशतसंख्याःप्रभो
ध्रुवगाः हृच्चसंभावननयामयानोक्तंतुजाग्रते अद्यत्वत्पापभीत्यैवमयाच्यमहमध्रुवं वस्त्रांचलेंगुलीयानि-
यश्यास्याःप्रत्ययोनचेत् नचेषमेसतीधर्मोयदर्त्रेर्थनन्तंवचः सतीत्वप्रत्ययायेमंप्रभावंपश्यचप्रभो इत्यु
क्त्वाभस्मचक्रेसातस्तंक्रोधवीक्षितं प्रसाददृष्टंचपुनस्तंसर्वाभ्यधिकंव्यधात् तदृष्ट्वासचिरात्भर्ताजग्रस्तामुप-
गूढवान् निरासचक्षितीयांत्वंभिन्नानांसांकुगेहिनी अंगुलीयानिसंप्राप्यतद्वस्त्रांतात्सतत्पति क्षमयामासकि
ल्बिषंदृष्ट्वाध्ययनपावकं यशोधरंभ्रातृयुतंसनिर्वेदोजगादच भार्येकृदिनिधायैतेरक्ष्यामीर्ष्यावशात्सदा तथा
प्येषानशक्तितापापैकारक्षितुंमया विद्युतंकःस्थिरंकुर्यात्कोरक्षेच्चपलांस्त्रियं साध्वीयदिपरंस्वेनशीलेनैके
नारक्ष्यते तद्रक्षितासामर्त्तारंरक्षतुमप्यलोकत यथानयाशापवरक्षमयाप्यास्मिरक्षितः एतत्प्रसादाकु राम
८३

लटासंगमोपगतो मम नचोपनतमत्युग्रं सद्विप्रवधपातकं इत्युक्त्वा सतमप्राक्षीदुपवेश्य यशोधरं आगतौस्थः-
कुतः कुत्र व्रजथः कथ्यतामिति ततो यशोधरस्तस्मै स्ववृत्तांतं निवेद्य सः विश्वासं प्राप्य पप्रच्छ तमप्येवं कुतूहला-
त् नाहस्यं महाभाग यदि तद्ब्रूहि मेधुना कस्त्वमीदृशि भोगेपि किं च ते जलवासिता तच्छ्रुत्वा श्रूयतां वच्मी-
त्युक्तः सपुरुषस्तदा जलवासी स्ववृत्तांतमेवं वक्तुं प्रचक्रमे हिमवद्दक्षिणो देशः कश्मीराख्योस्ति यं विधिः स्वर्ग-
कौतूहलेहर्तुं मर्त्यानामिव निर्ममे यत्र विस्मृत्य कैलासमध्येत द्वीपसुखावास्थितिं स्वयंभुवौ स्थानशतान्यध्यासते-
हराच्युतौ वितस्ताजलस्रुतोयः श्राविद्धजनाकृतः अजयः कलदोषाणां द्विषतां बलिनामपि तत्राहं भर्गशर्मा-
ख्यो ग्रामवासी किलाभवं द्विजातिपुत्रः सामान्यो द्विभार्यः पूर्वजन्मनि सोहं कदाचित्संजातसंस्तवो भिक्षुभिः सह
उपोषणव्रताख्यं नियमं तच्छास्त्रोक्तं गृहीतवान् तस्मिन्समाप्तप्राये च नियमे शयने मम पापा हठादुपैत्सैका भार्या
सुप्तवती किल तुर्ये तु यामे विस्मृत्य तद्व्रतेन निषेवणां निद्रामोहात्तया साकं रतं सेवितवानहं तन्मात्रखंडिते तस्मि-
न् व्रतेहं जलपूरुषः इहाय जातस्ते द्वे च भार्ये जाते इहापि मे एका साकुलटा पापा द्वितीयेयं पतिव्रता खंडितस्या-
पि तस्य व्रतस्य भावो नियमस्य मे जातिस्मरोस्मि पद्यश्चरात्रौ भोगो ममेदृशः यदि नाखंडयिष्यं तदिदं स्यान्मे न जन्म
तत् इत्याख्याय सवृत्तांतमतिथ्या तावपूजयत् समस्तैर्भोजनैर्दिव्यवस्त्रैश्च भ्रातरावुभौ ततोस्य सा सती भार्या स-

वृ०क०१०
४४
५५

र्वृत्तमवेत्यतत् विन्यस्य जानुनी भूमाविंदुं पश्यंत्यभाषत भो लोकपालाः सत्यं चेदहं साध्वी पतिव्रता तदयं बुवास-
मुक्तोघस्वर्गं यात्वेष मे पतिः इत्युक्तवत्यामेवास्यां स्वाद्विमानमवातरत् तदारूढौ च तौ स्वर्गं दंपती सह जग्मतुः अ-
साध्यं सत्यसाध्वीनां किमस्ति हि जगत्त्रये तौ च विप्रौ तदालोक्य विस्मयं ययतुः परं नीत्वाथरात्रिशेषं तं प्रभाते स य-
शोधरः लक्ष्मीधरश्च विप्रौ तौ भ्रातरौ प्रस्थितौ ततः सायं च निर्जनारण्यवृक्षमूलमवापतुः जलप्रेप्सू च तस्मात्तौ
वृक्षाद्बुश्रावतुर्गिरं हे विप्रौ तिष्ठतं तावदहमद्य करोमि वां स्नानान्नपानैरातिथ्यं गृहमेध्यागतौ युवां इत्युक्त्वाव्य-
रमक्षाच्चजज्ञे तत्रांबुवापिका अवतस्थे च तत्तीरे विचित्रं पानभोजनं किमेतदिति साश्चर्यौ ततस्तौ द्विजपुत्रकौ:
स्नात्वा वाप्यां यथाकाममाहाराद्यं च चक्रतुः तत्र संध्यामुपास्यैतौ यावत्तरुतले स्थितौ तावद्व्यकांतः पुरुषस्तरोस्त-
स्मादवातरत् स चाभिवादितस्ताभ्यां विहितस्वागतः क्रमात् उपविष्टो द्विजातिभ्यां को भवानित्यपृच्छ्यत ततः स पु-
रुषोवादीत्पुराहं दुर्गतो द्विजः अभूवं तस्य मे जाता दैवाद्ब्रमणसंगतिः कुर्वंस्तदुपदिष्टं च जातु व्रतमुपोसवं शठे-
न सायं केनापि भोजितोस्मि बलात्पुनः तेनाहं खंडितात्तस्माद्व्रताज्जातोस्मि गुह्यकः श्रमणीयद्यकरिष्यं तदभविष्यं सु-
रो दिवि एवं मयोक्तः स्वोदंतो युवां कथयतं तु मे कुतो युवां किमेतां च प्रविष्टौ स्थो मरुस्थलीं तच्छ्रुत्वा सोब्रवीत्तस्मै स्व-
वृत्तांतं यशोधरः ततस्तौ ब्राह्मणौ यक्षः पुनरेवमभाषत यद्येवं तदहं विद्याः स्वप्रभावाद्ददामि वां तेन विधोगरहं

राम
४४

यातं विदेशभ्रमणेन किं इत्युक्त्वा स ददौ ताभ्यां विद्यास्तौ च तद्देवताः तत्प्रभावाज्जगृहतुः सोथ यक्षो जगाद तौ एका
मिदानीं याचेहं भवद्भ्यां गुरुदक्षिणां युवाभ्यां मत्कृते कार्यं व्रतमेतदुपोसवं सत्याभिभाषणं ब्रह्मचर्यं देवप्रद-
क्षिणं भोजनं भिक्षुवेलायां मनसः संयमः क्षमा एकरात्रं विधायैतदर्पणीयं फलं मयि शृणु व्रतफलं येन दिव्यं च
प्राप्नुयामहं इत्यूचिवान्विनम्राभ्यां ताभ्यां यक्षस्तथेति सः विप्राभ्यां प्रतिपन्नार्थस्तत्रैवांतर्दधे ततो तौ चाप्रयास
सिद्धार्थौ प्रहृष्टौ भ्रातरावुभौ रात्रिं नीत्वापरात्स्वस्वमेवाजग्मतुर्गृहं तत्राख्याय स्ववृत्तांतमानंद्य पितरौ निजौ उपो
सवव्रतं तत्तौ यक्षपुण्याय चक्रतुः अथैत्य स गुरुर्यक्षो विमानस्थो जगाद तौ युष्मत्प्रसादाद्देवत्वं प्राप्तोस्म्युत्तीर्य यक्ष
तां त्वरात्मार्थमिदं कार्यं युवाभ्यां मयि यद्धृतं भविता येन देववृंदे ह्यांते युवयोरिति अक्षीणार्थौ विद्यानौ च वरान्म-
म भविष्यथ इत्युक्त्वा स विमानेन कामचारी ययौ दिवं ततो यशोधरो लक्ष्मीधरश्च भ्रातरावुभौ सदा व्रतं तत्प्राप्ता
र्थविद्यावास्तां यथासुखं एवं धर्मप्रवृत्तानां शीलं क्लेशेप्यमुंचतां देवता अपि रक्षंति कुर्वंतीष्टार्थसाधनं इत्थं वसंतका
ख्यानकथाद्भुतविनोदतः वत्सेश्वरसुतः प्रेप्सुः स शक्तियशसं प्रियां आहारसमये पित्रा समाहूतस्तदंतिकं नरवाहन
दत्तो थ ययौ तत्सचिवैः सह अथानुरूपं भुक्त्वा च तत्र सायं स्वमंदिरं वयस्यैः स निजैः साकमाययौ गोमुखादिभिः तत्र
तं गोमुखो भूयो विनोदयितुमब्रवीत् श्रूयतामिदमन्यं चो देवाख्यामि कथाक्रमं आसाद्बलामुखो नाम परिभ्र

वृ०त्कं०१०
४५
45

ष्टः स्वयूथतः उदुंबरतरौ तीरे वारिधेर्वानरोश्वाः तस्य भक्षयतोहस्तात्च्युतमेकमुदुंबरं जघास शिशुमारोथवारिरा॰
शिजलाश्रयः तत्फलास्वादहृष्टश्च सप्रचक्रेकलं रवं यदुसास्स बद्धुन्यस्मैफलानि कपिरक्षिपत् तथैव चक्षिप
न्नित्यं फलानि च तथैव सः शिशुमारोहृतं चक्रे जज्ञे सख्यं ततस्तयोः तेनान्वहं तटस्थस्य जलस्थो निकटे कपेः शि
शुमारो दिनं स्थित्वा ससायं स्वगृहं ययौ ज्ञातार्था तस्य भार्या च सदा विरहदुःखिता कपिसख्यमनिच्छंती मांद्यव्याज
मशिश्रयत् ब्रूहि प्रिये किमस्वास्थ्यं तव केन च शाम्यति इत्यार्तस्तां च पप्रच्छ शिशुमारः प्रियां मुहुः निर्बंधपृष्टा
पि यदा न सा प्रतिवचो ददौ रहस्यज्ञा सखी तस्य स्तदा तं प्रत्यभाषत यद्यपि त्वं न कुरुषे नेच्छत्येषा तथाप्यहं ब्रवी
मि विबुधः स्वेदं जनानां सहते कथं सतादृगस्या भार्यायास्तवोत्पन्नो महागदः विना वानरहृत्पद्मयूषं न शममे॰
ति यः इत्युक्तः स प्रियासख्या शिशुमारो व्यचिंतयत् कथं वानरहृत्पद्मकं तः संप्राप्नुयाम्यहं सख्युः करोमि चेद्द्रो
हं कपेस्तत्किं ममोचितं सख्या किमथवा भार्या प्राणेभ्योप्यधिका प्रिया इत्यालोच्य स तां भार्यां शिशुमारो जगाद सः। मवद ३
तदानयाम्यखंडं ते कपिं किं रुद्यसे प्रिये इत्युक्त्वा स ययौ तत्र मित्रस्य निकटं कपेः कथाप्रसंगमुत्पाद्य तदेवं कपिं
स घापि न सखे दृष्टं गृहं भार्या च मे त्वया तदेहि तर्हि गच्छावो विश्रमायैकमप्यहः भुंज्यते यत्र नान्योन्यं गृहमे॰
त्य निर्गलं प्रदर्श्यते न दाराश्च कैतवं तन्न सौहृदं इति प्रतार्य्य जलधाववतार्यावलंब्य चः वानरं शिशुमार राम
४५

स्तंगंतुंप्रववृतेत्रसः गछंतंत्पंसदृष्ट्वाचवानरश्शंकिताऊलं सखेन्यादृशमद्य त्वांपश्यामातिसपृष्टवान् निर्बंधेना
थपृष्टतंमवाहस्तगतचतं प्लवंगमंजगादैवंशिशुमारोजडाशयः अस्वस्थामेस्थिताभार्यासाचयस्थोपयोगिमां
याचतेकपिहृत्पद्मंतेनाधविमनास्थितः श्रुत्वैतसवचस्तस्यकपिःप्राज्ञोप्यचिंतयत् हंतैतदर्थमानीतःपापेना
हमिहामुना अहोस्त्रीव्यसनाक्रांतोमित्रद्रोहेयमुद्यतः किंवादंतैःस्वमांसानिभृतग्रस्तोनखादति इत्थंसंचिंत्य-
सप्राहशिशुमारंसवानर यदेवंतत्त्वयेतन्मेकिंनोक्तंप्रथमंसखे आगमिष्यंस्वमादायहृत्पद्मंत्वत्प्रियार्थते वासोदुंबर-
वृक्षेहितदिदानीममस्थितं तच्छ्रुत्वाशिशुमारस्वमात्रोमूर्खोब्रवादिदं तर्ह्येतदानयेहित्वमुदुंबरतरोरिति आनिना-
यांबुधेस्तीरंशिशुमारंपुनःसतं तत्रतेनांतकेनेवमुक्तःसचकपिस्तटं उत्प्लुत्यारुरोहवृक्षाग्रंशिशुमारमुवाचतं गछरे-
मूर्खहृदयंदेहाद्भवतिकिंपृथक् मयैवंमोचितोद्यात्मानचात्रेष्याम्यहंपुनः किमत्रनश्रुतामूर्खगर्दभाख्यायिकात्व
या आसीत्क्रोमायुसचिवःसिंहःकोपिवनेक्वचित् सज्ञावाखेटकायातेनात्रभूयेनकेनचित् आहतोहेतिभिजीव
कथमप्यविशद्गुहां तत्रस्थितेगतेतस्मिन्राज्यनाहारनिस्सहे तछेषामिषवृत्तिःसगोमायुःसचिवोभ्यधात् निर्ग
त्यतंयथाशक्तिनाहारंचिनुषेप्रभोः सीदत्येवशरीरंतेसमंपरिजनेनयत् इत्युक्तःसश्रृगालेनतेनसिंहोजगादतं
सखेनाहंव्रणाक्रांतःशक्तोस्मिभ्रमितुंक्वचित् खरस्यकर्णहृदयंभक्ष्यंप्राप्नोमिचेदहं तन्मेव्रणानिरोहंतिप्रततिस्तो

हृ०लो०१०
४६
46

भवामिच तदानयकुतोपित्वंगत्वागर्दभमाशुमे इत्युक्तस्तेनगोमायुस्तथेतिययौततः भ्रमंजनांतिकेलब्धार-
जकःस्वसगर्दभं प्राप्यैवोपेत्यवक्तिस्मदुर्बलःकिंभवानिति तशीभूतोस्मिरजकस्यास्यभारंवहन्सदा इत्युक्तेवं
तंचखरंतमुवाचसजंबुकः इहकिंवहसिक्लेशमेहित्वांप्रापयाम्यहं वनंस्वर्गसुखंतत्रखराभिःसहवर्द्धते तच्छ्रु-
त्वासतथेत्युक्त्वागर्दभोभोगलोलुपः वनेसिंहस्यतस्यागात्तेनगोमायुनासह तंचदृष्ट्वैवतस्यैत्यपृष्ठतोगर्दभ
स्यसः सिंहोददौकराघातंप्राणवैकल्यदुर्बलः सतेनाविक्षतस्त्रस्तःपलाय्यसहसाखरः आगच्छन्नचतंसिंहोप्यपत
द्विक्लवाकुलं सिंहःस्वसिद्धकार्यःस्वांचवीतिंप्राविशद्गुहां ततस्तंजंबुकोमंत्रीसोपलंभमभाषत नहतोगर्दभोप्ये
षवराकश्चेत्त्वयाप्रभो हरिणादिवधेकातद्वार्त्तातवभविष्यति तच्छ्रुत्वासोब्रवीत्सिंहोयथावेक्षितथापुनः तमा
नयखरंतावत्संज्ञोभूत्वानिहन्म्यहं इतिसप्रेषितस्तेनपुनःसिंहेनजंबुकः गत्वाखरंतमवदद्विद्रुतःकिंभवानिति।
अहंसत्वेनकेनापिताडितोत्रेतिवादिनं तंचभूयःसगोमायुर्विहस्यखरमब्रवीत् मिथ्यैवविभ्रमोदृष्टस्त्वयान
म३ वत्रतादृशं स्वबमस्तिसुखंह्यत्रवसाम्यहमपीदृशः तदद्यैवमयासाकंतन्निबोधसुखंनवं इतितद्वचसामूढस्त-
त्रागात्सखरःपुन आगतंतंचदृष्ट्वैवसनिर्गत्यगुहामुखात् निपत्यपृष्ठेन्यवधीन्मृगादिद्दारितं नखैः निहत्यस
गर्दभंतंचस्थापयित्वाचरक्षकं तस्यतंजंबुकंश्रांतःसिंहःस्नातुंजगामसः तत्कालंजंबुकस्तस्यसमायावीख राम ४६

रस्यतत् भक्षयामास हृदयं कर्णौ चाप्यात्मतृप्तये स्नात्वागतस्तथाभूतं दृष्ट्वैव सखरं हरिः कर्णौ हृदयं चास्येत्यपृ
च्छतं च जंबुकं जंबुकः सोप्यवादीत्तमकर्णहृदयः प्रभो प्रागेवासौ कथं गत्वाप्यागच्छेदन्यथाद्वयं तच्छ्रुत्वा स तथै-
वेतन्मत्वा केसर्य्यभक्षयत् तन्मांसमन्यत्तच्छेषं जंबुकोपि चखाद सः इत्याख्याय कपिर्भूयः शिशुमारमुवाच तं
तन्नात्रैष्याम्यहं भूयः करिष्यामि खरायितं एवं तस्मात्कपेः श्रुत्वा शिशुमारो ययौ गृहं मोहादसिद्धभार्यार्थशोचन्मि
त्रं च हारितं तस्मात्ख्यापयामास भार्यावन्तिमायया कपिः सोप्यंबुधेस्तीरे चचार च यथासुखं तदेवं विश्वसेन्नैव
वबुद्धिमान्दुर्जने जने दुर्जने तत्क्षणे सर्प्पे च कुतो विश्वसतः सुखं इत्याख्याय कथां मंत्री गोमुखः पुनरेव सः नरवाहन
दत्तं तं निजगाद विनोदयन् श्रृणु विदानां कुमारत्वानुपहासानिमांजत् तत्रेमं श्रृणु गांधर्वपरितोषत्ततं जडं कश्चि
द्गांधर्विकेनाढ्यो गीतवाद्येन तोषितः भांडागारिकमाहूयत संक्षेममभाषत देहि गांधर्विकायास्मै द्वे सहस्रे पणानि म५
ति एवं करोमीत्युक्त्वा च स भांडागारिको ययौ गांधर्विकोथ गत्वा तान्पणांस्तस्माद्याचत न चास्मै स्थितसंवित्ता-
न्पणान्भांडारिको ददौ अथाढ्यस्तेन विज्ञप्तस्तत्रैव तेन वैणिकेन सः उवाच किं त्वया दत्तं येन प्रतिददामि ते वीणा
वाद्येन मे क्षिप्रं त्वया श्रुतिसुखं त्ततं तथैव दानवाक्येन त्वं तं क्षिप्रं मया पिते तच्छ्रुत्वा विहताशोपि हसित्वा वैणिको ययौ
यो कानाशोत्क्यानया किं न हासो ग्रामणोपि जायते भीतशिष्यद्वयं चेदं देवेदानीं निशम्यतां गुरोः कस्याप्यभूतां द्वौ

वृ०कं०१०
७१
47

शिष्यावन्योन्यमत्सरौ तयोरेकोगुरोस्तस्यदक्षिणंपादमन्वहं अभ्यंजनक्ष्यालयामासवामपादंतथेतरः दक्षि
णाभ्यंजकेजातुग्रामंसंप्रेषितेगुरुः अभ्यंज्यवामपादंतंद्वितीयंशिष्यमभ्यधात् त्वमेवदक्षिणंपादमभ्यंज्य-
क्षालयाद्यमे श्रुत्वैतन्मत्सरिशिष्योसोसतंस्वैरमभाषत प्रतिपक्षस्यसंबंधीनपादोभ्यंज्यएषमे एवमुक्तवत
श्चास्यनिर्बंधंसोकरोद्गुरुः ततोविपक्षस्तच्छिष्योरोषादादायतस्यतं गुरोःशिष्यःसचरणंबलाद्ग्रावणाचभग्नवा
न् मुक्ताकंदेगुरौतस्मिन्कुशिष्योन्यैःप्रविश्यस ताड्यमानःसम्भ्रकेनगुरुणातेनमोचितः अन्येद्युःसोपरःशि
ष्यःप्राप्तोग्रामाद्विलोक्यतं अंघ्रिपाडांगुरोःपृष्टवृत्तांतःप्रज्वलत्क्रुधा नाहंभवज्मिकिंपादंतस्यसंबंधिनंद्विषः।
इत्यालोच्यद्वितीयांघ्रिंगुरोस्तस्यबभंजसः ततोव्यताड्यमानोन्यैरपिभग्नोभयांघ्रिणा गुरुणातेनत्रपयादुःशि
ष्यःसोप्यमुच्यत सर्वद्वेष्योपहास्यौद्वौशिष्यौद्वौपययतुस्ततः गुरुश्चस्वक्षमाश्लाघ्यःस्वस्थःसोप्यभवत्क्रमात् ए
वमन्योन्यविद्वेषोमूर्खैःपरिजनःप्रभोः स्वामिनोर्थेनिहंत्येवनचात्महितमश्नुते अयंचद्विशिरःसर्पवृत्तांतोप्य
वधार्यतां कस्याप्यहेर्द्वेशिरसाअभूतामग्रपुच्छयोः यौच्छंशिरस्त्वमदंधंचक्षुष्मत्त्वत्ततंपुनः अहंमुख्यमहंमुख्यमि
त्यासाद्ग्राहस्तयोः सर्पस्तुप्रत्ततेनैकमुखेनविचचारसः एकदाघशिरःपौच्छंमार्गेकाष्ठमवापतत् वेष्टयित्वादृढं
तच्चसर्पस्यास्यारुणाद्गतिं ततस्तद्बलवन्मेनेससर्पोग्रशिरोजयी तेनैवचांधेनततःसमुखेनभ्रममन्निहिः अवटे

राम
८७

ग्निपरिभ्रष्टमार्गो दृष्टेन दह्यते एवं गुणास्यये ल्पस्य बहवो नान्तरं विदुः ते हीनगुणैः संगेन मूढा यान्ति पराभवं इमं च शृणु
तेदानीं भीतं तंदुलकभक्षकं अग्रा कश्चित्पुमान् मूर्खः प्रथमं श्वाशुरं गृहं स तत्र तंदुलांश्च श्वश्रूपाकार्थं स्थापितान् सितान्
दृष्ट्वा भक्षयितुं तेषां मुष्टिं प्राक्षिपदानने तत्क्षणोपगतायां च श्वश्र्वां मूर्खः स तंदुलान् नाशकत्तान्निगदितुं न चाप्यु
ज्झितुं ह्रिया तत्पीनोच्छूनगल्लं च निरालापमवेक्ष्य तं तद्रोगशंकयाह्वयत श्वश्रूः पतिमानयत् सोप्यालोक्य च निना
याशु वैद्योप्यपाटयत् शोफशंकी हनुं तस्य मूढस्याक्रम्य मस्तकं निर्ययुः श्लोकहास्येन समं तस्य च तंदुलाः इत्यका-
र्यं करोत्यज्ञो न च जानाति गोपितुं केचिच्च दारका मूर्खा दृष्ट्वा दोहां गवादिषु गर्दभं प्राप्य संरोध्य दोग्धुमारेभिरे रसात्।
कश्चिद्दुदोह कश्चिच्च क्षीरकुंडमधारयत् अहं प्रथमिकोन्येषां पयःपातुमवर्तते न च ते लेभिरे क्षीरं कुर्वन्तोपि परि-
श्रमं अथस्तुनितत्क्लेशोद्यतिमूर्खो वहास्यतां कश्चिच्च देवमूर्खोभूद्विप्रपुत्रः पिता च तं सायं जगाद गन्तव्यो ग्रामः।
पुत्र त्वया प्रगे श्रुत्वेत्यपृष्ट्वा कार्यं तं पितरं प्रातरेव सः गत्वा तथैव तं ग्रामं सायमागात्कृतश्रमः ग्रामं गत्वाहमायात
इत्याह पितरं च सः गतेन त्वयि न किं सिद्धमिति चाह स तत्पिता तरेति निरतिप्रायचेष्टितो लोकहास्यतां मूर्खोनुभ-
वति क्लेशं न कार्यं कुरुते पुनः इत्याकार्य कथां प्रधानसचिवाद्भिक्षावती गोमुखादात्मानं च निवेद्य शक्तियशास
स्तं प्राप्तिबद्धस्पृहं भूयिष्ठे च तामवेत्य रजनीं वत्सेश्वरस्यात्मजो निद्रामुद्रितलोचनः स शयनं भेजे वयस्यैर्युतः।

ग १

कृ०लं०१०
४८
58

इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेसप्तमस्तरंगः॥ ७ ॥ आदितःत्रिषष्टितमस्तरंगः।
६३ ततोन्येद्युःपुनर्नक्तंनिजवासगृहेस्थितं नरवाहनदत्तंतंरयिताप्राप्तिसोत्सुकं वसेश्वरसुतमंत्रीतन्नियो
गात्सगोमुखः विनोदयन्कथास्तस्यक्रमादेवमवर्णयत् बभूवदेवशर्माख्योब्राह्मणोनगरेक्वचित् तस्यासी
द्यज्ञदत्तेतिगेहिनीसदृशान्वया धृतगर्भाचसातस्यकालेनसुषुवेसुतं दरिद्रोपिसुतंमेनेनिधिंलब्धमिवद्विजः।
सूतिकालेचसातस्यभार्यास्नातुमगान्नदीं देवशर्मासतस्थौतुगृहेरक्षन्सुतंशिशुं तावदाक्षाधिकातस्याराज्ञांतः
पुरतोद्भुतं चेटिकाब्राह्मणस्यागात्स्वस्तिवाचनजीविनः ततःसदक्षिणालोभान्नकुलंरक्षकंशिशोः स्थापयित्वा
ययौगेहेचिरमाबाल्यवर्द्धितं तस्मिन्गतेत्राकस्माच्चशिशोस्तस्यांतिकंगतं सर्पमालोक्यनकुलःस्वामिभक्त्याजघा
नतं अथतंदेवशर्माणमागतंवीक्ष्यदूरतः सर्पास्रलिप्तोनकुलोहृष्टोस्यनिरगात्पुरः सदेवशर्मातद्रूपंतंदृष्ट्वा
वाशंकनावधीत् ध्रुवंसबालःपुत्रोमेहतोनेनेतिसंभ्रमात् प्रविश्यचांतर्दृष्ट्वातंभुजंगंनकुलाहतं जीवंतं
चस्थितंबालंब्राह्मणःसोन्वतप्यत अविमृश्यापकारीसन्नकुलःकिंमयाहतः इत्युपालभतायातांभार्यापित
रेवेत्यतं तस्मान्नबुद्धिमान्कुर्यात्सहसादेवकिंचन सहसाचेष्टमानोहिहन्यतेलोकयोर्द्वयोः कुर्वंश्चाविधिना
कर्मविरोधफलमश्नुते तथाचवायुनाक्रांतदेहःकोप्यभवत्पुमान् वस्त्यर्थमौषधंदद्यावभावेजांतुभिषक्कः वं राम
४८

प्रेषयेतस्वगृहंगत्वायावदुपैम्यहं एवमुक्त्वाततोवैद्योयावच्चिरयतिक्षणं तावत्तदौषधंपिष्ट्वामूर्खोसौवारिणा
पयौ उत्पन्नव्यापदंतेनतमागत्यभिषक्कृतः सद्यस्त्वावमनंतत्रास्न्नतकल्पमजीवयत् बस्त्योषधंगुदेमूर्खदायते
नतुपीयते अहंप्रताहितःकिंनेत्युपालम्भ्यततेनसः इतीष्टमप्यनिष्टाययजायतेविधिनात्ततं तस्मान्नविधिमु
त्सृज्यप्राज्ञःकुर्वीतकिंचन अप्रेक्षाःसर्वकारीचनिंघतेबघतेक्षणात् तथाचकुत्रचित्कश्चिज्जडबुद्धिरभू
त्सुमान् तस्यदेशान्तरंजातुगतस्तोन्वागतःसुतः अटव्यांवासितेसार्थेविवेशविहरन्वनं पाटितोमर्कटैःसोत्र
तत्राजीवन्नुपैत्यतं तक्षानभिज्ञःपितरंप्रश्नंतमवदज्जडः वनेस्मिन्पाटितःकैश्चित्त्वरोमशैःफलभक्षिभिः तच्छ्रु
त्वाक्रोधकष्टासिस्तस्मितातद्वनंययौ दृष्ट्वाफलान्यादृदानांजटिलांस्तत्रतापसान् सोप्यधमेवसुतोमाभिःक्षतो
मेलोमशैरिति तक्षेस्तेपाटितःपुत्रोमहद्वैमावधीनमुनीन् इत्यवार्यतपान्थेनतद्धमसोथकेनचित् ततःस-
दैवाद्दुत्तीर्णःपातकान्सार्थमाविशत् तत्रजातुचिदप्रेक्षाःसर्वकाराभवेद्बुधः किमन्यत्सर्वथाभाव्यंजंतुनात्ततबु-
द्धिना लोकोपहसिताःशश्वत्सीदंत्यवंध्यबुद्धयः तथाचनिर्धनःकश्चित्प्राप्तवानध्वनिव्रजन् सार्थवाहस्यकस्या
पिच्युतांहेमभर्तांदृतिं समुद्धस्तांगृहीत्वानजगामान्यतोपिच स्थित्वातत्रैवसंख्यातुमारेभेसोपितंत्ततः ताव
त्तस्यवाहयारूढःप्रत्यागत्यससत्वरं सार्थवाहोस्यदृष्टस्यहेमभस्त्राजहारतां ततःसहृष्टनष्टार्थःशोचन्नप्यायाद्गृ-

धोमुखः प्राप्तोप्यर्थःक्षणादेवंहार्यतेमंदबुद्धिभिः कश्चिच्चमार्वणांचंद्रंदिदृक्षुःकेनविज्जडः अंगुल्याभिमुखंपश्ये
त्युक्तेदृष्टेनचेंदुना सहितांगगनंतस्यैवांगुलिंतांविलोकयन् तस्थौनचेंदुमद्राक्षीदद्राक्षीद्धसतोजनात्
प्रज्ञयास्वस्तिवासाघंतथाचश्रूयतांकथा काचिद्ग्रामांतरंनारीगंतुंप्रावर्त्ततैकदा पथिसाचजिघृक्षंतमकस्मा
देव्यवानरं वंचयंतीमुहुर्वृक्षंसंश्रितापर्यवर्त्तत सचनस्यास्तनमूढोभुजाभ्यांकपिरावृणोत् साप्यस्यबाहूहस्ता
भ्यांतत्रैवापीडयत्तरौ तावच्चतस्मिन्निस्पंदेजातक्रोधेपिवानरे पथातेनगतंकंचिदाभीरंस्त्रीजगादसा महाभा-
गगृहाणेमंक्षणंबाहोःप्लवंगमं यावद्धस्तंचवेणींचविन्यस्तांसंवृणोम्यहं एवंकरोमिभजसेयदिमामितितेनसा उ
क्तातुमेनेतावत्तंसोथतंकपिमग्रहीत् ततोस्यक्षुरिकांहृत्वासास्त्रीहत्वाचतंकपिं एकांतमेहीत्युक्त्वातमाभीरंदूरमा
नयत् मिलितेष्वथसार्थेषुतंविहायैवतैःसह साजगामेप्सितंग्रामंप्रज्ञारक्षितविप्लवा इत्थंप्रज्ञैवनामेहप्रधानं
लोकवर्त्तनं जीवत्यर्थदरिद्रोपिधीदरिद्रोनजीवति इदानींशृणुदेवैतांविचित्रामद्भुतांकथां घटकर्प्परनामानौ-
चौरावास्तांपुरेक्वचित् तयोःसकर्प्परोजातुंबहिर्न्यस्यघटंनिशि संधिंदत्वान्तर्यमुतावासवेश्मप्रविष्टवान् तत्रको-
णस्थितंतंसाविनिद्राराजकन्यका दृष्ट्वैवसद्यःसंजातकामास्वैरमुपाह्वयत् रेमेचतेनसाकंसादत्वाचार्थंतमब्रवी
त् दास्याम्यन्यत्प्रभूतंतेपुनरेष्यसिचेदिति ततोनिर्गत्यवृत्तांतमाख्यायार्थंसमर्प्यच व्यसृजत्प्राप्यराजार्थंघटंगे

हंसकर्परः अयंतदैवत्तु पुनर्विवेशाभ्यंतरांसतत् आन्तष्टः कामलोभाभ्यामपायं कोहिपश्यति तत्रैषसुरतश्रांतः
पानमत्तस्तयासह राजपुत्र्यासमंसुप्तोनबुबोधगतांनिशां प्रातःप्रविष्टैर्लक्ष्याचबद्धांतःपुररक्षिभिः राज्ञेनिवे
दितःसोपिक्रुधातस्यादिशद्वधं यावसनीयतेवध्यभुवंतावत्सखास्यसः रात्रावनागतस्यागादन्वेष्टुंपदवीघटः
तमागतंसद्दृष्ट्वाथघटंकर्परकः पुनः हृत्वाराजसुतांरक्षेरित्याहस्मस्वसंज्ञया घटेनांगीकृतंसोथसंज्ञयैवसकर्परः
नीत्वोल्लंब्यतरौक्षिप्तंवधकैरवशोहता ततोगत्वाघटोगेहमनुशोचन्निशागमे भित्वासुरंगांप्राविक्षत्स्तत्राजा-
सुतागृहं तत्रैकांसंयतस्तांचदृष्ट्वोपेत्यजगादतां तत्रतेघहतस्याहंकर्परस्यसखाघटः अपनेतुमितस्त्वांचत
त्स्नेहादहमागतः तदेहियावन्नानिष्टंकिंचित्तेकुरुतेपिता इत्युक्तातेनरुष्टासाराजपुत्रीतथेतितं प्रतिपेदे
सचैतस्याबंधनानिन्यवारयत् तयाततःसमंसद्यःसमर्पितशरीरया निर्गत्यसययौचौरःस्वनिकेतंसुरुंगया
प्रातश्चखातदुर्लक्ष्यसुरंगेननिजांसुतां केनाप्यपहृतांबुध्वासराजासममचिंतयत् ध्रुवंतस्यास्तिपापस्यनिगृहीत
स्यबांधवः कश्चित्साहसिकोयेनहृतैवासासुताममं इतिसंचिंत्यनृपतिःसकर्परकलेवरं रक्षितुंस्थापयामास
सस्वभृत्यानब्रवीच्चतान् यश्चोचन्निममागत्यल्लिदाहादिकंचसः अवष्टभ्यःततोलब्धपापांतांकुलदूषिकां
इतिराजासमादिष्टारक्षिणोथतथेतितं रक्षंतस्तस्थुरनिशंतत्कर्परकलेवरं ततोन्विष्यघटोबुध्वाराजपुत्री

बृं॰क॰१०
५०
50

मुवाचतां प्रियेबंधुःसखायोभूत्परमःकर्प्परोमम यत्प्रसादान्मयाप्राप्तास्त्वंरत्नसंचया स्नेहानृण्यमतत्त्वा
चतस्समेनास्तिनिर्वृतिः ततस्तंगत्वानुशोचामिप्रेक्ष्यमाणःस्वयुक्तितः क्रमाच्चसंस्करोम्यग्नौतीर्थेचास्थीनिवि
क्षिपे भयंमाभूच्चतेनाहमबुद्धिःकर्परोयथा इत्युक्त्वातांतदैवाभूत्समहाव्रतवेशभृत् सबाष्पोदनमादायक
र्परेकर्प्परांतिकं सक्षीवइवतत्राथयन्गायन्हसन्श्वसन् मार्गागतइवोपागाच्चक्रेतस्खलितंवचः निपा
त्यहस्तात्कांचतस्समयंचकर्परं हाकर्परामृतमृतेत्यादितत्रशुशोचसः रक्षिणोमेनिरेतच्चभिन्नभांडानुशोचन
नं क्षणाच्चगृहमागत्यराजपुत्र्येशशंसतत् अन्येद्युश्चवधूवेषभृत्तांतत्रैवैकमग्रतः अनुद्धृतंसधत्तूरं भक्ष्यभारंचप्र
ष्टतः स्वयंचमत्तग्रामीणवेषोभूवादिनात्यये प्रस्खलन्निकटंतेषामगात्कर्प्पररक्षिणां कस्त्वंकेयंचतेभ्रातःक्वया
सीतिचतत्रतैः पृष्टःसधूर्तस्तानेवमुवाचस्खलिताक्षरं ग्राम्योहमेषाभार्यामेयामीतःश्वाशुरंगृहं भक्ष्यकौशा
५८ लिकाचेमानीतानत्ततेमया संभाषणाच्चयूयंमेसंजाताःसुहृदोधुना तदर्द्धंतत्रनेष्यामिभक्ष्याणामर्द्धमस्तु
वः इत्युक्त्वाभक्ष्यमेकैकंसददौतेषुरक्षिषु तेहसंतोगृहीत्वैवभुंजतेस्माखिलाअपि तेनरक्षिषुधत्तूरमोहिते
ष्वेषुसोग्निसात् निशिचक्रेघटोद्देहंकर्प्परस्याहतेंधनैः गतेतस्मिंस्ततःप्रातर्बुध्वाराजानिवार्यतान् विमू
ढान्स्थापयामासरक्षिणोन्यानुवाचसः रक्ष्याण्यस्थीन्यपीदानींयस्तान्यादातुमेष्यति सयुष्माभिर्गृहीतव्यो

राम
५०

भक्ष्यंकिंचिच्चनान्यतः इतिराज्ञोदितास्तेचसावधमनादिवानिशं तत्रासन्रक्षिणस्तंचवृत्तांतंबुबुधेघटः ततःस
चंडिकारत्नमोहमंत्रप्रभावविन् मित्रंप्रव्राजकंकिंचिच्चकाराश्वासकेतनं तत्रगत्वासमंतेनप्रव्राजामंत्रजापि
ना रक्षिणोमोहयित्वातान्कर्परास्थीनिसोग्रहीत्त्वासावतानिगंगायामित्याख्याययथावत्तं राजपुत्र्यासमं
तस्थौसुखंप्रव्राजिकान्वितः राजापिसोस्थिहरणंबुध्वातद्रक्षिमोहनं आसुताहरणात्सर्वमेनेतद्योगिचेष्टितं
येनेदंयोगिनाकारितनयाहरणादिने ददामितस्मैराज्यार्द्धमभिव्यक्तिंसयातिचेत् इतिराजासनगरेदाप
यामासघोषणां तांश्रुत्वाचैच्छदात्मानंघटोदर्शयितुंतदा मैवंत्वथानतातेस्मिन्विश्वासच्छद्मघातिनि राज्ञीत्य
वार्यतनयाराजपुत्र्यातत्रशसः अथोद्वेदभयात्तेनसमंप्राव्राजिकेनसः घटोदेशांतरंप्रायाद्राजपुत्र्यातया
सह मार्गेचराजपुत्रीसाप्रव्राजंतंरहोब्रवीत् एकेनमध्वंसितान्येनभ्रंशितास्म्यमुनापरात् तच्चौरस्तमतोना-
यंघटोमेत्वंममप्रियः इत्युक्त्वातेनसंगम्यसाविषेणावधीद्घटं ततस्तेनसमंयांतीपापाप्रव्राजकेनसाः
धनदेवाभिधानेनसंजग्मेवणिजापथि कोयंकपालीत्वंप्रेयानममेत्युक्त्वाययौसमं वणिजातेनसंसु-
प्तंसाप्रव्राजंविहायतं प्रव्राजकश्चसप्राज्ञःप्रबुद्धःसमचिंतयत् नस्नेहोस्तिनदाक्षिण्यंस्त्रीषुहोचापलात्-
कृते यद्विश्वासस्यचमापापाहतार्थाचपलायिता सैषलाभोघवायन्नहतोस्मिघटवत्तया इत्यालोच्यनि

वृ०क०१०
५१

जंदेशंययौप्राव्राजकोथसः वणिजासहतद्देशंप्राप्ताराजसुतापिसा प्रवेशयामिसहसाकिमिमांबंधकींगृहं
इतिस्वदेशंप्राप्तश्चधनदेवोव्यचिंतयत् वणिक्तत्रकिलैकस्याःवृद्धायावेश्मयोषितः प्रविवेशतयासाकंराजसु
त्यादिनात्यये तत्रनक्तंसवृद्धांतांपप्रच्छपरिजाननी धनदेववणिग्गेहवार्त्तामंबेहवेत्सकिं तच्छ्रुत्वासाब्रवीद्वृ
द्धाकावार्त्तायत्नतत्रसा पुंसान्यबनवेनैवतद्भार्यारमतेसदा चंद्रपेडागवाक्षेणारज्ज्वातत्रहिलंब्यते नक्तंवि
शतियस्तस्यांसएवांतःप्रवेश्यते निष्कास्यतेतथैवान्तपश्चिमायांपुनर्निशि यानमत्ताचसानैवनिभालयति
कंचन एवाचतस्थितिःख्यातिंनगरेत्राखिलेगता बहुकालगतोद्यापिनचायातिसतत्पतिः एतद्वृद्धावचःश्रुत्वा
धनदेवस्तदैवसः युक्त्यानिर्गत्यतत्रागात्स्वांतःदुःखस्संशयः दृष्ट्वाचतत्रदासाभिःपेडांरज्ज्वलंबितां विवेशस
ततस्ताभिरुत्क्षिप्यांतरनीयतः प्रविष्टःसतयालिंग्यशय्यांनिन्येमदांधया अविज्ञातःस्वगेहिन्याहगच्छीवस्त
देकया चिरंमातस्ययावञ्चनास्तितद्दोषदर्शिनः तावत्सापानदोषेणनिद्रांतत्रगृहणीययौ निशांतेसचदासा
भिःसर्वारज्जुपेटया गवाक्षेणबहिःक्षिप्तःखिन्नोवणिगचिंतयत् अलमेगृहमोहेनगेहेनार्योनिबंधनं
तासामेवेदृशावार्त्तातस्माच्छ्रेयोवनंपरं इतिनिश्चित्यसंत्यज्यसतांराजसुतामपिः धनदेवःप्रवव्रतेगंतुंदूरांत
रंवनं अग्रस्तस्यमार्गेचमिलितोमित्रतामगात् ब्राह्मणोरुद्रसोमाख्यःप्रवासादागतश्चिरात् सतेनोक्त

राम
५१

स्ववृत्तांतःस्वभार्याशंकितो द्विजः तेनैव वणिजा साकं सायं स्वगृहमासदत् तत्र स्वभवनोपांते गोपं दृष्ट्वा नदी
तटे मांद्यंतमिव गायंतं नर्मणा पृष्ठवतिस्म सः गोपा ते तरुणी काचित्किञ्चित्ते त्वनुरागिणी येनैवं गायसि
मदान्ममानस्तृणं जगत् वबुवासो हसन्गोपो गोप्यं वस्तु कियन्मया चिरविप्रोषितस्येह रुद्रसोमद्विजन्मनः
ग्रामाधिपस्य तरुणीमहं भार्यां सदा भजे प्रवेशयति तद्दासी स्त्रीवेषं तद्गृहे त्र मां एतद्गोपालकाच्छ्रुत्वाम
न्युमंतर्निगृह्य च तत्त्वं जिज्ञासमानस्तं रुद्रसोमो जगाद सः यद्येवमतिथिस्तेहं स्ववेशं देह्यमुं मम याव
त्त्वमिव तत्राद्य याम्यहं कौतुकं हि मे एवं कुरु गृहाणेमं मदीयं कालकंबलं लगुडं वास्व चैवेह तद्दासी या
वदेति सा तद्बुद्ध्वा च तया नीतो स्वयं दत्त्वांगनांबराः नक्तं तत्र व्रजाहं च विश्राम्यामि निशामिमां एवमुक्तवतस्तस्मा
द्गोपाल्लगुडकंबलो गृहीत्वा रुद्रसोमोत्र तद्वेशेन सततस्थिवान् गोपश्च वणिजा साकं धनदेवेन तेन सः रोते त्र
मनाक्च स्थितो दासी सा चायया ततः सास्तंतमपिनूस्रीकमेत्य स्त्रीवेषगुंठितं एहीत्युक्त्वा ततो रुद्रसोमं गोपधिया
नयत् सतत्रातस्स्वभार्यां तां दृष्ट्वा गोपालबुद्धितः उत्थायैव तत्ताश्लेषां रुद्रसोमो व्यचिंतयत् संनिविष्टे निकृ
ष्टेपि कष्टं रज्यंति कुस्त्रियः पापानुरक्तायदियं गोपेप्यासन्नवर्त्तिनि इति ध्यायन्मिषं तेवात वैवास्फुटया गिरा
निर्गत्यैव विरक्तात्मा धनदेवांतिकं ययौ उक्तस्वगृहवृत्तांतो धनदेवमुवाच सः त्वया सहाहमप्येमि वनं या

ऽनुगृहं क्षमया इत्युक्त्वा विवाक्ररुद्रसोमो धनदेववणिक् च सः कथाप्रसंगात्तौ तस्मै स्ववृत्तान्तं शशंसतुः स तद्बुद्ध्वा
शशीर्ष्यालुश्चिराद्देशान्तरागतः साशंकोभूत्स्वगेहिन्यां न्यस्तायामपि भूगृहे पक्वमंश्वसमं ताभ्यां सायं
स स्वगृहान्तिकं शशी प्राप गृहान्तिति थ्यं तयोः कर्तुमियेष च तावच्च दुर्गंधहनुं ऊर्ध्वशीर्षकिरांघ्रिकं तत्रा
पश्यत्स शृंगारं गायन्तं पुरुषं स्थितं विस्मयाच्च तमप्राक्षीदीदृशः कोभवानिति कामदेवोहमस्मीति ऊर्ध्वोक्तो
पि जगाद तं कास्मान्तिकामदेवत्वं रूपशोभेयं वक्ति ते इत्युक्तः शशिना भूयः सोवादी शृणु वच्मि ते इहं धू
र्तः शशा नाम दत्त्वैकपरिचारिकां भार्यां निक्षिप्य भूगेहे सेर्ष्यो देशान्तरं गतः तद्भार्यया विधिवशादिह दृ
ष्टस्य मे तया अर्पितः स एष वात्मा मदनात्तद्विचित्तया तया समं च सततं रात्रौ रात्रावहं रमे दृष्टे गृहीवा
तद्द्वासा प्रवेशयति तत्र मां तद्ब्रूहि किं न कामोहं प्राप्तिः कस्यान्ययोषितां यश्चित्राकरधर्षिताया भार्यायाः श
शिनः प्रियः एतत्कुत्सितवचः श्रुत्वा शशी निर्घाततदारुणं दुःखं निगृह्य जिज्ञासुर्निश्चयं तमुवाच सः सत्यं भ
वसि कामस्त्वं तदेवं वाहमर्थये वृत्तः श्रुतायामुत्पन्नं तस्यां कौतूहलं मम तदद्यैव निशान्तत्र त्वद्देशेन व्रजा
म्यहं प्रसादान्वहलभ्यैर्थैतवात्र कियतीक्षतिः इत्युक्तः शशिना तेन स ऊर्ध्वोक्तमभाषत एवमस्तु गृहा
णेदं मद्वेशं देहि मे निजं तिष्ठाहमिव संवेष्ट्य यानि पादं चवासस्ता यावदायाति सा तस्या दासी तमसि जृंभि राम
५२

ते मद्बुध्यस्व चतया पृष्टे गृहीतो ह मिव व्रज अहं हि पादे वैकल्याङ्गाम्यय यथा तथा इत्युक्तः ऊषिनास्सोथश
शीतद्देशमास्थितः तत्रासातत्सहायो द्वौ ऊष्टीचासाद्धिह्नातेः अथागत्य तथाऊषिवेषोद्दष्टः सतद्धियाः
एहात्युत्का शशी भार्यां हास्याप्पृष्टे धूर्तोप्पत निन्येचन तं सद्वितया स्वभार्यायास्ततोतिकं ऊष्टी जारप्रतीक्षि
णयास्तस्यास्त्वभू गृहान्तरं तत्रांधकारे शोचंतामंगस्पर्शेनानांध्रुवं स्वभार्यामेवनिश्चित्य सवैराग्यमगाछशीः
ततस्तस्याप्रसुप्तायानिर्गत्यादृष्टएवसः जगामधनदेवस्य रुद्रसोमस्य चांतिकं आख्यायचस्ववृत्तांतं त
योः स्वित्रोजगाद सः हाधिग्निम्नाभियातिन्योलोलाक्षिलहरीभ्रमाः सक्षोभाः ऊस्त्रियः शक्याः पातुं स्वमात्रा
पगाइव यद्देषामभूद्गृहस्थापि भार्यामे ऊषिनंगता तन्ममापि वनंश्रेयो धिग्गृहानिति सब्रुवन् समदुःखव
ताग्विप्रयुतस्तामनयन्निशां प्रातस्त्रयोपि सहिताः प्रस्थितास्ते वनं प्रति सवापाकतलं प्रापुर्दिनांते पथिपाद
पं भक्तपीताश्चदद्दशुर्वापीमध्यात्समागतं पुरुषं वदनोद्गीर्णासतल्लीकशयनायकं उपभुज्य स्त्रियं तां च सुष्वाप
शयनीयके स्त्राचद्दृष्टैव संजग्मे पांथेनोत्थाय तेनसा कोयुवामितिपृष्टाचरतांते तेनसाब्रवीत् नागएषो
हमेतस्य भार्येयं नागकन्यका मांभूद्भयं चते यस्मात्पांथानां नवतिर्मया नवाधिकोपभुक्तैवह रितं त्वशतं
त्वया एवं वदंतीं तां तस्य पापार्थं दैवात्प्रबुध्यसः नागो दृष्ट्वा मुखज्वालाभिर्मुक्ताभस्मीचकार तो नशक्या रक्षितुं

वृ॰लं॰१॰
५३
53

यत्रदेहांतर्निहिताअपि स्त्रियस्तत्रगृहेतासांकावार्त्ताधिग्धिगेवताः इतिनागेगतेवापीं ब्रुवंतस्तेत्रयोनिशां।
शशिप्रभृतयोनीत्वानिर्वृताःप्रययुर्वनं तस्मिन्मैत्र्याद्यविकलचतुर्भावनाभ्यासशांतैः सम्यग्नियतमतयः
सर्वभूतेषुसौम्याः प्राप्ताःसिद्धिंनिरुपमपरानंदभूमौसमाधौ जग्मुर्मोक्षंक्षपिततमसस्तेत्रयोपिक्रमेण।
तायोषितस्तुतेषांनिजपापविपाकजनितकष्टदशा अचिरादेवविनष्टा दुष्टालोकद्वयभ्रष्टाः एवंमोह
प्रभवोरागोनस्त्रीषुकस्यदुःखाय तास्वेवविवेकवतोभवतिविरागस्तुमोक्षाय इतिगोमुखतःकथाविनोदं
सचिवाच्छक्तियशस्समागमोत्कः पुनरेवसवत्सराजपुत्रश्चिरमाकर्ण्यसनिर्जगामनिद्रां॥ इतिश्रीभट्टसो
मदेवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेऽष्टमस्तरंगः॥ ८॥ आदितश्चतुःषष्टितमस्तरंगः
६४॥ अथान्येद्युःपुनरिमांनिशिप्राग्वद्विनोदयन् नरवाहनदत्तायगोमुखोकथयत्कथां बभूवनगरे
क्वापिबोधिसत्वांशसंभवः कस्याप्याढ्यस्यवणिजस्तनयोमृतमातृकः अन्यजायाप्रसक्तेनपित्रातत्प्रेरि
तेनसः निरस्तोवनवासायसभार्योनिरगाद्गृहात् सोनुजंतुसहायातंतद्दुश्चरित्रान्निराकृतं अशांतचित्तमु
त्सृज्यसोन्येनैवपथाययौ प्रक्रमंश्चक्रमात्प्रापनिस्तोयतृणपादपां पाथेयहीनःचंडांशुतप्तांमरुमहाटवीं॥
तस्यांव्रजसप्ताहंभार्यांक्षांतांक्षुधार्दितां अजावयंस्वमांसासृग्भ्यांपायातान्याहारद्वसा अष्टमेह्निसरि

राम
५३

द्वावीवाचाल्लंगिरिकाननं प्रापसत्फलसमायपादपं स्निग्धशाद्वलं: तत्रसंभाव्यभार्यांतां क्लांतोमूलफलांबुभिः।
अवातरद्गिरिनदीस्नातुंकल्लोलमालिनीं तस्यांददर्शचछिन्नपादहस्तचतुष्टयं ह्रियमाणंजलौघेनक्रंदंतं
त्राणकांक्षिणं बहूपवासक्लांतोपितांविगाह्यनदींतत उज्जहारकृपालुस्तंमहासत्वःसशूद्रकं केनेदंतेकृतंभ्रा
तारितिकारुणिकेनसः तेनारोप्यस्थलंपृष्टस्तरुग्नःपुरुषोभ्यधात् निकृत्तहस्तचरणेनद्यांक्षिप्तोस्मिशत्रु
भिः द्विसुभिःक्लेशमरणंत्वयाहंनूद्धृतस्तत एवमुक्तवतस्तस्यसवधव्रणपट्टिकां दत्वाहारंमहासत्वःस्नाना
दिव्यधितात्मनः ततोमूलफलाहारोभार्यायुक्तोत्रकानने सतस्थौबोधिसत्वांशोवणिक्पुत्रस्तपश्चरन् एक
दाफलमूलार्थंगतेतस्मिंस्मरातुरा तद्भार्यातेनरुग्णेनरेमेलग्नव्रणेनसा तत्सक्तातेनसमंत्र्यभर्तुरस्यवधैषि
णी युक्त्याचकारसान्येद्युर्मांद्यंदुश्चारिणीमृषा श्वभ्रेदुरवतारेत्रस्थितांदुस्तरनिम्नगे दर्शयित्वौषधिंपापा
सापतिंतमभाषत जीवाम्यहंत्वयैषाचेत्समानीतामहौषधिः जानेह्येतामिहस्वंमोस्वप्नेवक्तिस्मदेवता तद्बुवा
सतथेत्येवंश्वभ्रेतत्रौषधेःकृते रज्जुवेष्टितयावाद्धावातरत्तरुबद्धया अवतार्णस्यार्जुतांचिक्षेपोन्मुच्यतस्यसा।
ततःसपतितोनद्यांतयाजद्धेजहौघया दूरंद्वायोनीवाचतयासुकृतरक्षितः नद्याकस्यापिनगरस्याप्तितः
सतटांतिको ततःसतारमारुह्यचिंतयन्त्राविचेष्टितं जलावगाहनक्लांतोविशश्रामतरोस्तले तस्मिन्कालेत्रन

वृ०क०१०
५४

5ख

गे राजा तत्र मृतोभवत् मृते राजनि दैवानादिदेशे तत्रेदृशी स्थितिः यन्मंगलगजः पौरैर्भ्राम्यमाणः करेणयं आ
रोपयति पृष्ठे स्वे सोत्र राज्येभिषिच्यते सुधैर्यः उष्ट्रोधावतेव भ्रमन्प्राप्नोति कं गजः उत्क्षिप्यारोपयामासस्वपृष्ठं तं
वणिक्सुतं ततः स नगरं नीत्वा राज्ये प्रकृतिभिः क्षणात् वणिक्सुतोभिषिक्तोभूद्बोधिसत्त्वांशसंभवः सराज्यं प्राप्य
करुणामुदिताक्षान्तिभिः सह ः अरंस्त नउपायाभिः स्वाभिश्चपलवृत्तिभिः तद्भार्या सापि निःशंका भर्त्रा नावं न
दीगतं बभ्राम बिभ्रती जारं रुग्णं पृष्ठे धिरोपितं वैरिच्छिन्नांघ्रिहस्तोयं भर्त्ता मे हं पतिव्रता भिक्षित्वा जीवयाम्य
तं तद्भिक्षां मे प्रयच्छत इति सा भिक्षमाणा च ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे राज्यस्थस्यात्मनो भर्त्तुर्नगरं प्राप्य चक्रमात् तथै
व भिक्षमाणा च राजस्तस्य क्रमेण सा पतिव्रतेत्यर्च्यमाना पौरैः श्रुतिपथं ययौ आनाययन्स राजा च तां प्रणामं
ढरुग्णकां त्वं सापि पतिव्रतेत्यासात्पविज्ञाय च पृष्टवान् साहं पतिव्रता देवेत्यपरिज्ञाय सापितं भर्त्तारमब्रवी
त्या पारा जश्चातेजसावृतं ततः स बोधिसत्त्वांशो हसन्राजा जगाद तां दृष्टं पतिव्रतात्वं ते फलेनेदं मयैव च स्व
रक्तमांसं दत्वा पित्वा कर्तुं शक्तितानया स्वेना विलुप्तहस्तेन भर्त्ता मानुषराक्षसा सा मदारक्तमांसानि हरन्ती बत मेक
क२ थं रुग्णेन विल्लेनापि स्वात्तत्यवहनी तता किं स्विद्रुढः स भर्त्ता यं नद्यां क्षिप्तस्त्वया नघः कर्मणा तेन वहसे रुग्णा मेनं राम
बिभर्षि च इत्युद्घाटितवान्तेन च परिज्ञाय पतिं ततः भया सा मूर्छितेवाभूल्लिखितेव मृतेव च किमेतद्ब्रूहि देवेति ५८

सोथराजासकौतुकैः पृष्टोमात्यैर्यथावृत्तंतैःससर्वमवर्णयत् ततोभर्त्रेद्रुहंमत्वातांछित्वाकर्णनासिकां तत्तांकां
मंत्रिणोदेशान्सहग्रामान्निवासयत् छिन्ननासान्ततावोधिसत्वेनसन्त्यजश्रिया युक्तंसदृशसंयोगंतदाविधिरदर्शय
त् एवंदुरवधार्यैवगतिश्चित्रस्ययोषितां दैवस्येवाविचारस्थनीचैकाभिमुखस्यच एवंवात्सल्यकुशलानांसत्वानां
विजितक्रुधां उच्चैर्वाचिंतिताएवसत्वयमायांतिसंपदः इत्याख्यायकथामेतांगोमुखःपुनरेवसः नरवाहनदत्ता
यकथामेतामवर्णयत् कोप्यासीद्बोधिसत्वांशोवनेक्वापितपोटजः करुणाकांदिहृदयोमहासत्वस्तपश्चरन् सतत्र
जंतूनापन्नान्पिशाचांश्चसमुद्धरन् अपरांश्चजलैरन्नैःस्वप्रभावादतर्पयन् एकदाप्युपकारार्थंभ्रमंस्तत्राटवीभुवि
महांतंकूपमद्राक्षीत्तदंतश्चदृशंददौ तावज्ज्ञस्त्रीतरंतस्थातंदृष्ट्वोच्चैरभाषत भोमहात्मन्नहंनारीसिंहःस्वर्णशि
ज८ खःखगः भुजगश्चेतिचत्वारः कूपेत्रनिशोवयं पतितास्ततःक्लेशाद्दुद्धरास्मांतपांकुरु एतच्छ्रुत्वाजगादैतांस्त्रियंय्
यंत्रयोयदि तमसांधानिपतिताःखगोत्रपतितःकथं तथैवैवोपिपतितोव्याधजालेनसंयतः इतिसापिमहास
त्वंतंनारीप्रत्यभाषतः ततःसासतपःशक्त्यायावदुद्धर्तुमिच्छति तावच्छाकनोद्धर्तुंसिद्धिस्तस्यप्रहीयत पापे
यंस्त्रीध्रुवंसिद्धिरेतत्संभाषणाद्धिमे नष्टायतस्त्वत्रताद्युक्तिमन्यांकरोम्यहं इतिसंचिंत्यप्रज्ञातांस्तृणावेष्टितया
खिलान् उज्जहारमहासत्वसकूपात्कुर्वतस्तुतिं सविस्मयश्चपप्रच्छसिंहपक्षिभुजंगमान् व्यक्तवाचःकथंवो

वृ०क०१०
५५
55

दृष्टान्तं तच्छ्रोष्यतामिति ततः सिंहोब्रवीद्व्यक्तवाचो जातिस्मरा वयं अन्योन्यबाधकाश्चास्मद्वृत्तान्तं च क्रमाच्छृणु।
अस्ति वैडूर्य्यशृंगाख्यं तुषाराद्रौ पुरोत्तमं पद्मवेगाभिधानोस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः वज्रवेगाभिधानश्च पुत्रस्तस्यो
दपद्यत स वज्रवेगो हंकारी विरोधं येन केनचित् साकं शौर्य्यमदाच्चक्रे लोके वैद्याधरे वसन् निषेधतः पितुस्तस्य
सदा नागणयद्वचः तथापि तातमशपन्मर्त्यलोके पतेति सः ततो नष्टमदो भ्रष्टविद्यः शापहतो रुदन् वज्रवेगः स
पितरं तं शापान्तमयाचत ततः स पद्मवेगस्तत्पिता ध्यात्वाब्रवीत्क्षणात् भुवि विप्रसुतो भूत्वा त्वं वाप्येवंमदं पुनः पि
तुः शापात्ततः सिंहो भूत्वा कूपे पतिष्यसि महासत्त्वश्च तत्पयाकश्चित्त्वामुद्धरिष्यति तस्य प्रत्युपकारं च विधाय यदि मो
क्ष्यसे शापादस्मादिति पिता शापान्तं तस्य तं व्यधात् अथेह वज्रवेगोसौ विप्रस्याजनि मालवे हरघोषाभिधान
स्य देवघोषाभिधः सुतः स तत्राप्यकरोद्वैरं बहुभिः शौर्य्यदर्प्पतः बहुभिर्मा त्वथा वैरमिति तं चावदत्पिता अकुर्वाणं
वचस्तस्य शप्त्वा स पिता क्रुधा शौर्य्याभिमानाद्दुर्बुद्धिः सिंहस्त्वं भव सांप्रतं एवं तस्य पितुः शापाद्देवघोषः पुनश्च्य
सः विद्याधरावतारस्स सिंहो जातोत्र कानने तमिमं विद्धि मां सिंहं सोहं दैवात्भ्रमन्निशि कूपेत्र पतितो मुक्तिन्म
हासत्त्वोकृतस्त्वया तथा मितावदापच्च यदास्या कापि तेतदा मां स्मोरस्युपकारं ते त्वा मोक्ष्ये स्वशापतः इत्युदार्य्य
गते सिंहे बोधिसत्त्वेन तेन सः एष सुवर्णचूलोथ पक्षी स्वोदन्तमभ्यधात् अस्ति विद्याधराधीशो वज्रदंष्ट्रो हिमाचले। राम ५५

तस्यदेव्यामजायंतपंचकन्यानिरंतराः ततःसहरमाराध्यतपसाप्राप्तवान्सुतं राजारजतदंष्ट्राख्यंजीवितादधि
कप्रियं मृतेनपित्राबालोपिविधात्स्नेहेनलंबितः वृद्धिंरजतदंष्ट्राख्योबंधुनेत्रोत्सवोययौ एकदाभगिनीज्ये
ष्ठांनाम्नासोमप्रभांचसः गौर्याःपुरःपिंजरिकांवादयंतीमवैक्षत देहिपिंजरिकांमह्यंवादयाम्यहमप्यदः इत्य
याचततांसोथबालत्वादनुबंधतः सातांनाददाद्यदातस्मैतदाचापलतःस्वयं तस्यास्तदपहृत्यैवपक्षावोदपत
न्नभः साथस्वसातमशपद्यन्मे पिंजलिकांहगत् इवोड्डीनोसितत्पक्षीस्वर्णचूडोभविष्यसि तच्छ्रुत्वापादपति
तेनैत्यसातेनयाचिता स्वसारजतदंष्ट्रेसातस्यशापांतमब्रवीत् पक्षाभवांधकूपेवंयदामढपतिष्यसि उद्धरि॰
ष्यसिकश्चिज्जतदात्वांकरुणापरः तस्यत्वंचोपकारांशंशापमेतंतरिष्यसि इत्युक्तःसतयाभ्रातास्वर्णचूलःखगो॰
जनि सएषस्वर्णचूलोहंपक्षीभ्रष्टोवटेनिशि इहोध्वतोस्मिभवतातदिदानींव्रजाम्यहं आपदिवंस्मरेन्मांचत
वत्त्वंवाद्युपक्रियां शापान्मोक्ष्येहमित्युक्त्वासोपिपक्षीययौततः ततःसबोधिसत्वेनततःपृष्टोभुजंगमः स्वादंतं
वर्णयामासतस्माऐवंमहात्मने पुरामुनिकुमारोहममभूवंकश्यपाश्रमे अभवत्तत्रचैकोमेवयस्योमुनिपुत्रकः।
एकदाचावतीर्णोस्मिसरःस्नातुंवयस्यके तटस्थितेहमद्राक्षंत्रिफणांसर्प्पमागतं तेनाभावयितुंनंचवयस्यंनम॰
र्मणामया तंसंमुखंतटांतेथबद्धोमंत्रबलाद्दहिः क्षणान्स्नात्वातटप्राप्तोमांवयस्योवलोकयमः अशंकितंमहाहिं

बृं०कं०१०
५६
56

तंत्रस्तोमोहमुपागमत् चिरादाश्वासितःसोथमयाध्यानादवेत्यतत् मन्त्रं तंत्रासनं कोपाद्धपतिस्मसत्वापिमां ग
च्छेदृगेवत्रिफणःसर्पोभवमहानिति अनुनातश्चशापांतमृषिपुत्रस्तमभ्यधात् सर्पीभूतं च्युतं कूपेयोसौवामु
द्धरिष्यति तस्योपकृत्यावसरेशापमुक्तोभविष्यति इत्युक्तेवगतेतस्मिन्नेषोहंसर्पतांगतः उद्धृतोस्मित्वयाकू
पाद्द्यतथापिसंप्रति स्मृतःश्चेत्योपकारंतेत्वामोक्ष्येस्वशापतः इत्युक्त्वाभुंगेयातेस्त्रीस्ववृत्तमवर्णयत् अ ज४
हंक्षत्रियपुत्रस्यभार्याराज्ञोपजीविनः श्रास्यत्यागिनोयूनःश्चारुरूपस्यमानिनः ततोन्यपुरुषासंगोमयात
दपिपापया तद्विज्ञायसभर्त्तामेनिग्रहायाकरोन्मतिं सखीमुखाच्चतद्बुध्वादुःखेनाहंपलायिता रात्रौवनां
प्रविष्टेदंकूपमन्धेष्टोध्धतात्वया वत्सतस्मादिदानींचगत्वाजीवामिकुत्रचित् भूयात्तन्मेदिनंयत्रकुर्यांतेत्व
त्युपक्रियां इत्युक्त्वाबोधिसत्वंतंकुलटानिकटात्ततः गोत्रवर्द्धनसंज्ञस्यराज्ञःसानगरंययौ तस्यसंगतिमुत्पा
द्यपरिवाराजनैःसह तस्मिन्राजमहादेव्यादासीभावाश्रयेणच तस्यापिबोधिसत्वस्यतस्याःसंभाषणात्स्त्रियः ना
विताःसाश्चनेनस्वसिद्धैर्मूलफलादिकं ततःक्षुत्क्षाम्यात्क्लान्तःप्राकृतसिंहंतमस्मरन् स्मृतागतःसतस्यैत्यव्याधहृत्तिं
मृगामिषैः कंचित्कालंसतन्मांसैःप्रवृत्तिस्थविधायतं केसरीसोब्रवीत्क्षीणःसशापोमेव्रजाम्यहं इत्युक्त्वासिंहतां राम
मुक्त्वाभुत्वाविद्याधरःक्षणात् जगामतदनुज्ञाततमामंत्र्यनिजंपदं ततःसबोधिसत्वांशोहृत्तिग्लानःपुनःखगः॥ ५६

सस्मार स्वर्णचूलं तमुपागात्सोपि तत्स्मृतः आवेदितार्थस्तेनासौ गत्वानीय खगक्षणात् रत्नाभरणसंसर्गं ददौ
तस्मै करंडिकां उवाच चैतेनार्थेन वृत्तिः स्यात्स्वं गम्यतां तव मम जातः सशापांतः स्वस्ति ते साधु याम्यहं इत्युक्त्वासौ
पि भूत्वैवं विद्याधरकुमारकः स्वं लोकं नभसा गत्वा प्राप्य राज्यं निजं पितुः सोपि रत्नानि विक्रेतुं बोधिसत्वः परिभ्रम
न् तत्राप नगरं यत्र सा स्त्री कूपोद्धृता स्थिता तत्रैकस्याश्च वृद्धाया ब्राह्मण्या विजने गृहे निधाय तान्याभरणा-
न्यापणं यावदेति सः तावद्ददर्श तामेव वने कूपात्समुद्धृतां स्त्रियं संमुखमायांतीं सापि स्त्री पश्यति स्म तं संभाषणा
दिके न्योन्यं तत्ते सा स्त्री कथाक्रमं स्वं राजमहिषीपार्श्वस्थितमस्मै न्यवेदयत् सोपि पृष्टः स्ववृत्तांतं तस्यास्तस्यै शशं-
सतां रत्नालंकरणप्राप्तिं स्वर्णचूलखगाद्रुजुः नात्वा चाभरणं तस्यै वृद्धावेश्मन्यदर्शयत् सापि गत्वा शठा राज्ञै-
स्वस्वामिन्यै शशंस तत् तस्याश्च राज्ञा गेहात् तत्स्वर्णचूलेन पक्षिणा तं बलेन पश्यंत्या एव आभरणभांडकं ततः नी१८
सा स्वपुरं प्राप्तं राज्ञा तस्या मुखात् स्त्रियाः बुध्वा विदितवेद्याया राजा नेतं व्यजिज्ञपत् राजापि बोधिसत्वं तं दर्शि
तं स्त्रिया तया आनाय्य साभरणं स्तैर्बंध्वा गृहात्ततः परिपृष्टश्च वृत्तांतं सत्यं मत्वा च तद्वचः स्थापयित्वा
च तं बद्धं जग्राहाभरणान्यपि स बद्धस्थोपि सस्मार बोधिसत्वो भुजंगमं ऋषिपुत्रावतारं तमुपतस्थे च सोपि तं
दृष्ट्वा च तं सपृष्टार्थः सर्पः साधुमुवाच तं गत्वा तं वेष्टयाम्येनमामूर्द्धांतं महीपतिं न च मुंचाम्यहं यावदागत्यो-

दृ०कं०१०
५७
57

कोस्मिन त्वया मोक्ष्याम्यहं नृपं सर्प्पादितिवं च वदेरिति त्वय्यागते त्वद्वचसा मोक्ष्याम्यहं मतो नृपं मन्मुक्तश्चैष
राजा ते स्वराज्यार्द्धं प्रदास्यति · इत्युक्त्वा स च गत्वैव परिवेष्टितवानहिः राजानमास्त चैतस्य मूर्द्धि न्यस्य फणात्रयं ॥
हाहा दृष्टो हिना राजेत्याक्रंदति जने थ सः बोधिसत्त्वोब्रवीद्रक्षाम्यहं नृपमहेरिति श्रुतवद्भिश्च तैर्वाक्यं विज्ञप्तः-
सोनुजीविभिः आनाय बोधिसत्त्वं तं सर्प्पाक्रांतोब्रवीन्नृपः यदि मां मोचयस्यस्मात्सर्प्पात्तत्ते वदाम्यहं राज्यार्द्धमंत
रस्थाश्च तवैते मंत्रिणोत्र मे तच्छ्रुत्वा बाढमित्युक्ते मंत्रिभिः स जगाद तं भुजगं बोधिसत्त्वांशो मुंच राजानमाश्विति
ततस्तेनाहिना मुक्तो राज्यार्द्धं नृपतिर्ददौ स तस्मै बोधिसत्त्वाय सोपि स्वस्थो भवत्क्षणात् सर्प्पश्च क्षीणपापायः सञ्जज्ञे
मुनिकुमारकः सदस्याख्यातदृष्टान्तो जगाम निजमाश्रमं एवं निश्चितमन्येति शुभमेव शुभात्मनां एवं चातिक्रमो
नाम क्लेशाय महतामपि अविश्वासास्पदं चैव स्त्रीणां स्पृशति नाशयं प्राणदानोपकारोपि किं तासामन्यदुच्यते इत्या
ख्याय कथां वत्सराजपुत्रं स गोमुखः उवाच कथयाम्येताः पुनर्मुग्धकथां शृणु बभूव श्रमणः कश्चिद्विहारे कापि मू-
ढधीः स रथ्यायां भ्रमं जातु श्वशुना जानुन्यदृश्यत श्वदष्टः स स्वं विहारमुपागत्य व्यचिंतयत् किं वृत्तं जानुनि तवेत्येकै
कः प्रक्ष्यतीह मां प्रत्याययिष्याम्येवं च कियतो वा कियच्चिरं तदुपायं करोम्यत्र सर्व्वान्बोधयितुं स तत् इत्यालोच्य-
स माहृत्य स विहारोपरि द्रुतं गृहीत्वा ग्रंथिमुशल्लं मूढो भिक्षुरवादयत् अकारणमकालेपि ग्रंथिं वादयसातितं श्रुत्वा

राम
५७

श्चर्येणमिलिताःपप्रच्छुरथभिक्षवः शुनामेभक्षितोजानुस्तरैकैकस्यपृच्छतः उपायःततमित्येवंयुष्यंसंघट्टिता-
मया तद्बुध्यध्वंसमंसर्वैजानुंमेपश्यतेतिसः भिक्षुःप्रत्यब्रवीदेतांश्चदृष्टंजानुदर्शनं ततःपार्श्वोपपीडंतेसमग्रा
भिक्षवोहसन् कियन्मात्रेत्ततोनेनसंरंभोयंकियानिति आख्यानःश्रमणोमूर्खःपाकमूर्खोनिशम्यतां कद
यःकोप्यभूत्क्वापिमूर्खश्रेष्ठकोमहाधनः सभार्यश्चसदाभुंक्तेसक्तूंलवणवर्जितान् अन्नस्यान्यस्यबुबुधेनैवस्वादं-
सजत्तुचित् एकदाश्रेष्ठितोधात्रासभार्यामब्रवीदिदं क्षीरिणीप्रतिजातामेश्रद्धातामघमेवच तथेतितस्यभार्या
सापपावक्षीरिणींतदा तस्छोवाभ्यंतरोगुप्तंसढक्कःशयनंश्रियः दृष्ट्वाप्राङ्गणकःकंश्चिदत्रमेमास्मभूदिति ताव
तस्यसुहृद्धूर्तःश्चक्रस्तत्रैवआययौ क्वतेभर्त्तेतिपप्रच्छसचतांतस्यगेहिनी साप्यद्दतोत्त्ररातस्यप्राविशत्स्तुरंतिकं-
आख्यातमित्रागमनासोपिभीतोजगादतां उपविश्यैहरुदतीपादावादायतिष्ठमे मर्त्तोमिम्त्तत्वेवंवदेश्चसु-
हृतंतथा ततोगतेस्मिन्नेवाभ्यांभोक्तव्यक्षीरिणीसुखं इत्युक्तातेनयावत्सापप्रवृत्तारुदितुंतदा तावत्प्रविश्यसो
ऽब्रवीत्किमेतदितितांसुहृत् मर्त्तोमृतोमेपश्येतितयोक्तःसव्यचिंतयत् कथंवंतीमयादृष्टासुखिताक्षीरिणीमि-
यं क्वाधुनैवविपन्नोयमेतद्भर्त्ताविनारुजं नूनंमांप्राङ्गणंदृष्ट्वाततमाभ्यामिदंमृषा वञ्चयानैवगंतव्यमित्या
लोच्योपविश्यसः धूर्त्तोहामित्रहामित्रेत्याक्रंदंनतस्यतस्थिवान् श्रुत्वाक्रंदाःप्रविश्याथबांधवाम्रतवस्थितः

बृ०त्क०१०
५८
58

श्मशानंभीतरक्षंत्वनेत्वमासन्समुद्यताः उत्तिष्ठबांधवैर्यावदेतैर्नीत्वानदह्यसे इत्युपाध्यवदत्कर्णमूलेभार्या
तदाचतं मैवंशंगेयंरक्षोमेक्षीरिणीभोक्तुंमिच्छति नोत्तिष्ठामितदेतस्मिन्नगतेहंमृतोयदि प्राणेभ्योप्यर्थहृष्टि
र्हिमादृशानांगरीयसी इतिप्रत्यब्रवाज्ज्ञार्य्यामुपाध्यावसतांजडः ततस्तेनऊमित्रेणानीवातैःस्वजनैःसहः
दृह्यमानोपिनिश्चेष्टोदहेनामारणाद्वचः एवंसमूढोविजहौप्राणान्नक्षीरिणीपुनः क्लेशार्जितंचबुभुजेतस्या
न्येर्हेलयाधनं श्रुतःकदर्पःश्रूयतांममीमार्जारभीतिकाः उज्जयिन्यामुपाध्यायोमुग्धकोप्यभवमवे तस्य
निद्रारतस्याभून्मूषकोपद्रवोनिशि तच्छिन्नस्तत्रसुहृदेसकस्मैचिदवर्णयत् मार्जारःस्थापनीयस्तेसोत्रभक्ष
तिमूषकान् इतिसोपिसुहृद्विप्रस्तमुपाध्यायमब्रवीत् मार्जारःकादृशःक्वासेनसदृष्टचरोमया इतिब्रुवत्युपा-
ध्यायेतत्सुहृत्सोब्रवीत्पुनः काचरेलोचनेयस्यकर्णःकपिलधूसरः पृष्टेचल्लोमशंचर्मरथ्यास्तटतिचोरसः त
देभिस्त्वमभिज्ञानैरन्विष्यानाययात्सुतं मित्रमार्ज्जारमित्युक्त्वातत्सुहृत्सययौगृहं ततःशिष्यानुपाध्यायःसजा-
गादजडोनिजां अभिज्ञानानियुष्माभिःश्रुतान्येवस्थितैरिहा तदन्विष्यतरथ्यासुमार्ज्जारंतमिहक्वचित् त
थेतितेगताःशिष्यास्तत्रतत्रतमीक्षितुं तेभीतापिनतैर्दृष्टोमार्ज्जारसकदाचन अथैकतेबटुरथ्यासुखादेक्षं
तनिर्गतं काचांनेत्रयुगलंवर्णधूसरपिंगलं दृष्टपरिदधानंचल्लोमशंहरिणाजिनं दृष्ट्वातंसैषमार्ज्जारःप्रा- राम ५८

न्तोस्माभिर्यथाश्रुतः इत्यवष्टभ्य तं निन्युरुपाध्यायांतिकं च ते उपाध्यायोपि पित्रोक्तैर्युक्तं मार्जारलक्षणैः तं दृष्ट्वा
स्थापयामास रात्रौ तत्र भवांतरो मार्जारो नूनमस्मानिति मेने सोपि बटुर्जडः मार्जारोत्थां कथां श्रुत्वैवं नात्मनस्तैरबुद्धिभिः
स च भीतो बटुः शिष्योत स्वविप्रस्य येन तत् उपाध्यायस्य तस्योक्तं मे श्रान्मार्जारलक्षणं प्रातः सोत्रागतो विप्रो ब
टुमंतर्विलोक्य तं इह केनायमानीत इति भीतानुवाच तान् श्रुतोपलक्षणास्त्वत्तो मार्जारोस्माभिरेव सः आनी
त इत्युपाध्यायो भीतशिष्याश्च ते ब्रुवन् ततो विहस्य सोवादीद्द्विप्रो मूढाः क्व मानुषः क्व च तिर्यक्स मार्जारश्च उ
ष्यात्पुत्रवानपि तद्बुद्ध्वा तं बटुं मुक्त्वा ते ब्रुवन्मंदबुद्धयः तर्ह्यन्विष्यानयामस्तं मार्जारं तादृशं पुनः एवमुक्ते व
तो मूढान् जनस्तत्र जहास तान् अज्ञता नाम कस्येह नोपहासोत्र जायते मार्जारभीताः कथिताः श्रूयतामपरो
प्यमा आसीद्बहूनां मुग्धानां मुख्यो मुग्धो मठे क्वचित् स केन विद्वाच्यमानाद्धर्मशास्त्रात्कदाचन तडागकर्तु
रश्रौषीदमुत्र सुमहत्फलं ततः स धनसंक्षयेण विपुलं वारिपूरितं तडागं कारयामास नातिदूरे निजाश्रमात् एक
दा स तडागं तं द्रष्टुं मुग्धाग्रणीर्गतः केनाप्युद्घाटितांस्तत्र पुलिनांस्तटानुव्यलोकयन् तथैवागत्य चान्येद्युरुत्खा
तं तटमन्यतः दृष्ट्वा तस्य तडाकस्य सोद्वेगः स व्यचिंतयत् प्रातः प्रभातादारभ्य स्थास्याम्यहैव वासरं द्रक्ष्यामि कः
करोत्येतदित्यालोच्य गतः प्रगे अन्येद्युर्यावदेत्यास्ते तावत्तत्र ददर्श सः दिवोवतीर्य शृंगाभ्यां खनंतं वृषभं तटं दि

ह०कौ०१०
५९
59

व्योवृषोयंतत्किंनदिवंयामिसहामुना इत्युपेत्यवृषस्यास्यहस्ताभ्यांपुछमग्रहीत् ततःपुछाग्रसंलग्नंतंभौतमु-
त्क्षिप्यतेनसः क्षणान्निनायकैलाशंस्वधाममभगवान्वृषः तत्रदिव्यानिभक्ष्याणिमोदकादीन्यवाप्यसः भुंजानो
न्यवसद्भौतोदिनानिकतिचित्सुखं गतागतानिकुर्वाणंसदृष्ट्वातंमहावृषं अचिंतयतभौतानांमुख्योदैवेनमोहितः॥
गछामिवृषपुछाग्रलग्नःपश्यामिबांधवान् कथयित्वाद्भुतमिदंतथैवैष्याम्यहंपुनः इतिसंचिंत्यवृषभस्यैकदोपे
त्यतस्यसः अवलंब्यागतःपुछंतंस्ववृत्तांतंशशंससः ततःसर्वैश्रुताश्चर्याभौतास्तेनमथाब्रुवन् प्रभातेनयतत्रा
स्मानपिभोजयमोदकात् तछुत्वासथेत्येतानुक्तिमुक्त्वापरेदिने तडागनाममनयत्सचतत्रायायोवृषः जग्राहतस्य
लांगूलमुखःपाणिद्वयेनसः तस्यापिगृह्णाश्चरणावन्यस्तस्यापिचेतरः इत्यान्योन्यांघ्रिलग्नैस्तैर्भौतैर्याबद्धशृंख-
ला रचितासवृषस्तावदुत्पपातजवात्ततः यातेतस्मिंश्चवृषेलांगूलालंबिभौतके मुख्यंभूतंतमप्राक्षीदेकोभौ
तोथदैवतः श्रद्धामाख्याहिवस्तावद्यत्रैषसुलभादिवि कियत्प्रमाणाभवतामोदकाभक्षितादितिः ततोभ्र
ष्टानुसंधानोवृषपुछंविहायतं पद्मकोशोकरौतत्वासशिष्योभौतनायकः इयत्प्रमाणाइत्याशुयावत्तान्प्र-
तिवक्तिसः तावत्सोन्येचतेसर्वेखान्निपत्यविपेदिरे वृषोब्रायाश्चकैलाशंजनोदृष्ट्वाजहासचः दोषायनिर्विम
र्शैवभौतप्राश्नोत्तराक्रियाः श्रुतानुगामिनोभौताःश्रूयतामपरोप्ययं कश्चिद्भौतोविसस्मारमार्गंग्रामांतरंव्र- राम: ५९

जन्. ततोर्नदीतटस्थस्य गजस्योपरिवर्त्मना इत्युच्यते स्म पंथानं परिपृष्टं जनैश्च हः ततः स्तस्य तरोः प्रवंगवाहुः
समुग्धधीः एतत्प्रष्टेन मे पंथा उपदिष्टो जनैरिति तत्पृष्टे सर्प्यतश्चास्य भग्नान्यर्यतवर्त्तिनी शाखा न नाम-
यत्नेन प पाताल्लंब्य नैषतां तामालंब्य स्थितो यावत्तावत्तेन पथा ययौ आरोहेणोपविष्टेन नद्यां पीतजलः करी
तं दृष्ट्वा तरुशाखाग्रलंबी भीतः स दीनवाक् महाभाग गृहाणेति हस्त्यारोहमुवाच तं हस्त्यारोहश्च भीतं तमवतार-
यितुं तरोः पादयोर्ग्रहीद्द्वाभ्यां पाणिभ्यामुत्क्षितां कुशः तावच्च निर्गत्य गते गजे भीतस्य तस्य सः ललंबे पादयोर्ह-
स्तिएको वृक्षाग्रलंबिनः ततः स त्वरया भीतो हस्त्यारोहं तमभ्यधात् यदि जानासि तद्गीतं यत्किंचित् दीयतां त्वया
वृतो वतारये ज्ञात्वाप्युबुद्धा गत्यनौ जनः पतितायन्यथाधस्तादुरीदाचामियं नदी इत्युक्तः स गजारोहस्तेन मंजुतया
जगौ यथा स एव भीतोऽत्र परितोषमगात्परं साधुवादं च स ददद्विस्मृत्योज्झितपादपः गातुं प्रावर्त्तत द्वाभ्यां हस्ताभ्यां-
कोटिकां जडः तच्चाणां च निपत्यैव सहस्त्यारोह एव सः नद्यां विपेदे मूर्खैर्हि संगः कस्यास्ति शर्मणे इत्याख्याय कथां
भूयो वत्सेश्वरसुताय सः गोमुखः कथयामास हिरण्याक्षकथामिमां अस्ताद्हिमवत्कुक्षौ देशः पृथ्वीशिरोमणिः क-
श्मिर इति विद्यानां धर्मस्य च निकेतनं तत्राधिष्ठानमभवद्धिरण्यपुरनामकं कनकाख्य इति ख्यातस्तत्र राजा ब-
भूव च तस्यात्र प्रभादेव्यां शंकराराधनोद्भवः पुत्रो हिरण्याक्ष इति क्ष्मापतेः समपद्यत स जातु गुलिकाक्रीडां कुर्वन्नु

लिकयाबलात् तापसीं राजतनयो मार्गोयातामताडयत् सा तापसा जितक्रोधा राजपुत्रं विहस्य तं योगीश्व
रीहिरण्याक्षमुवाचाविकृतानना त्वयौवनादियत्येवदर्प्पश्चेत्तवतद्यदि मृगांकलेखा त्वां भगवत्युच्यतां त्वया
ततस्तं साब्रवीदस्ति शशितेजा इति श्रुतः विद्याधरो द्रोहिमवदचले ऽमहायशाः मृगांकलेखा तस्यैषा तनया
वरकन्यका रूपेणेषु खेचरेंद्राणां निशासन्निउकपदा सा चानुरूपा भार्या ते तस्यास्त्वमुचितः पतिः इत्युक्तः सिद्धता
पस्या हिरण्याक्षो जगाद तां कथं भगवति प्राप्या मयासा तर्हि कथ्यतां तच्छ्रुत्वा सा हिरण्याक्षं तं योगीश्वर्य्यमभा
षत गत्वाहं तत्कथाख्यानादुपलप्स्ये तदाशयं आगत्य चाहमेव त्वां तत्र नेष्याम्यतः परं इहास्ति यो मरेशाख्यो देव
स्तत्केतने त्वया प्रातः प्राप्यास्मि नित्यं हितमर्चितुमुपैम्यहं इत्युक्त्वा नभसा धायाता तापसी सास्व सिद्धितः तस्मान्मृ
गांकलेखाया निकटं त्रुहिनाचलं तस्यै तत्र हिरण्याक्षगुणानुक्त्वा शशंस सा तथा यथा दिव्यकन्या सा तत्युत्कैव
मुवाच तां तादृशं चेन्न भर्त्तारं प्राप्नुयां भगवत्यहं तन्निष्फलेन किं कार्यममुना जीवितेन मे इत्यारूढः स्मरावे
शानीत्वा तत्कथया दिनं मृगांकलेखा तापस्या सहोवास तया निशां तावत्सोपि हिरण्याक्षो तच्चिंतानातवास
रः सुप्तः कथंचिज्जगाद गौर्या स्वप्ने निशाक्षये विद्याधरः सन्प्राप्तस्त्वं मुनिशापेन मर्त्यतां तापस्याः करसंस्पर्शा
दैतस्या मोक्ष्यसे ततः मृगांकलेखां चतत तस्तामाशु परिणेष्यसि तच्चिंता नैव कार्या ते पूर्वभार्या हि सा तव इ

स्यादिश्यैवसादेवीतिरोभूत्तापसोपिच प्रबुध्यप्रातरुत्थायचक्रेस्नानादिमंगलं ततोमरेश्वरस्याग्रेगत्वातस्यप्रणाम्य-
तं यत्नसंकेतकंतस्यास्तापस्याविहितंतया अत्रांतरेचकथमप्यात्तनिद्रांस्वमंदिरे मृगांकलेखामपितांस्वप्नेगौ-
रीसमादिशत् क्षीणशापंहिरण्याक्षंजातंविद्याधरंपुनः करस्पर्शात्तापस्यापतिंप्राप्स्यस्यलंशुचा इत्युक्त्वांतर्हि-
तायांचदेव्यांप्रातःप्रबुध्यसा मृगांकलेखातांतापस्यैतस्यैस्वप्नंशशंसतं सातद्बुद्ध्वैवचागत्यभूर्लोकंसिद्धतापसी स्थि-
तंक्षेत्रेमरेशस्यहिरण्याक्षंतमभ्यधात् एहिविद्याधरंलोकंपुत्रेत्युक्त्वाकरेणसा प्रणतंतंसमादायबाहावुदपत-
न्नभः तावच्चसहिरण्याक्षोभूत्वाविद्याधरेश्वरः स्मृत्वाशापक्षयाज्जातिंतापसीतामभाषत हिमाद्रौवज्रकूटाख्ये
पुरेजानाहिमामिमं विद्याधराणांराजानंनाम्नाप्यमृततेजसं सोहमुल्लंघनक्रोधाच्छापंप्राप्यमुनेःपुरा मर्त्यलोक-
मुपागत्वत्करस्पर्शनावधिः शप्तस्यमेतदाभार्यायादुःखाद्जहात्तनुं सैषामृगांकलेखाद्जातासर्वप्रियामम इ-
दानींचवयासाकंगत्वाप्राप्स्यामितामहं त्वत्करस्पर्शनस्यशांतःशापोप्यसौहिमे इतिब्रुवंस्तयासाकंतापस्याग-
गनेनसः जगामामृततेजास्तंहिमाद्रिंखचराधिपः मृगांकःलेखामुद्यानस्थितांतत्रददर्शसः साप्यपश्यत्ता-
मायांतंतापस्यावेदितंतया चित्रंश्रुतिपथेनादौप्रविश्यान्योन्यमानसं अनिर्गत्यप्रविशतांदृष्टिमार्गेणातो
पुनः विवाहसिद्धयेपित्रेत्वद्वेदंकथ्यतामिति ऊचेमृगांकलेखात्रतापस्याप्रौढयातया: ततोलज्जानतमुखी

तामन्वा पितरं निजं सखीमुखेन तत्सर्वं बोधयामास तत्क्षणात् सोपि स्वप्ने त्वया दृष्टस्तात पिता खेचरेश्वरः तम
नैषीत्स्वभवनं संमान्यामृततेजसं दृष्टौ मृगांकलेखां च तस्मै तां च यथाविधि ततो दाहं च तं वत्स कूटं तत
स्त्रयो पुरं तत्र सोमृततेजस्त्वं राज्यं प्राप्य सभार्यकः आगातः सिद्धतापस्यामर्त्यत्वे पितरं निजं कनकाक्षं
समासाद्य च भाग्यैः प्राप्य महीतलं मृगांकलेखया साकं तामृद्धिं बुभुजे चिरं इति सर्वं कर्म नियतं भवितव्यं य
स्य जगति यज्जंतोः तदयं तेन स पुरतः पतितं प्राप्नोत्यसाध्यमपि एवं गोमुखकथितां शक्तियशस्सुत्सुको निशाम्य
कथां तां यनेनिशि नरवाहनदत्तो निद्रामसौ भेजे ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशो
लंबके नवमस्तरंगः ॥ ९ ॥ आदितः पंचषष्टितमस्तरंगः ६५ ततोन्येद्युः पुनर्नक्तं विनोदार्थं स गोमुखः न
रवाहनदत्ताय कथामेतामवर्णयत् धारेश्वराभिधे देशे सिद्धिक्षेत्रे पुरावसत् उपास्यमानो बहुभिः शिष्यैः कोपि म
महामुनिः सोब्रवीज्जातु शिष्यान्स्वान्युष्मासु यदि केनचित् अपूर्वमाक्षितं किंचिद्बुतं वा तन्निवेद्यतां इत्युक्ते तेन
मुनिना शिष्य एको जगाद तं मयाश्रुतमपूर्वं यत्तद्दाख्यामि निशम्यतां विजयाख्यमहाक्षेत्रं कश्मीरेष्वस्ति शांभ
वं तत्र प्रव्राजकः कश्चिदासाद्विद्याभिमानवान् जया सर्वत्र भूयासमित्याशंसन्प्रणम्य सः शंभुं प्रतस्थे वादाय
पुरे पाटलिपुत्रके गच्छंश्च मार्गे तिक्रामन्वनानि सरितो गिरान् प्राप्याटवीं परिश्रांतो विशश्राम तरोस्तले क्षणा

च्चवापाशिशिरे तत्र रूक्षधूसरं ददर्श धार्मिकं दंडकुंडिकाहस्तमागतं कुतस्त्वं कुत्र यास्यसीति निषण्णोत्र च तेन ना-
सः प्रव्राजकेन पृष्टः सन्नित्यभाषत धार्मिकः आगतोहं सखे विद्याक्षेत्रात् पाटलिपुत्रतः कश्मीरान् यमितत्रत्या-
न् जेतुं वादेन पंडितान् श्रुत्वैतद्धार्मिकवचः स च प्रव्राड् अचिंतयत् इहैको न जितोयं चेन्मया पाटलिपुत्रकः ता-
त्तत्र गत्वा जेष्यामि कथमन्यान् बहून् अहं इत्यालोच्य स तं प्रव्राड् आराक्षिप्याहसन् धार्मिकं विपरीतमिदं किं ते वद
धार्मिक चेष्टितं कुतः धार्मिको मुमुक्षुस्त्वं क्व वादो व्यसनांतरः वादाभिधानबंधेन संसारान्मोक्षमेष्यसि शमय
स्यग्निनोष्माणं शीतं हंसि हिमेन च जनितावर्त्मसि यापापानां नावा मूढ महोदधिं वातेन ज्वलितं वह्निं निर्वापयि-
तुमीहसे ब्राह्मं शीलं क्षमा नाम क्षात्रमापन्नरक्षणं मुमुक्षुशीलं च समः कलहो राक्षसं स्मृतं तस्माच्छांतेन चित्तेन
भवितव्यं मुमुक्षुणा निरस्तद्वंद्वदुःखेन संसारक्लेशभीरुणा अतः शमकुगरोणभिधामं मत्त वसादयं हेतुवादाभि-
मानां ब्रुसे कं तस्य तु मा स्म दाः इत्युक्तो धार्मिकस्तेन परितुष्टः प्रणम्य तं गुरुर्भवान् ममेत्युक्त्वा जगाम स यथागा-
तं स प्रव्राड् हस्थितो तत्रैवं तरुमूले तदंतरात् यक्षस्यालापमश्रृणोत् क्रुद्धो भार्यया सह करं ददाति या वत्स
प्रव्राजितावदत्र सो यक्षः पुष्पस्रजा भार्यां नर्मणा तामताडयत् तावच्च मृतकल्पं सा तत्त्वात्मानं शशगामदृषाः
तस्मिन् तत्परिवारश्च मुक्ताक्रंदो रुगित्यभूत् चिराच्चागतजीवे वसा दृशा बुद्धमालयन् किं त्वया दृष्टमिति ना-

बृं०कं०१०
६२
62

यक्षीप्राक्षीत्ततः यतिं अथमित्येवसावोचत् त्वयाहं मालयायदा अन्याहतातदापश्यं तत्रस्थं पुरुषमागतं पासह-
स्तंज्वलन्नेत्रं प्रांशुमूर्द्धशिरोरुहं भयानकं निजछायामलिनात्ततदिक्तटं तेननीताहमभवं दुष्टेनयमसादनं
स्माजिताम्रियत्र तत्रत्यैस्तैर्निवार्याधिकारिभिः एवंतयोक्तेयक्षिण्यायाहसन्यक्षोजगादतां अहोविनेंद्रजालेन-
स्त्रीणांचेष्टानविद्यते कोमृत्युः कुसुमाधमतादाह्यन्तिकायमालयात् मूढेपाटलिपुत्रस्त्रीवृत्तांतोनश्रुतस्त्वया तस्मि
न्हिनगरेराजायोस्तिसिंहाक्षनामकः तद्भार्यामंत्रिसेनानीपुरोहितभिषक्वधूः सहादायत्रयोदश्यां शुक्लपक्षेकदा
चनसनाथात्ततद्देशाग्रागाद्द्रष्टुंसरस्वतीं तत्रतान्स्नानमिलितैः सर्वैः कुब्जांधपंगुभिः व्याधितैरित्ययाच्यंतभूपा
लप्रमुखांगना रोगातुराणांदीनानामौषधंनःप्रयच्छत येनमुच्यामहेरोगान् कुरुतार्तानुकंपनं समुद्रलहरीलोलोवि
द्युत्स्फुरितभंगुरः जीवलोकोऽयंयात्राघस्वाज्ञाणसुंदरः तदस्मिन्नत्रसंसारेसारंदीनेषुयादया तपोपुण्यचयश्चा-
नंगुणवान्कोनजीवति अघस्यकिंचदानेनसुहितस्याशनेनकिं किंचंदनेनचशीतालोः किंघनेनहिमागमे त
देतानुद्धरतनः तपणानामथापदः इत्युक्ताव्याधितैस्तैस्तान्नृपभार्यादयोब्रुवन् सुष्टुपयस्ते जल्पंतितत्पणाद्व्या
धिताइमे सर्वस्वेनाप्यतोस्माभिःकार्य्यमेषांचिकित्सितं एवमन्योन्यमालप्य देवीमभ्यर्च्ययोषितः व्याधितांस्ता
न्स्वभवनान्यानिन्युस्ताःपृथक्पृथक् स्वभर्तॄन्प्रेर्य्यतेषांचमहासत्वामहाधनैः चिकित्सांकारयामासुर्नेत्रस्तु

राम
६२

अतदंतिकात् सहवासाच्चतैरेवसंगमुज्झडमन्मथः तथाययुस्ताःसंसारंतेन्मयंददृशुर्यथा क्रोगिणोमीत्वयणाभ-
र्तारश्चन्नपादयः इतिनव्यान्मशत्रासांमन्मथार्धार्तितंमनः ततश्चताअसंभाव्यरोगिसंभोगसंभवैः नवदंतक्षतै
र्युक्ताःपतयोददृशुर्निजाः तेचभूपालतन्मंत्रिसेनापतिमुखादयः तदाचक्षुःसमसंदेहाःपरस्परमतंद्रिताः ततोरा
जाब्रवीदन्यान्नयंतिष्ठतसंप्रति अहमद्यनिजांभार्यांतावत्पृच्छामियुक्तितः इत्युक्त्वातान्विसृज्यैवगत्वावास-
गृहंचसः प्रदर्शितस्नेहभयोभार्यामपृच्छतांप्रियः दृष्टःकेनात्रतोयंतेक्षतोकेननखैःस्तनौ सत्यमाख्याहिचेदस्-
स्तिश्रेयस्तेनान्यथापुनः इत्युक्तातेनराज्ञासाराज्ञीतंतकमब्रवीत् अवाच्यमप्यधन्याहंवच्म्याश्चर्यमिदंशृणु चि
त्रभित्तेरितोरात्रौपुमांश्चक्रगदाधरः निर्गत्यैवोपभुंक्तेमांप्रातश्चात्रैवलीयते यदंगंचंद्रसूर्याभ्यामपदृष्टंनजा
तुमे तत्रेदृगेत्यक्रियतेतेनावस्थातेत्वयि एवंतस्यास्तुदुःखायाएतद्ब्रुवान्नृपोवचः प्रत्यैतिस्मतथामूर्खोमायामाशं
क्यवैश्रवी शशंसमंत्र्यादिभ्यास्तेपितथाजडाः मत्वाच्युतोपभुक्ताःस्वाभार्यानदूषयन्किलाव्रजन् इत्यसत्यैकरचना म॰८
श्चवाराःक्षत्रियःशठाः वंचयंमेजडमतीन्नाहंमूर्खोस्मितादृशः इतियक्षोब्रुवन्भार्यांसविलक्षांचकारतां त
त्रप्रव्राजकोश्रोषीत्सर्वंतरुतलेस्थितः ततःकृतांजलिर्यक्षंतंसप्रव्राड्विजिज्ञपत् भगवन्नाश्रमात्प्राप्तस्तवा
हंशरणागतः तत्क्षमस्वापराधंमेत्वद्वचोयन्मयाश्रुतं इत्युक्तःसत्यवचनाद्यक्षस्तस्यतुतोषसः सर्वस्थानग

ताख्योहं यक्ष स्तुष्टस्तवास्मि च महार्णवा मित्यूचे प्रवाङ्ग्रक्षे गातेन सः मन्युमस्यां स्वभार्यायामात्तथा एव मेवमेः
वोस्त्विति तमाह स्मस प्रव्राडिति गुह्यकं ततः स यक्षोवादीत्तं तुष्टोस्मि सुतरां तव तदेषते वरोदत्तो मया न्यत्प्रार्थ्यतामि-
ति ततः प्राव्राजकोवादीत्तर्ह्ययमेव रोपाः अद्य प्रभृति पुत्रं मां जानितं दंपती युवां श्रुवैतत्स भार्योपि प्रत्यक्षीभू
य तत्क्षणं यक्षस्तमब्रवीद्बाढं पुत्र पुत्रस्त्वमावयोः अस्मत्प्रसादान्न च ते भविष्यति विपक्वचित् विवादे कलहे यूते
विजयैवाभविष्यसि इत्युक्त्वांतर्हितं यक्षं तं प्रणम्याति वाह्य च रात्रिमत्रायं योप्रव्राड्ग्रतं पाटलिपुत्रकं तत्र द्वास्थ
मुखेनांतः प्रङ्गान्सिंहाक्ष भूपते काश्मीरागतमात्मानमाख्याति स्म विवादिनं अनुज्ञात प्रवेशश्चतेनास्थाने महाभुजाः
प्रविश्यात्र स्थितान्वादाद्यायाविक्षेपस पंडितान् जित्वा वादेन तान्यक्षवरमाहात्म्यतो खिलान् राजाग्रे स पुरस्तोषांचका
राक्षेपमादृशं चित्रभित्तेर्विनिर्गत्य गदाचक्रधरः पुमान् दृष्ट्वा धौतोष्ठी दर्शनैः क्षतस्तनतटानखैः तत्वोपभुज्याग्नौ
सतद्भित्तावेवलायते एतत्किमिति वः पृष्टा मुत्तरं मे त्र दायतां एतद्बुद्ध्वानतस्याव बुधाः प्रतिवचो ददुः परमार्थ प्रम
जानाना अन्योन्याननदर्शिनः ततो राजा स सिंहाक्षः स्वयमेव तमभ्यधात् यदेतदुक्तं भवता तद्व्याचक्ष्व त्वमेव नः
एतद्बुद्ध्वा स राज्ञोस्मै प्रव्राट् स्वैरं शशंस तत् तद्भार्या व्याज चरितं यक्षादश्रावि तेन यत् ततत् ऊर्यादभिषंगं पाप
राम
न्नष्यैक हेतवे स्वामिः कदाननजनस्त मित्यूचे न्तपं च सः तुष्टस्तस्मै निजं राज्यं राजा दातुमियेष सः स तु स्वदेशे कौरा-
६३

तःप्रव्राट्तत्राग्रहीच्चदा तदासंमानयामासराजारत्नोत्करेणतं आत्तरत्नस्ततःकश्मीरान्प्रव्राट्स्वंदेशमागमत् त
त्रयक्षप्रसादेनसनिर्द्वन्द्वःसुखंस्थितः इत्याख्यायसशिष्यस्तंमहामुनिमभाषत अहंप्रव्राजकात्तस्मादेवैतच्छ्रु
तवानिति ततःसविस्मयःस्वान्यशिष्यश्चिरमभून्मुनिः इत्युक्त्वागोमुखोभूयोवत्सेशात्मजमब्रवीत् एवमेतानि
कुस्त्रीणांचेष्टितानिचवेधसः विचित्राणिमहादेवलोकस्यचरितानितु इयंचश्रूयतामन्यानार्यैकादशमारिका।
ग्रामवासीपुमानासीत्कुटुंबीकोऽपिमालवे तस्योदपादितनयाद्वित्रिपुत्रकनीयसी तस्यांचजातमात्रायांभार्याता-
स्यव्यपद्यत ततोऽल्पैर्दिवसैस्तस्यपुत्रएकोऽप्यधाद्दिवं तस्मिन्विपन्नेभ्रातातस्यद्वितीयःशृंगाहतोमृतः सोऽथकन्यांकुटुं
बीस्वांनाम्नाचक्रेत्रिमारिकां त्रयोऽनयालक्षणयाजातयामारिताइति कालेनयौवनस्थांतांपितुस्तस्माद्याचत।
त्रिमारिकामाढ्यपुत्रःकश्चित्तत्ग्रामसंभवः पिताचतस्मैप्रादात्तांसयथावत्ततोऽसवः तेनभर्त्रासहास्तचकालं-
कमपितस्यसा अचिराच्चततस्तस्याभर्तापंचत्वमागतः दिवसैरेवसान्यंचचपलापतिमग्रहीत् सोऽल्पैनैवचकाले-
नविपत्तिंप्रापतत्स्यतिः ततःसायौवनोन्मत्तातृतीयंपतिमाददे सोपितस्याविपन्नोऽभूत्पतिघ्नाःपतिरन्ववत् एवं
क्रमेणापतयोदशतस्याविपेदिरे ततोहास्येनसानाम्नाप्रप्रथेदशमारिका डाकिनीभर्तृभक्षेयमितिलोकोब्र-
वाच्चताम् अथान्यभर्तृस्वीकारात्पित्राज्ञातेनवारिता सावर्ज्यमानाचजनैस्तस्थौतस्यपितुर्गृहे एकदाचविवे

बृ०क०१०
६४

64

सा

शात्रपांथोभव्यात्ततिर्युवा एकरात्रिनिवार्थ्यतत्पित्रानुमतोतिथिः तद्दृष्ट्वातऽतमनास्साभवद्दशमारिका: पांथोपि
तद्गुणैर्दृष्ट्वासोभूवत्तदभिलाषुकः ततःसामारमुखितत्रासापितरमभ्यधात् एकतेनमहंतातदृष्टणेमिपथिकं पतिः।
विपश्यते चेद्देष्टोपिग्रहीष्यामिततोब्रुतं एवंभ्रूत्वतिपांथेतांब्रुवतीमपिताब्रवीत् मापुत्रिल्लज्ञामहतीदशतेपत
योमृताः तदेतस्मिन्नपिमृतेहासिष्यतेतराांजनः तद्गुत्वैवत्रपांत्यस्काप्यथिकोपिजगादसः नाहंम्रियेदशमृताः
क्रमाद्भार्यामममापिच समावावांशयाम्पत्रपादस्पर्शेणधूर्जटेः इत्युक्तेतेनपांथेननाचित्रायततत्रकः बुधश्चमिः
लितैर्ग्राम्यैर्दत्तानुमतयातया दशमारिकयासोथपथिकोजगृहेपथिः तेनसाकंचयावत्सकालंकमपितिष्ठतिः
तावद्भातद्दाराक्रांतःसोपितस्याःक्षयंययौ ततःसाहासिनीग्राम्यैर्मध्येकादशमारिका विगणागंगातटंगत्वाप्रव्रज्या
मेवशिश्रिये इत्युक्त्वाहसितंवत्सराजपुत्रंसगोमुखः भूयोब्रवीत्कथामेकांशृणुमांदांतजीविनः पुमान्कश्चि
द्दरिद्रोभूद्ग्रामेक्वपिकुटुंबवान् एकएवबलीवर्दस्तस्यचाभूद्गृहेधनं सनित्यंस्वोशनाभावासादत्यपिकुटुंब
के सोपवासोपितंदांतंविक्रीणातिनलोभतः गत्वाऽविध्यवासिन्याःपुरतोदर्भसंस्तरे पतित्वासतपश्चक्रेनिरा
हारोथकाम्यया उत्तिष्ठैकोबलीवर्दःसर्वथाधनमस्तिते अतस्तमेवविक्रीयजीविष्यसिसदासुखं इत्यादिष्ट
स्तयास्वप्नेदेव्याःप्रातःप्रबुध्यसः उत्थायपारणांकिंचित्कृत्वास्वगृहमाययौ एत्याप्यधारोविक्रातुंनोक्षाणंतंशशा

राम
६४

कस्मः विक्रांतेस्मिन्नहंनिस्वोनैववर्त्तेयजात्विति अथतंकथितस्वप्नंदेव्यादेशप्रसंगतः उपवासतत्रशंकश्चिदुवाचसु-
मतिःसुस्त एकएवास्तिदांतस्तेतत्त्वंविक्रायसर्वदा जाविष्यसातिदेव्योक्तंतज्ज्ञानंमूढचत्वया तद्विक्रायैतमुक्ता-
णांनिर्वाहयकुटुंबकं ततोभविष्यत्यन्यस्तेस्ततश्चान्यस्ततोपरः इत्युक्तस्तेनमित्रेणाग्रामाणःसतथाकरोत् ऐकैकद्द
ययणपश्चजिवाचसुततंमुखां एवंफलतिसर्वस्यविधिःसत्वानुसारतः तस्मुसत्वोभवेत्सत्वहानंनहृणुतेश्रियः शृणु
चैकांकथामन्यांधूर्त्तस्याकमंत्रिणः आसात्पृथ्वीपतिर्नामगननगरोदक्षिणापथे तद्राष्ट्रेकोप्यभूद्धूर्त्तःपावचनजाव-
कः सचैकदासहेबवादसंतुष्टोव्यचिंतयत् धूर्त्तत्वेनेदृशाकिंमेयदाहारादिमात्रकृत् प्राप्यतेमहतायेनश्रास्ता-
दृङ्ंकरोमिकिंः इत्यालोच्यवणिग्वेशमत्युदारंविधायसः उपासर्पत्प्रतीहारंगत्वाद्वारंमहीपतेः तन्मुखेनप्रविश्यां
तःप्राभृतंचोपनायसः एकांतेमेस्तिविज्ञप्तिरितिविज्ञापयन्नृपं राजापिवेषभ्रांतेनप्राभृतावर्जितेनच तथेतिर
चितेकांतस्तमेवंसव्यजिज्ञपत् दिनेदिनेमयासाकमास्थानेसर्वसंनिधौ भूत्वैकांतेकथालापंक्षणमेकंकुरुप्रभोः
तावताहंप्रतिदिनंदीनारशतपंचकं दद्याम्युपायनंदेवस्यार्थयेनत्तुकिंचन तच्छ्रुत्वाचिंतयद्राजाकोदोषःकिमयंम
मः गृहीत्वायांतिदीनारान्ददातिप्रत्युतान्वहं महातावणिजासाकंकथालापेत्रकोत्रया इतिसंप्रतिपद्येतद्राजात
स्तथाकरोत् सोपितस्मैददौराज्ञेदीनारांस्तान्यथोदितान् लोकश्चतंमहामंत्रिपदंप्राप्तममन्यत एकस्मिंश्चदिने-

बृ०क०१०
६५
65

धूर्तैर्मुक्तःपश्यन्नियोगिनः साकूतंसुखमेतस्यचक्रेराज्ञासमंकथां निर्गतश्चवस्तितेनमुखालोकनकारणं एत्याधिका-
रिणामध्यस्तंस्वैरंसमभ्यावदन् दशोमेलुंगितोनेनेत्येवंतेकुपितोनृपः मयातस्तेसुखंदध्वंशमयिष्याम्यहंचततः इत्यु
क्तस्तेनसोलाकसंत्रिणाभयोगृहं आगत्याधिनतेतःस्वर्णसहस्रंतस्यदत्तवान् अन्येद्युश्चसमंराज्ञाकथांतेनवात
थैवसः निर्गत्यधूर्तोवादान्तंनियोगिनमुपागतं युक्तियुक्तैर्मयावाक्यैस्तवराजाप्रसादितः धीरोभवाधुनाहंतेसर्ववि
घ्नरक्षकः इतिस्वान्तत्यतंयुक्त्याविससर्जचसोपितं अधिकारमदात्तैस्तैरुपचारैरुपाचरत् एवंक्रमेणसर्वेभ्यो
नियोगिभ्यःसबुद्धिमान् राजभ्योराजपुत्रेभ्यःसेवकेभ्यश्चयुक्तिभिः वक्राभिचाददानोर्थानर्जयामाससर्वतः पंच-
कोटीःसुवर्णस्यकृत्वराज्ञासमंकथाः ततोरहसिराजानंधूर्तमंत्रीजगादसः देवदत्तापिनित्यंतेदीनारशतपंच
कं त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्ताःपंचकांचनकोटयः तत्प्रसीदगृहाणेदंस्वंस्वर्णमहमत्रकः इत्युक्त्वाप्रकटंतस्मैकनकंतन्न्य
वेदयत् राजापिन्नब्रुतस्तस्यजग्राहार्द्धंततोधनात् तुष्टश्चस्थापयामासमहामंत्रिपदेस्वतं सोपिप्राप्यश्रियंधूर्तोदान
भोगैरमानयत् एवंप्राप्नोतिमहतःप्राज्ञोर्थान्नातिपापतः कूपखानकवत्प्राप्तेफलेदोषंनिहंतिच इत्युक्तोगोमुखः
प्राहवत्सराजसुतंपुनः एकामिदानीमुद्वाहसोत्सुकःशृणुविमांकथां बभूवदुर्मदारातिकरीन्द्रकुलकेसरी रत्नाक
रारव्येनगरेनाम्नाबुद्धिप्रभोनृपः रत्नरेखाभिधानायांराज्ञांतस्योदपद्यत कन्याहेमप्रभानामसर्वलोकैकसुंदरी।

राम
६५

साच विद्याधरी शापादवतीर्णा यदा तदा नभोविहारसंस्कारमदाच्चिक्रीडदोलया वातभीत्या निषिद्धापि सा ततो
नचचालयत् तत्रास्यास पिता राजा चपेटां कुपितासावमानेन राजपुत्र्यावनैषिणी विहारव्यपदेशेन जगामोप
वनं बहिः पानमत्तेषु भृत्येषु संचरंती च तत्र सा प्रविश्य वृक्षगहनं तेषां दृष्टिपथात्ययौ गत्वा चैकाकिना दूरं व-
नं विरचितोटजा फलमूलाशिनी तस्थौ हराराधनतत्परा तत्पिता तु स राजा तां बुध्वा क्वापि ततो गतां अन्विष्यैष
नच प्राप महद्दुःखमवाप सः चिरात्किंचित्तनूभूतदुःखः श्वित्रं विनोदयन् बुद्धिः प्रभ स्म निरगान्मृगयायै महीपतिः।
भ्रमंश्च दैवात्तत्राप स सुदूरं स वनांतरं तपस्यंती सुता सास्यं यत्र हेमप्रभा स्थिता उटजं तत्र दृष्ट्वा स राजाभ्येत्य तदंत
रे अशंकितं तपःक्षामां तां ददर्श सुतां निजां सापि दृष्ट्वा तमुत्थाय पादयोः सहसाग्रहीत् आलिंग्य स पिता तां च
साश्रुरंके न्यवेशयत् तौ चान्योन्यं चिराद्दृष्ट्वा तथा रुरुदतुश्चिरं तदस्रवीय यथा तत्र वने भूवन्मृगा अपि ततः शनैः
स्तमाश्वास्य राजावोचत्स तां सुतां त्यक्त्वा राजश्रियं पुत्रि किमिदं विहितं त्वया तदेहि जननीपार्श्वं वनवासमिमं त्य
जः इत्युक्तवांसं जनकं सा तं हेमप्रभाभ्यधात् दैवेनैवं वियुक्तास्मि शक्तिश्चात्राधिका हि मे न चैष्यामि गृहं भोक्तुं
नत्यजामि तपःसुखं इति ब्रुवाणा सा तस्मान्निश्चयान्न चचालयत् तद्राजाकारयत्तस्या वने तत्रैव मंदिरं गत्वा च
राजधानीं स्वां प्रेषयामास सोन्वहं तस्या अतिथिपूजार्थं पक्वान्नानि धनानि च सा च हेमप्रभा तत्र धनैरन्नैश्च तैः

सदा प्रजयंत्यतिथीनासीत्फलमूलाशिनी स्वयं एकदा चाययौ तस्या राजपुत्र्यास्तदाश्रमे प्रव्राजिकैका भ्राम्यंती
कौमारब्रह्मचारिणी सा तयाभ्यर्चिता हेमप्रभया स्वकथांतरेः प्रव्रज्याकारणं पृष्टा बालां प्रव्राजिकाब्रवीत् संवाह
यंती चरणावहं कन्या सती पितुः सा दैवात्क्षणमभूवं निद्राकुलितलोचना किं दासाति पादेन ततः पित्राहमाहता त
न्मन्युनाप्रव्रजिता निर्गत्यैवास्मि तद्गृहात् इति प्रव्राजिकामुक्तवतीं हेमप्रभाथ सा समानशीलाप्रीता तां वनवासस
खीं व्यधात् एकदा तामवोचत्सा प्रातः प्रव्राजिकां सखीं सखि स्वप्ने न जानेहं उत्तीर्णा विपुलां नदीं आरूढास्मि ततः श्वे
तगजं तदनु पर्वतं तत्राश्रमे मया दृष्टो भगवानंबिकापतिः तदग्रे प्राप्य वीणां च गायंत्यहमवादयं तत्रापश्यं च पुरु
षं दिव्याकारमुपागतं तं दृष्ट्वा च त्वया साकमहमुत्पतितानभः इदं दृष्ट्वा प्रबुद्धास्मि व्यतिक्रांता च यामिनी एत
च्छ्रुत्वैव तां हेमप्रभामाह स्म सा सखी शापावतीर्णा कापि त्वं देवि कल्याणि निश्चितं प्रत्यासन्नं च शापांतं तव स्वप्नो
वदत्यसौ श्रुत्वैतदभ्यनंदत्सा राजपुत्री सखीवचः ततो भूयिष्ठमुत्तेजगद्दीपे दिवाकरे आययौ तुरगारूढो राजपु
त्रश्च कश्चन सतां हेमप्रभां दृष्ट्वा तापसावेषधारिणीं जातप्रीतिरुपागत्य ववंदे मुक्तवाहनः सापि तं रचितातिथ्या
थ्यात्तासनपरिग्रहं संजातप्रणया प्राक्षीन्महात्मन्को भवानिति राजपुत्रोथ सोवादीन्महाभागे महीपति प्रता
पसेन इत्यासीत्तु भनामानुकीर्त्तनं सतप्यमानः पुत्रार्थं हरस्याराधनं तपः तेनादिश्यत देवेन प्रादुर्भूय प्रसादिना॥

विद्याधरावतारस्तेपुत्रएकोभविष्यति सचशापक्षयेलोकंनिजमेवप्रयास्यति द्वितीयस्तुसुतोभावीवंशेराज्य
धरस्तव इत्युक्तःशंभुनोत्थायहृष्टश्चक्रेसपारणां: कालेनजातस्तस्यैकोलक्ष्मीसेनाभिधःसुतः शूरसेनाभि
धानश्चद्वितीयोनृपतेःक्रमात्‌ः तदिमंमांविजानाहिलक्ष्मीसेनंवरानने आनीतमिहवाताश्वेनातेष्याखेट
सु ४ निर्गतं इत्युक्तातेनसाप्युक्तासोदंतंतस्यैवततः सद्योहेमप्रभाजातिंस्मृत्वाहृष्टाजगादतं: त्वयिदृष्टेमयाजाति
र्विद्यानिस्त्रीहस्तास्मृता साकंसख्यानयाशापच्युताविद्याधरीह्यहं तंचविद्याधरःशापच्युतःस्वसचिवान्वितः
हेमप्रभात्वमुत्पन्नसास्वर्लोकमगात्ततः लक्ष्मीसेनश्चयावत्ससाश्चर्योत्रस्थितःक्षणात्‌ तावत्स्वसचिवस्तस्यचि
न्वानोमार्गमाययौ तस्मैसराजपुत्रश्चसख्येयावत्ब्रवीतितत्‌ तावद्बुद्धिप्रभोप्यागात्सराजासुतोत्सुकः सोद
ष्ट्वैवसुतांदृष्ट्वालक्ष्मीसेनंचपृष्टवान्‌ तस्याःप्रवृत्तिंसोप्यस्मैयथावृत्तंशशंसतत्‌ ततोबुद्धिप्रभेविद्रेलक्ष्मीसेनः
समंत्रिकः स्मृत्वाशापक्षयाज्जातिंस्वंलोकंनभसाययौ प्राप्यहेमप्रभांभार्यामागत्यचतयासह बुद्धिप्रभंतमा
मंत्र्यव्यसृजत्सनिजंपुरं गत्वाचप्राप्तभार्येणतेनसख्यासमंततः पित्रेप्रतापसेनायस्ववृत्तांतमवर्णयत्‌ तेन
दत्तंक्रमात्प्राप्तंराज्यंदत्वानुजन्मने शूरसेनायसययौनिजंवैद्याधरंपुरं तत्रविद्याधरैश्वर्यसुखंहेमप्रभायु
तः लक्ष्मीसेनःसभुंक्तेस्मसख्यातेनान्वितश्चिरं इत्थंकथानिगदिताःकिलगोमुखेनश्रुत्वाक्रमात्सनरवाहनद

शू०लं०१०
६७

67

त्तदेवः आसन्नवर्त्तिनवशक्तियशोविवाहसोत्कोपितांक्षणामिवक्षणाद्दां निनाय एवंविनोद्यसदिनानि च राज-
पुत्रः प्राप्ते विवाहदिवसे पित्रुरंतिकस्थः वसेश्वरस्य सहसानभसोवतीर्णं वैद्याधरंतपनदीप्तिबलं ददर्श तन्म
ध्ये च स्वकदुहितरं दिस्मितां तां गृहीत्वा प्रीत्या प्राप्तं स्फटिकयशसं वीक्ष्य विद्याधरेंद्रं प्रत्युज्जगाम श्वशुर इति तं स्वजवामा
सहर्षा द्वसेशेन प्रथम विहितातिथ्यमर्घ्यादिना सः सोप्यावेद्य यथार्थमंबरवराधीशः क्षणात्कल्पिताशेषस्वोचि
तदिव्य वैभव विधिः सिद्धिप्रभावात्तत रत्नौघप्रतिष्टरिताय विधिवद्वसेशपुत्राय तांतस्मै तां वितताऽनशक्तियश
संसर्वप्रदिष्टां सुतां स च नरवाहनदत्तो भार्यां विद्याधरेंद्रतनयां तां संप्राप्य शक्तियशसं पद्म इवार्कद्युतिं व्यरुचा-
त् स्फटिकयशस्य थयाते कौशांब्यां पुरि स वसराजसुतः शक्तियशोवदनांबुजके क्षणाबद्धदस्तदातस्थौ इदं
गुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदराद्दोलनात्पुरा किलकथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नल
ब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधां भुवि भवप्रसादेन ते ॥ ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्ति
यशोलंबके दशमस्तरंगः ॥ ॥ १० ॥ ॥ श्रीः ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ॥

आदितः षट्त्रिंशत्तमः

रामः
६७

प. ४०९

९८

॥ बृहत्कथादशमलंबकसमाप्त ।६७॥

२०।०

३८२०